

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної конференції

23–24 жовтня 2020 р.

м. Київ

Київ
Інститут інноваційної освіти
2020

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
А43

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

**А43 Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних
трансформацій інформаційного суспільства :** Матеріали III Міжнародної науково-
практичної конференції (м. Київ, 23–24 жовтня 2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної
освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – 2-е
вид., випр. і доп. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. – 130 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2020
© Інститут інноваційної освіти, 2020
© Друк ФОП Москвін А.А., 2020

Підписано до друку 30.10.2020. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 7,56. 2-е вид., випр. і доп.
Зам. № 3010/20-13. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Copy Art».

69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567;
п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої
діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.І. Верітов,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
докторант кафедри фізичної культури та спорту
Запорізького національного університету

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 017 «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ»

Підприємницька освіта є основоположним механізмом формування підприємницької культури та створення прошарку цивілізованих підприємців серед випускників закладів освіти, що готують майбутніх професіоналів в сфері спортивної педагогіки. З огляду на те, що культура взагалі, а підприємницька культура зокрема, формується впродовж тривалої взаємодії та спільної діяльності людей, формування практичних навичок та моральних принципів здійснення підприємницької діяльності в сфері фізичної культури необхідно здійснювати на всіх рівнях освіти. При цьому найбільш пильна увага до навчання основам підприємництва та бізнес-планування з використанням сучасних педагогічних технологій та різноманітних методів повинна приділятися під час отримання вищої професійної освіти майбутніх спортивних педагогів.

Метою даної публікації є розгляд місця та ролі підприємницького контексту в освітніх програмах вищих навчальних закладів, де готують майбутніх бакалаврів зі спеціальності 017 Фізична культура та спорт.

Виявлений нами у попередній роботі один з недоліків у формуванні підприємницької культури у майбутніх бакалаврів з фізичної культури та спорту – відсутність моніторингу підприємницьких намірів і діяльності студентів під час професійної освіти за спеціальністю 017.

При цьому зрозуміло, що підприємницька освіта фахівців з фізичної культури та спорту потребує систематизації та стандартизації, а цей процес може відбуватися успішно лише за умови фіксації максимально об'єктивних результатів навчання, оцінки ступеня набутих знань і навичок студентів, їх можливостей щодо створення, ведення, розвитку, ліквідації власного бізнесу, а також опанування етичних норм здійснення підприємницької діяльності.

Так, аналіз змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців зі спеціальності 017 – Фізична культура і спорт за першим (бакалаврським) рівнем деяких вітчизняних вишів, засвідчив наявність серед спеціальних компетенцій таких положень:

- здатність застосовувати сучасні технології управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту [10, с. 7];

- організовувати діяльність та забезпечувати ефективне управління окремими суб'єктами сфери фізичної культури та спорту. Здійснювати підприємницьку діяльність в сфері фізичної культури та спорту [3, с. 7];

- здатність організовувати діяльність та забезпечувати ефективне управління окремими суб'єктами сфери фітнесу та рекреації, здійснювати підприємницьку діяльність в сфері фізичної культури та спорту, використовувати спортивні споруди та спеціальне обладнання [4, с. 5];

- здатність організовувати діяльність та забезпечувати ефективне управління окремими суб'єктами сфери фізичної культури та спорту [5, с. 6];

- здатність застосовувати сучасні технології управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту [6, с. 5].

При цьому серед навчальних дисциплін, під час вивчення яких повинні формуватися зазначені компетенції, для освітнього ступеня «бакалавр» визначені: Економіка [3, с. 12], Управління у фізичній культурі [2], Економіка спорту, Основи менеджменту та маркетингу у спорті [5, с. 10], Економіка фізичної культури, Основи економічної теорії [1], Основи економічної теорії та фінансова грамотність, Менеджмент рекреаційно-оздоровчої роботи та організація і методика масової фізичної культури [6, с. 9–10]. Зазначимо, що у навчальних планах підготовки фахівців освітнього ступеня «магістр» присутні, на наш погляд, більш адаптовані до реальності підприємницької діяльності дисципліни: Менеджмент та маркетинг в сфері фізичної культури та спорту, Менеджмент у сфері фітнес-послуг [2], Спортивний менеджмент [7, с. 19], Маркетинг спортивних подій [8, с. 19].

Отже, попри наявність у переліку компетенцій випускника ЗВО здатності до здійснення підприємницької діяльності в сфері фізичної культури і спорту (ФКС), дисципліни навчальних планів неспроможні належним чином її сформулювати, оскільки предметами їх вивчення є загальноекономічні й управлінські питання як то: сутність економічної теорії, взаємозалежність безмежних потреб та обмежених ресурсів, процеси виробництва, обміну і споживання товарів та послуг на сучасному ринку; організаційна структура управління фізичною культурою і спортом, сутність процесів управління в організації; прийоми й методи просування послуг на ринку. Сутність підприємництва, характеристика умов здійснення та організаційно-правові форми підприємницької діяльності в галузі фізичної культури і спорту, а також її особливості розглядаються лише в межах однієї теми, яка є складовою змістовного модулю «Спорт як галузь економіки та бізнесу» [9].

Список використаних джерел

1. Навчальний план підготовки бакалавра. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2019. URL: https://ffvs.npu.edu.ua/images/M_images/Onavc_plan_2019/Bak_sport_2019_denkonvertirovan.pdf (дата звернення 14.02.2020).
2. Навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Фізичне виховання». Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2019. URL: http://fzfv.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/ilid/kfvps/program/fv_19_plan.pdf (дата звернення 14.02.2020).
3. Освітньо-професійна програма «Фізична культура і спорт». Тернопіль: ТНУ ім. В. Гнатюка, 2017. 19 с. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/017_fizychna_kultura_i_sport_bakalavr.pdf (дата звернення 14.02.2020).
4. Освітня програма 017.00.03 «Фітнес та рекреація» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2018. 13 с. URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/fzfv/osv_pr_fitn.pdf (дата звернення 14.02.2020).
5. Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Рівне: РДГУ, 2016. 12 с. URL: http://www.rshu.edu.ua/images/osvitni_programi/osv_prog_bak_017_fiz_kult_i_sport_2016.pdf (дата звернення 14.02.2020).
6. Освітньо-професійна програма «Тренерська діяльність в обраному виді спорту». Першого рівня вищої освіти за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт. Харків: Харківська державна академія фізичної культури, 2017. 12 с. URL: <https://khdafk.kh.ua/wp-content/uploads/2019/04/017-Фізична-культура-і-спорт-1.pdf> (дата звернення 14.02.2020).
7. Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. 32 с. URL: http://www.zntu.edu.ua/sites/default/files/konf/opp_fks.pdf (дата звернення 14.02.2020).
8. Освітньо-професійна програма «Фізична культура і спорт». Другий (магістерський) рівень. Дніпро: Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2017. 24 с. URL: <http://infiz.dp.ua/misc-documents/op2-FS/opp2-017fs.pdf> (дата звернення 14.02.2020).
9. Робоча програма навчальної дисципліни «Основи економічної теорії, економіка спорту». Галузь знань 01 – Освіта/педагогіка. Спеціальність 017 – Фізична культура і спорт. Спеціалізація – Тренерсько-викладацька діяльність. Ступінь вищої освіти – бакалавр. Розробник: Самошкіна М. Г. Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. 2018/2019 навчальний рік. URL: <http://infiz.dp.ua/misc-documents/op1-TV/op1-017tv-rp2018-34.pdf> (дата звернення 15.02.2020).
10. Стандарт вищої освіти України. Спеціальність 017 Фізична культура і спорт. Видання офіційне. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019. 12 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/017-fizichna-kultura-i-sport-bakalavr.pdf> (дата звернення 14.02.2020).

В.В. Воронецька,
здобувач кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
науковий керівник: В.А. Фрицюк,
професор кафедри педагогіки і професійної освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ «СПІРАЛЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНЯ»

Динамізм, притаманний сучасному етапу розвитку суспільства, актуалізує потребу в розвитку творчої особистості, здатної самостійно приймати нестандартні рішення, оперативно реагувати на зміни обставин, виявляти оригінальність, гнучкість і конструктивність під час розв'язання різноманітних проблем. Аналіз педагогічної практики свідчить, що реалізацію цього завдання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи неможливо забезпечити в межах лише класно-урочної діяльності, яка за змістом, тривалістю й організацією має відносно регламентований характер, обмежує творче самовираження учнів і не дає змоги повною мірою враховувати їхні індивідуальні особливості, інтереси і нахили. Компенсувати вказані обмеження і суттєво підвищити розвивальний потенціал педагогічної взаємодії може позакласна робота, яка завдяки своїм особливостям уможливорює формування навчально-виховного середовища, сприятливого для творчої самореалізації школярів.

М. Шопіна вважає, що проблему розвитку творчого потенціалу особистості «необхідно розглядати, з одного боку, в межах навчальної діяльності, а з іншого, – як стан готовності суб'єкта до розв'язання творчих завдань» [4, с. 9]. Науковцями встановлено, а практикою підтверджено, що розвиток творчого потенціалу є тривалим і багатоаспектним процесом [1; 2; 3].

Реалізація моделі «спіраль розвитку творчого потенціалу учня» відбувається в контексті вікових сходинок його розвитку, тому необхідно створити умови для ступінчастого збагачення досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу, – виокремити і обґрунтувати «сходишки творчості» як психолого-педагогічні програмні орієнтири збагачення такого досвіду дитини. Ці орієнтири пов'язані не з націленістю на підготовку школяра до майбутнього життя, а на забезпечення повноцінності його сьогоденного повсякденного життя на кожному з вікових етапів – в дитинстві, підлітковому віці, юності.

На основі аналізу робіт про віковий розвиток дітей і зроблені нами висновки щодо сензитивних періодів для освоєння дитиною в певному віці тих або інших компонентів досвіду самостійної різнобічної соціально

значущої діяльності, а також наукового психолого-педагогічного знання про виникнення людських потреб можна визначити п'ять «сходинок творчості» як психолого-педагогічні програмні орієнтири збагачення досвіду творчого життя дитини. Для школярів їх сенс виражається так: «Творити – це цікаво!», «Творити – це радість для себе й інших!», «Творити – гідно Людини!», «Творити – це відповідально!», «Творити означає жити!».

Ці сходинок-орієнтири за своїм змістом складають послідовні психолого-педагогічні стадії: інтерес творити – задоволення від творчої діяльності, не зважаючи на труднощі, можливі невдачі і помилки – досягнення розуміння значущості творчості для людини – усвідомлена відповідальність за результати творчості – стійка потреба в творчому житті. Ці орієнтири стають особистісно значущими сенсами для дитини або ігноруються нею залежно від контексту всієї її життєдіяльності, від сукупності всіх педагогічних впливів, змісту і якості педагогічної підтримки дорослого (перш за все, педагога) у збагаченні досвіду самотійної різнобічної соціально значущої діяльності школяра.

«Сходинок творчості» виступають як психолого-педагогічні програмні орієнтири збагачення досвіду самотійної різнобічної соціально значущої діяльності учнів. Зміст життєдіяльності діти і педагоги шукають разом, виходячи з цінностей громадянського суспільства, проблем, які підказує життя.

Таким чином, «сходинок творчості» дозволяють враховувати самотність різних вікових етапів, особливості соціального і культурного контексту життя школярів, складність і неоднозначність їх внутрішнього світу.

Педагогічний сенс сходження дитини «сходинами творчості» пов'язаний зі збагаченням її досвіду творчого життя, що проявляється в розширенні спектру особистісно значущих для школяра моральних сенсів, соціальних мотивів; розуміння Світу, Іншого, Себе самого; а також прав і свобод людини, що дорослішає, у поєднанні з її обов'язками і відповідальністю. Нами визначено, що в діяльності дитини це проявляється в розширенні: спектру проблем, які учень прагне вирішити творчо; адресності, простору і кола партнерів з творчої діяльності; пізнавальної бази і способів творчості (універсальних і спеціальних для певної сфери, самопізнання і самотворчості); спектру продуктів творчості.

Зміст руху школяра «сходинами творчості» пов'язаний зі структурою досвіду самотійної різнобічної соціально значущої діяльності, збагачення якого виступає головним засобом розвитку творчої індивідуальності суб'єктів освіти.

Таким чином, ми розкрили модельне уявлення про освоєння і побудову дитиною досвіду самотійної різнобічної соціально значущої діяльності, що має креативну основу. Реалізація цієї моделі на практиці потребує

знаходження певного формалізованого засобу педагогічного сприяння цьому процесу. У контексті виконуваного нами дослідження таким засобом є педагогічна програма сприяння учням гімназії в освоєнні і побудові досвіду самостійної різнобічної соціально значущої діяльності в співтоваристві дітей і дорослих. Її проектує педагог-лідер конкретного співтовариства, виходячи з результатів вивчення і розуміння світу дітей і дорослих, що є його учасниками, соціокультурного контексту розвитку школярів, а також спираючись на модельне уявлення про освоєння і побудову школярем досвіду творчого життя.

Список використаних джерел

1. Лук А.Н. Психология творчества. Москва: Наука, 1998. 290 с.
2. Луніна В. Ю. Складова творчого потенціалу як фактор успішності становлення особистості вчителя в умовах післядипломної педагогічної освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2014. Вип. 42. С. 73–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_10
3. Фрицок В. А. Креативність учителя музики: діагностика та розвиток / Навч.-метод. посібник для майбут. учителів. Вінниця, Видавництво ТОВ фірма «Планер», 2013. 140 с.
4. Шопіна М.О. Образна символіка як чинник розвитку творчого потенціалу молодшого школяра: автореф. дис... канд. психол. наук:19.00.05. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2009. 20 с.

УДК 372.881.111.1

К.Ю. Гуріна,

студентка Криворізького державного педагогічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті досліджуються особливості дистанційного навчання англійської мови, зокрема навчання говоріння на старшому етапі освіти. Ретельно вивчено різноманітні онлайн-ресурси виокремлено ті, що можуть бути використані під час дистанційного навчання говоріння. Наведено конкретні приклади та види діяльності на онлайн-уроках англійської мови у старшій школі.

Ключові слова: дистанційне навчання, говоріння, англійська мова, старша школа, Zoom, Moodle.

У 2020 р. основним визначальним фактором розвитку наукового процесу стала пандемія COVID-19. Через широке поширення вона перетворилась на вагомий чинник впливу в усіх сферах життя, що призвів до глобальних трансформацій суспільства, зокрема в інформаційному просторі. Однією зі сфер, що зазнали найбільших змін, є освіта. В умовах карантину

заклади освіти всіх рівнів перейшли на дистанційне навчання, що призвело до деяких труднощів із реалізацією навчального процесу.

Питання технологій дистанційного навчання у процесі викладання іноземних мов розглядаються у роботах як українських, так і закордонних фахівців, серед яких О. Андреев, Ю. Горвіц, Є. Дмитрієва, В. Кухаренко, Н. Майєр, Н. Муліна, К. Кожухов, Є. Полат, В. Свиридюк, А. Хуторський, Н. Хоклі та ін. Актуальність статті обумовлена необхідністю розробити нові форми та засоби викладання англійської мови дистанційно, що дозволять учням засвоїти належні за програмою знання. Рішення сфокусувати увагу на дистанційному навчанні говоріння у старшій школі, оскільки психологічні особливості старшокласників дозволяють зацентрувати увагу вчителя саме на цьому виді діяльності.

Мета статті: охарактеризувати основні засоби навчання учнів старшої школи спілкування англійською мовою у дистанційному режимі.

Основна роль у процесі навчання іноземної мови на старшому ступені відводиться усному мовленню, яке набуває більшої змістовності, природності, вмотивованості та інформативності. При цьому теми для спілкування повинні бути складнішими у порівнянні із середнім ступенем. На кінець 11 класу учні повинні повністю і частково відтворювати надану інформацію, а також висловлювати власну думку у монологічному та діалогічному мовленні [4, с. 2].

Ці завдання найкраще реалізуються через використання комунікативного підходу та навчання у співпраці. Учителі створюють у класі атмосферу та ситуації, подібні до реального життя, надають учням автентичні завдання, які стимулюють їх до усного мовлення [1, с. 35]. Але в онлайн класі через відсутність безпосереднього контакту як між самими учнями, так і між учнями та вчителем можуть виникнути труднощі із навчанням говоріння. Для подолання таких труднощів при дистанційному навчанні використовуються різноманітні ІКТ та онлайн-ресурси.

Перший вид роботи, направлений на навчання говоріння – це безпосередньо спілкування під час онлайн уроку. Для цього краще за все використовувати платформу Zoom, оскільки вона надає можливість вчителю виключити/включити мікрофони в учасників конференції та модерувати дискусію чи обговорення [5, с. 2]. Для учнів у Zoom є також кнопка «Підняти руку», що дозволяє вибудувати заняття майже ідентичним до оффлайн уроку. Найбільш типовими завданнями на платформі Zoom з навчання говоріння на старшому етапі є:

- обговорення чи дискусія на завдану тему;
- розповідання історії ланцюжком – «Chain story»;
- складання власного спонтанного монологічного висловлювання.

Як відомо, уміння говоріння у старшій школі доцільно удосконалювати під час роботи над текстом на стадії Post-reading/Post-listening. Перевага

дистанційного навчання при такому виді роботи полягає у необмеженому доступі до автентичних матеріалів, наприклад, з мережі YouTube. Доцільним також вважається обмін з учнями матеріалами з готовими питаннями для обговорення за допомогою надання доступу до екрану вчителя на платформах Skype/Zoom. Велику кількість питань для говоріння, пов'язаних з текстом чи відео, можна знайти на сайті British Council [2].

За умови, що вчитель бажає користуватися власними матеріалами або розробити, наприклад, картки із питаннями для говоріння, він може власноруч створити свій інтерактивний урок на платформі Bookcreator [3]. Платформа дозволяє створювати окремі слайди, де можна розмістити відео, або малюнок, або цитату і завдання/питання для обговорення, що надасть можливість поділитися з учнями матеріалом через спільний доступ до екрану у Skype/Zoom.

Однією із найбільш дієвих і продуктивних форм організації комунікативної діяльності є, у якому вчитель співпрацює з класом, є «Мозковий штурм» (Brainstorming), що також може бути трансформованим для викладання у дистанційному режимі (обмін своїх ідей та пропозицій із використанням інтерактивної дошки у Zoom).

Для організації роботи у групах і парах платформа Zoom пропонує розбити відеоконференцію на окремі сесійні зали, учасники яких будуть спілкуватися один із одним як при звичайній відеоконференції і водночас не матимуть доступу до інших залів. Таким чином можна розділити клас як на групи, так і на пари. Вчитель, як організатор конференції, може заходити в усі зали та пояснювати кожній групі своє завдання або надсилати необхідний матеріал [5, с. 3]. Найкраще себе зарекомендували наступні типи завдань у сесійних залах:

- у групі:
- рольові ігри та симуляції;
- обговорення та дискусії;
- робота з картками для говоріння;
- у парах:
- інтерв'ю;
- доповнення інформації;
- переказ відповідей свого партнера.

Задля уникнення упередженості при розподілі на групи можна використовувати додаток *Random group generator*, що підбирає задану кількість груп або пар у довільному порядку. При обговоренні дискусійних питань у групах, наприклад “People learn best when they read vs. People learn best when they travel” можна дозволити всім групам презентувати свої думки у загальному залі і обрати ту групу, яка найкраще захищала свою ідею. Доречно також міняти пари і групи задля більшої спонтанності мовлення.

Під час роботи із картками, що містять більше 5 питань можна використовувати онлайн-сервіс *Random Name Picker* для того, щоб обрати учня, який буде відповідати на питання, або питання, на яке буде відповідати конкретний учень. Даний онлайн-сервіс вбачається доречним для використання більшої об'єктивності оцінювання.

Звісно, одним з найбільш розповсюджених завдань для формування компетентності у говорінні у старшій школі є опис малюнку або відтворення подій за картинками. Під час дистанційного навчання це можна робити за допомогою *онлайн-таймеру*, що регламентує час висловлювання. На наш погляд, наступний онлайн-сервіс є популярним серед старшокласників, оскільки часовий ліміт присутній на багатьох міжнародних екзаменах, складання яких часто є метою учнів старшої школи.

Проблематичним в умовах дистанційного навчання є відправлення та перевірка домашнього завдання, направленого на вдосконалення навичок говоріння. Організувати виконання усних завдань можна на платформах *Moodle* і *Google Classroom*. На платформах створюються курси, які складаються з окремих завдань, наприклад:

Tell about the person that influenced you. Say:

- who he or she is
- how they influenced you
- why this person is important for you [5, с. 5].

Поряд із завданням є кнопка «прикріпити файл», через яку учні можуть відправити вчителю аудіо чи відеозапис своєї відповіді.

Отже, за допомогою найсучасніших інструментів для роботи онлайн дистанційне навчання англійській мові може відбуватися у такому ж ритмі, як і традиційні уроки. Вміло використовуючи різноманітні ресурси, вчитель досягає гнучкості і ефективності у процесі навчання говоріння і тим самим дозволяє учням успішно опанувати спілкування англійською мовою.

Список використаних джерел

1. Chaney, A.L., T.L. Burk. Teaching Oral Communication in Grades 9-12. Boston: Allyn&Bacon, 1998. 33-37 с.
2. Матеріали для аудіювання. British Council : веб сайт. URL: <https://learnenglish.britishcouncil.org/> (дата звернення: 28.09.2020).
3. Онлайн-платформа Bookcreator : веб-сайт. <https://bookcreator.com/> (дата звернення: 28.09.2020).
4. Редько В. Концепція змісту навчання іноземної мови у старшій школі. *Збірник наукових праць «Рідна школа»*. Київ, 2013. №8–9 (серпень–вересень). С. 2-6.
5. Швадчак Н. «Ресурси для дистанційного навчання під час карантину». Інтернет видання «Інтелект». 2020. №4. URL: <https://intellect-school.kiev.ua/resursi-dlya-distancijnogo-navchannya-pid-chas-karantinu/> (дата звернення: 28.09.2020).

Н.П. Прокопенко,

викладач економічних дисциплін ВСП «Автотранспортний фаховий коледж
Криворізького національного університету»

ПРАКТИЧНИЙ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ, ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасному світі, в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства, організаторські здібності є професійно важливими для педагога. Зарадити цій проблемі можна за допомогою самоменеджменту. Основна його мета полягає в тому, щоб максимально використовувати власні можливості, свідомо керувати плином свого життя (самовизначитися) і переборювати зовнішні обставини як на роботі, так і в особистому житті. Саме тому, так необхідно звернути увагу на актуальні, значимі для кожного педагога питання та розвинути навички самоорганізації.

Давайте ж з'ясуємо, що таке самоменеджмент? Яке його значення у професійному і особистому житті педагога. «Хто не навчиться керувати собою, той не зможе керувати іншими» – говорить древня мудрість. Організаторські здібності є професійно важливими для викладача. При цьому слід пам'ятати, що постійно організовуючи діяльність інших, він, передусім, повинен вміти правильно організовувати самого себе.

Поняття «самоменеджмент» порівняно недавно почало широко застосовуватись. Існує цілий ряд його визначень. Найбільш широким і прийнятним у педагогічній діяльності є підхід, який розглядає самоменеджмент, як послідовне і цілеспрямоване використання випробуваних методів роботи в повсякденній практиці, для того, щоб оптимально і зі змістом використовувати свій час.

Досить часто перший крок зробити досить важко через відсутність мотивації. Нерідко ми не тільки не звикли, але і не хочемо організовувати себе і свій час. Всім відомо: якщо людина хоче – вона працює, якщо не хоче, вигадує різні на то причини. Для формування навичок самоорганізації необхідно декілька місяців зусиль, волі, але потім ця самоорганізація «працює» на вас все життя і суттєво економить час.

Педагог ХХІ століття – це професіонал з певним набором компетентностей, однією із ключових якого і є самоменеджмент (або тайм-менеджмент) – техніка правильного використання часу. Його складовими є: самоорганізація; самопрезентація; мобільність; управління часом; планування.

У кожного з нас є безліч бажань і цілей. Проте є те, що заважає нам досягти їх: нерішучість, закомплексованість, недостатня обізнаність в

якихось питаннях. Уявіть собі, що ви прийняли чарівну пігулку, яка на час усуває всі подібні фактори. Ви звільняєтесь від боязкості, нерішучості, тривожності. Дія чарівної таблетки триває протягом тижня. Що ви будете робити весь цей час? Що ви будете говорити? Як буде виглядати ваше життя? Як ви будете себе почувати? А тепер подумайте, чи могли б ви зробити щось із того, що ви запланували, і без чарівної пігулки? Багато! Отже, завдяки вірі у власні сили, наполегливості, працелюбності, прагненню до результату багато хто зміг би досягти успіху!

А зараз давайте розглянемо кілька методик планування часу і прийняття рішень.

Метод “Альпи” містить у собі п’ять стадій: Складання завдань дня; оцінка тривалості акцій; резервування часу «про запас» (60:40); прийняття рішень по пріоритетах, скороченням і передорученню (делегування); наступний контроль – перенос незробленого.

Ведення щоденника часу, який являє собою одночасно календар-пам’ятку, особистий щоденник, записну книжку, інструмент планування, довідник, абонементну книжку, картотеку ідей і інструмент контролю.

Застосування принципу Паретто (співвідношення 80:20) (80% кінцевих результатів досягається тільки за 20% витраченого часу, тоді як інші 20% результатів «поглинають» 80% робочого часу.

Аналіз за принципом Ейзенхауера. Відповідно до цього правила пріоритети встановлюються за такими критеріями, як терміновість і важливість справи.

У залежності від ступеня терміновості і важливості задачі розрізняються чотирма можливостями їх оцінки і (у підсумку) виконанням: 1) Термінові / важливі справи. За них варто прийматися негайно і самому їх виконувати; 2) Термінові / менш важливі справи це, як правило, прострочені завдання, які тепер горять і зробити потрібно, не відкрутишся, і термін актуальності пройшов. Наприклад, звіт, час подачі якого сьогодні до 12:00, а в 12:10 він ще й наполовину не готовий, є одним з яскравих прикладів таких завдань; 3) Менш термінові / важливі задачі. Їх не треба виконувати терміново. Але потрібно проконтролювати, щоб вони не перейшли в розряд термінових справ. Це так звані стратегічні завдання, результатом яких ви зможете скористатися у майбутньому. У розкладі на день такі завдання мають займати понад 20 % часу; 4) Менш термінові / менш важливі задачі. Це різного роду відволікання, які не були вами заплановані. Візити та дзвінки ваших колег, вирішення їхніх проблем, раптові зустрічі. Намагайтеся робити так, щоб неважливих завдань у вашому розкладі не було. Але оскільки наше життя часто готує нам сюрпризи, решту 20 % часу протягом дня плануйте присвятити непередбаченим подіям. Форс-мажор був, є і буде, не варто про нього забувати.

Кілька порад з управління собою, своєю діяльністю і часом:

1. Скоротіть до мінімуму непродуктивне спілкування, яке відволікає вас від справ

2. Відведіть час для роботи

3. Заведіть органайзер (паперовий або електронний блокнот) для більш ефективного планування.

4. Не бійтеся братися за нові справи.

5. Слідкуйте за своїм здоров'ям - фізичним і психологічним

6. Плануйте свій робочий день заздалегідь, розставляючи пріоритети (важливі і термінові справи; важливі, але не термінові; термінові, але не важливі; не важливі і не термінові).

7. Самоменеджмент – важлива складова успішної кар'єри.

8. Не бійтеся керувати своїм життям!

Самоменеджмент – це справжнє мистецтво, і управляти собою не можна навчитися в одну мить. Але можна починати з малого – з правильної організації свого робочого часу. Самоменеджмент дозволяє ефективно пройти всі етапи успішного шляху до мети, а саме:

- вирішити, чого ви хочете досягти;
- створити власне бачення успіху;
- використовувати метод «великих стрибків»;
- вірити, що успіх прийде;
- зосередитися на цілях, які ведуть до успіху;
- не падати духом при невдачах.

І головне: «Не стійте на місці, творіть і вдома і на роботі, адже в цьому полягає сенс нашого щасливого життя! Коли у вас крадуть щось матеріальне, коштовне, як ви реагуєте? Так от: Ще пильніше за будь-які багатства бережіть свій час!».

Список використаних джерел

1. Аляутдинов Шамиль (2016) Сосредоточиться на главном. Ежедневник: моногр. / Шамиль Аляутдинов.
2. Архангельский Глеб (2016) Тайм-драйв. Как успевать жить и работать.
3. Джон Вон Эйкен (2017) Ваш 25 час.
4. Кноблаух, Йорг Управление временем / Йорг Кноблаух, Хольгер Велтье. – М.: Омега-Л, 2016.
5. Шварц Тони (2016) То, как мы работаем, – не работает. Проверенные способы управления жизненной энергией.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.І. Басараб,

студентка навчально-наукового інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **Г.Ю. Дучимінська,**

кандидат філологічних наук, доцент,
Дрогобицький педагогічний університет імені Івана Франка

АНТИУТОПІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ У СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності такого поняття як «антиутопія». Проаналізовано теоретичний аспект та підходи багатьох вчених щодо визначення категорії «антиутопія» у публікаціях останніх років.

Ключові слова: антиутопія, утопія, дистонія, сатира, пародія.

Стан дослідження. На даний момент антиутопія – це самостійний літературний жанр, який є предметом дискусій не лише літературознавців, але й філософів, мистецтвознавців та соціологів. Проблема виникнення та поширення антиутопії активно вивчається польськими та українськими вченими. Особлива увага приділяється вивченню та аналізу зв'язку антиутопії з утопією.

Виклад основного матеріалу. За допомогою таких процесів як глобалізація, урбанізація, модернізація технологій та самого суспільства у XX столітті, жанр антиутопія зміг виокремитися з-поміж інших літературних жанрів та стати «незалежним та стійким» поняттям у літературі.

Досить поширеною є думка, що антиутопія «прив'язана» лише до XX століття, але це, звичайно ж, не так. Ідеї антиутопії можна прослідкувати у багатьох творах і раніше, зокрема у «Державі» Платона і комедії «Жінки в народних зборах» Аристофана [9, с. 200]. Пізніше Дж. Свіфт у «Мандрах Гуллівера» та Г. Уеллс у «Машині часу» також поширюють ідеї антиутопії та застерігають від створення ідеального суспільства. Таким чином, все більше спостерігається поширення та використання основних ідей антиутопії, а сам розквіт цього жанру припадає на XX століття. Саме у цей час починають активно проявлятися негативні тенденції у всіх сферах людського життя, а

письменники починають відстоювати свою позицію у літературних творах. Так з'являються антиутопії Дж. Орвелла, О. Хакслі, Є. Замятіна.

Вперше поняття «антиутопія» ввів Джон Стюарт Мілль у 1868 році у своїй парламентській промові. Таким чином, можна зазначити, що антиутопія не є новим поняттям для дослідників. Термін «антиутопія» був запропонований у 1952 році у праці «У пошуках утопії» (“Quest for Utopia”), авторами якої були Гленн Негл і Макс Патрік. Саме тоді антиутопія почала фігурувати як літературознавче поняття [6, с. 24].

Поняття «антиутопія» є досить суперечливим і виникає багато запитань щодо визначення його природи, що справедливо зазначає дослідник І. Пархоменко [7].

Проблема виникнення та зв'язку антиутопії з утопією є досить актуальною у сучасних дослідженнях. Антиутопія виступає предметом дослідження для таких польських науковців як Дж. Горончко, А. Смушкевіч, А. Невядомські, В. Орлінські, Й. Шацькі, Дж. Чаплінська, С. Лем, К.М. Май. Вагомий внесок зробили й українські літературознавці (Н. Бернадська, Т. Бовсунівська, К. Тарасенко, В. Кучер, Г. Сабат, К. Шахова) та російські дослідники (С. Шишкіна, О. Баталов, В. Новіков, О. Зверев).

Варто зазначити, що дослідники поділились на два табори, де перші вважають, що антиутопія нерозривно пов'язана з утопією, інші ж доводять, що ці поняття є абсолютно протилежними. Зокрема, польська вчена Дж. Горончко вважає, що антиутопія є повною протилежністю утопії. У своїй праці «Znane i nieznanie oblicza utopii, antyutopii i dystopii w dziełach światowej kinematografii» підсумовує, що «антиутопія представлена антиподом утопії, у котрій світ здавався ідеальним для існування будь-якого живого організму» [3, с. 15].

Схожої думки притримуються літературознавці А.Смушкевіч та А. Невядомські. У спільній праці «Antyutopia, Encyklopedia Fantastyki» автори стверджують, що «антиутопія є полемікою ідей утопії про досконалий світ, часто виступає гострою, сатиричною реплікою на концепції, представлені в утопічних творах» [1, с. 250]. Водночас А. Смушкевіч зазначає, що «для підсилення критики утопії використовуються стилістичні засоби серед яких сатира, пародія, гротеск, каламбур, гіперболізація» [5].

Серед дослідників, що вивчають певний зв'язок між утопією та антиутопією, необхідно виділити польську дослідницю Г. Філіпковську. Вчена стверджує, що обидва жанри «критично ставляться до наведеної дійсності, обидва її трансцендують, формують в іншому соціальному порядку, обидва ведуть, як наслідок, до трансформації існуючої реальності» [2, с. 18]. Г. Філіпковська доводить, що «антиутопія містить переконання про неможливість реалізації утопії, а також критику цілого жанру та головних ідей, оскільки спирається на аргумент, що будь-яка спроба реалізації

утопічного бачення призводить до зміни в гіршу сторону» [2, с. 18]. Таким чином, в антиутопіях віра в реалізацію ідеалу є неможливою.

Цікавою є думка української вченої Г. Сабат, яка твердить, що антиутопія розглядається як критичний погляд на прогрес [8, с. 113]. Насправді, така думка є досить правдивою і підпадає під критерії антиутопії.

Якщо утопію називають Едемом на Землі, то однозначно антиутопія є загубленим раєм. Реалії, описані в антиутопіях, викликають страх та паніку. Панування тоталітаризму, вимушене мовчання та неможливість права на свободу думки та слова – ось одні з провідних проблем, які порушуються у антиутопіях. І на сьогоднішній день до цих проблем додаються новостворені, які виникають у зв'язку з прогресом людства та технологій. Представники антиутопій не вірять в прогрес, проте не дають пустих обіцянок. Вони не ідеалізують життя на Землі, а застерігають нас від фатальних помилок людства. Настрій антиутопії переважно є песимістичним, а з технологізацією суспільства антиутопію можна назвати трендом і XXI століття.

Вартий уваги не лише певний зв'язок утопії з антиутопією, але і етимологічне значення жанру, оскільки дане питання досить не багате на дослідження. Однак польський мовознавець К.М. Май зумів обґрунтувати поняття «антиутопія» з етимологічної сторони та представити свої основні тези у своїй статті «Antyutopia – o gatunku, którego nie było». Вчений зазначає, що вивчення цього питання є досить новим та проблематичним. Переклад терміну тільки підсилює враження своєї внутрішньої неузгодженості. Так як утопія (грец. οὐ + τόπος — «місце, якого немає»), то антиутопія звучить у перекладі як «анти-не-місце», а це викликає подвійне заперечення, що не є змістовним та логічним. Також термін «розмиває неоднозначність джерела грецького неологізму Томаса Мора, тим самим створюючи *contradictio in terminis*» [4, с. 13]. Це, звичайно ж, спричинене наявністю у слові негативного префікса -анти. Сама ж морфема анти- відображає критичне ставлення авторів антиутопії до утопії. Проте це не означає, що представники жанру антиутопії повністю не сприймали утопію та відкидали її основні ідеї, адже вони лише намагались розвіяти міфи про ідеальне життя та вийти за рамки застарілих концептів, оновити їх. Водночас, К.М. Май стверджує, що аналоги антиутопії з'явилися більше 200 років тому, ще до появи цього терміна і вони виконували прогностичну та повчальну функції. Однією з альтернатив є дистопія, яка перекладається як «зле місце».

Поняття «дистопія», або ж «негативна утопія» переважає в англomовних працях. Польська дослідниця Дж. Чаплінська розглядала дистопію як різновид антиутопії.

Жанр антиутопії наповнений гострою сатирою, іронією, сарказмом та контрастами для того, щоби заявити про утопію як про нереалізований проєкт людства. Також є науковці, які приписують антиутопії риси фантастики, що являється досить правдивим твердженням. Проте, необхідно

зазначити, що не вся фантастика є антиутопією. Антиутопія органічно розвивається на тлі наукової фантастики. Водночас важливими є функції, які не притаманні фантастиці, або ж розкриті не повністю, але які активно використовуються у антиутопіях. До них ми відносимо прогностичну, виховну, психологічну та соціально-духовну.

Висновки. Отже, на сьогоднішній час, поняття «антиутопія» зберігає статус «відкритого питання» та продовжує бути дискусійним як серед українських, так і зарубіжних дослідників. Вченим вдалось опрацювати теоретичний аспект антиутопії та викласти основні ідеї у наукових працях. Оскільки даний жанр надалі розвивається та збагачується новими концептами, то відповідно варто очікувати подальших досліджень та наукових робіт.

Список використаних джерел

1. A. Smuszkiewicz, hasło Antyutopia, [w:] A. Niewiadowski, A. Smuszkiewicz, Leksykon polskiej literatury fantastyczno-naukowej, dz. cyt.- S. 250.
2. Hanna Filipkowska "Antyutopia w literaturze Młodej Polski", Justyna Miklaszewska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1988 : [recenzja] Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 81/3, 322-326 1990
3. Joanna Gorączko(2014), Znane i nieznane oblicza utopii, antyutopii i dystopii w dziełach światowej kinematografii, Poznań.
4. Maj Krzysztof M.(2020), Antyutopia – o gatunku którego nie było, Kraków. S. 2-29.
5. Smuszkiewicz Antoni, W kręgu współczesnej utopii, „Fantastyka”, nr 33 / 1984.
6. Жаданов Ю.А. Антиутопии второй половины XX века: творческий поиск новых перспектив жанра. Вестник СевНТУ: сб. науч. тр. Вып. 102: «Филология». Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2010. С. 26–31.
7. Пархоменко І.І. Антиутопія: інтерпретація в сучасному літературознавстві [Електронний ресурс] / І.І. Пархоменко. – Режим доступу: [http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_963/ content/parkhomenko.pdf](http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_963/content/parkhomenko.pdf). – Назва з екрана.].
8. Сабат Г. У лабіринтах утопії та антиутопії / Галина Сабат. – Дрогобич : Коло, 2002. – 160 с.
9. Шишкина С.Г. Литературная антиутопия : к вопросу о границах жанра / С.Г. Шишкина // Вестник гуманитарного факультета Ивановского государственного химико-технологического университета.–Иваново: Ивановский государственный химико технологический университет, 2007 г. – Вып. 2. Филология и литературоведение. – С. 199–208.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ.
ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 821.161.2+111.11

О.В. Вірич,

кандидат філологічних наук, викладач кафедри слов'янського мовознавства
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

**ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЇ ТА ДИСГАРМОНІЇ
МІЖ СУТНІСТЮ ТА ІСНУВАННЯМ ЛЮДИНИ
(на матеріалі новели М. Матіос «Юр'яна і Довгопол»)**

У роботі: «Поза межами можливого» І. Франко писав: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими вселюдськими фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації» [5, с. 284].

Подібні думки про культуру й літературу зокрема висловлювали багато філософів і літературознавців зі світовими іменами – європейських, азійських, американських, а Сайман Дюрінг взагалі безапеляційно заявляє: «Література – двійник націоналізму» [2, с. 565].

Разом із тим не можна проігнорувати той факт, що й саме поняття нація трактується неоднозначно. Поряд із традиційним трактуванням нації як суто етнічного утворення (вищий ступінь розвитку етносу) існує і здобуває все більше прихильників модерний підхід, що трактує націю як поліетнічне утворення – «політична нація» – тобто спільнота, утворена не сутнісною єдністю (єдністю походження), а єдністю території мешкання, культури, суспільно-політичних інтересів тощо.

Особливу увагу, коли мова йде про націю як спільноту вищого рівня, має, на нашу думку, висновок Київських вчених про те, що будь-який вияв

буття (екзистенції) можна набирати сутнісних властивостей, а будь-яка есенціалія може екзистенціалізуватися.

Саме оце взаємопереплетіння екзистенціал-есенціалій, що об'єднує в собі й універсальні для представників даної нації етнічні характеристики, й специфічні характеристики, й специфічні вияви екзистенції, які найрельєфніше проступають у кризових, екзистенційно насичених ситуаціях, бачимо в персонажах, зображених у досліджуваних творах М. Матіос.

Роман у новелах «Нація» поєднує два розділи: «Апокаліпсис» і «Одкровення». Не дивлячись на те, що слово «одкровення» є фактично слов'янським перекладом грецького слова «апокаліпсис», у рецепції пересічного українця слова ці сприймаються по-різному: апокаліпсис – як «кінець світу», а одкровення – як повідомлення про щось таємне, сокровенне, призначене лише для найближчих, споріднених із твоєю душею.

Очевидно, саме це сприйняття мала на увазі письменниця, даючи назви розділам своєї книги. На таку думку наводить власне сам зміст розділів.

Перший розділ – це страшний час встановлення режиму «других советів», що з нелюдською жорстокістю ламає, морально й фізично знищує націю, одних її представників перетворюючи у її ворогів, інших – цілими родинами вивозячи в незначні краї, а в найнепокірніших викликаючи жадобу помсти, заганняючи їх у ліси для відчайдушної кривавої боротьби не на життя, а на смерть. Все це сприймається як справжній «кінець світу» і вимагає екзистенційного виміру життєдіяльності персонажів, що, з огляду на екстремальну, кризову ситуацію, змушені діяти не у відповідності до своєї сутності, а «виходити поза межі себе», часто роблячи екзистенційний вибір, що не тільки не узгоджується із сутністю особистості, а суперечить їй.

Екстремальні умови «кінця світу» спотворюють не лише буття народу, а й душі та свідомість його представників, породжуючи дисгармонію, а часто – й антагонізм між сутністю та екзистенцією (між природою дарованими якостями та буттям індивідів).

Цю дисгармонію бачимо вже в першій новелі розділу «Апокаліпсис», «Юр'яна і Довгопол», у якій головна героїня – чесна, порядна жінка-трудівниця, любляча дружина й матір шістьох дітей, щойно втративши недоношену дитину, зважується на крок, який в нормальних життєвих умовах їй і в найстрашнішому сні не міг би приснитися, крок несумісний з її природною суттю доброчесної української жінки: задля рятунку свого безвинно заарештованого чоловіка, вона вирішує віддатися уповноваженому від МГБ Довгополу, який «дивився на Юр'яну так, наче пускав блуд на неї» [3, с. 13] чи «хотів спаралізувати» [3, с. 12], своїм тілом «заплатити чужому чоловікові за свого» [3, с. 23]. Від думки про можливість врятувати чоловіка таким способом, «бідна жінка ладна була волосся на собі рвати» [3, с. 23] – і то не тому, що гріх, зрада своїх життєвих принципів і цінностей (все це маліє

в порівнянні з можливістю врятувати чоловіка – «пораду й розраду її втішну» [3, с. 24]), а тому, що вона у свої 38 років, проживши 23 із них у шлюбі з коханим чоловіком, «не знає, як це зробити» [3, с. 23]. Вона не навчена мистецтву зваби. Вона вміє любити. Вона всім серцем любить свого одноокого Уласія, що вже років з десять не мав правого ока, бо «в цьому безбожному колгоспі змушують сокиру брати мало не на Великдень (...). Ото, певно, спустив Господь на них кару. (...) Тріска вирвалася з поліна в дровітні – й витекло веселе чоловікове очко...» [3, с. 15]. Та спотворене Уласієве обличчя не вбило її любові, і «вона би пестила йому те витекле око до на дранок» [3, с. 15], аби мала коли, і якби не так стомлювалась денною працею.

Слід сказати, що на відміну від ряду інших авторів, М. Матіос не моделює модну нині тему сексуальних стосунків, але із скупих відомостей, поданих письменницею, читач бачить ще досить молоду й, очевидно, гарну (недарма ж емгебіст Довгопол дивиться на неї, «наче заголяє» її), очевидно ж, досить сексуальну (бо щороку «тяжка ходила» і, згадуючи про найважчі пологи, жодного разу навіть подумки не винуватить у тому свого «Солодкого Уласійчика»). Тобто, фізіологічне в жінці гармонійно і нероздільно поєднане з духовним, і цей аспект буття є чи не єдиним, де сутність жінки знаходиться в злагоді з її існуванням. Всі останні – вже увійшли в суперечність не тільки з національною, а й із загальнолюдською сутністю горян, бо світ перевернувся «догори ногами», як випрані Юрчикові штаненята, необачно повішені знесиленою від роботи та від втрати крові після «викидня» жінкою «стрімголов».

В світі парадоксів і абсурду, що настав після того, як «оці всунулися в наші гори», Юр'яна, яку за її розум у селі називають Соломоном, нічого не розуміє, окрім того, що треба мовчати й коритися окупанту. «Вона сама, своїми руками дала до колгоспу свої ґрунти. Телицю віддала. Корову. Двох коней. Три вози. Лісок у Трепеті. Пашу у Виході. Городи на Піску» (...) А якби була не віддала та правди доходила з ґрунтами, то де тепер були би всі? Там, де півсела?» [3, с. 20].

І хоч вона «теменно ненавидить» зайд, що посіли їхні ліси і гори, та «добре навчилися хіба що коротити людське життя» (...), Юр'яна «стулює губи, бере в рот води, ніж має що писнути, бо тепер час такий, що й хата вуха має...» [3, с. 21]. «Обкладені люди страхом, як щурі трійлом. Вже й не знати, кого треба боятися» [3, с. 22–23].

З «цими» (Юр'яна, як і інші персонажі новел розділу «Апокаліпсис», на означення окупантів найчастіше вживає займенники: «оці», «вони», «ті», «ваші». У тексті письменниця виділяє їх курсивом, підкреслюючи не тільки ненависть горян до «зайд», «заготівельників людських душ», а й глибоке, аж до деперсоналізації, презирство до них) жінка може якось розібратися. Але як зрозуміти «своїх», що пішли «свій на свого. На кров смертельну»? [3, с. 22].

Вона – жінка, мати, берегиня роду. Її жіноча сутність бунтує проти розколу між своїми. Вона б «зібрала всіх за одним столом і сказала би: «Миріться! Миріться межи собою та й разом женіть оцю нечисть, що присіла отут наші гори. Хіба не видите, як вони тручають вас один на одного? Як погібелі вашої хочуть вашими ж руками..?» [3, с. 22]. Та в перевернутому, розколеному світі парадоксів, де «свій» може легко виявитись чужим, Юр'яна в кризовій ситуації також вдається до парадоксального вчинку: іде до ворога, щоб зрадою своїх цінностей (жіночої честі й цноти, подружньої вірності) купити в нього рятунок для чоловіка: ради коханого віддатись ненависному. Та емгебіст Довгопол, хоч і дещо здивований приходом Юр'яни «білити в сільраді напередодні свята революції», не здогадується про справжню мету її приходу. Адже він ще не знає, що «Уласія Джуряка забрали з підконтрольної йому території без його відома» [3, с. 28], а «звabниця» настільки невміла, що чоловіку й до голови не дійшло, що його прийшли «звabлювати». Цей здогад з'явився після того, як він, залишивши «білильницю» в сільраді, почув од голови, прибулого з Вижниці, що Джуряка арештовано.

Зрозумівши, що насправді привело до нього жінку, емгебіст... проникається співчуттям і повагою до її самозреченості й обіцяє врятувати її чоловіка, дуже по-людяному наказуючи їй нікому, навіть чоловікові не розказувати про свій прихід до нього і його мету.

Трикrapка, поставлена всередині попереднього речення, як завжди, знаменує несподіваний поворот у перебігу подій і могла б надати реченню навіть іронічного відтінку («це небилиця!»), але у тексті М.Матіос ця «небилиця» несе значне змістове навантаження і є ще одним доказом неприродності, абсурдності розколу нації – війни «своїх зі своїми», нав'язаної чужими інтересами й чужою ідеологією.

Вчинок емгебіста Довгопола умотивований не номінальною, а глибинною, може, й не осмисленою на рівні свідомості, належністю Довгопола до української нації. «Він знає коляду...» – думає про нього Юр'яна. Адже, вперше зайшовши на Святвечір до Джурякової хати, не дивлячись на досить доброзичливе ставлення до нього Джурякових колядників, він не зіпсував свята, а, поклавши гроші на скрипку «непоштивого» скрипаля, примирливо мовив: «Не сьогодні й не тут політикувати про довгі руки і довгі поли... Виколядуйте краще моему покійному татові... І мені, як можете... Бо вввзавтра, може, мені церковні дзвони будуть колядувати» [3, с. 12].

«Знати коляду» – це теж один із національних ідентифікаторів, показник належності до даної нації, розділеної чужою волею і силою.

І тому кривава ріка, що натекла зі спливаючої кров'ю після викидня Юр'яни і з уже помираючого пораненого повстанцями Довгопола, зіллявшись в один потік, набирає ваги такого трагічного символу – символу розірваної на два ворогуючі табори нації, частина якої, прийнявши чужу

ідеологію й чужі інтереси за свої, з нелюдською жорстокістю знищує іншу її частину, яка бореться за збереження своєї національної сутності й відповідного їй способу існування з такою ж жорстокістю і мстивістю.

Список використаних джерел

1. Андрусів С. Проблеми національної ідентичності. *Слово і час*. 1997. №3. С. 18.
2. Дюринг С. Література-двійник націоналізму. *Антологія світової літературно-критичної думки* / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 565.
3. Матіос М. Нація. Львів: Піраміда, 2007. 253 с.
4. Наєнко М. Історія українського літературознавства: підручник. Київ : ВЦ академія, 2011. 360 с.
5. Франко І. Поза межами можливого. *Зібрання творів*. У 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т.45. С. 276–284.

S.V. Efremov,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Department of Foreign Languages
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine

IMPACT OF SKYPE ON ENGLISH LEARNING

Skype is an important tool, a useful tool of Social Media which enables the English language learners to create a suitable environment and discuss different type of topics like homework, class tasks and so many other ideas related to their field of interest, especially in audio and video use (to listen to the audio and watch video records for further clarification and understanding in order to understand those ideas or complex points which are not clear to them during the time of conversation), to share information in the course of discussion [1, p. 42–43].

First of all, Skype facilitates language exchange in which different people work together in learning of language (to speak to each other, to share files, to select screen shots, to leave instant messages) [2, p. 271].

Secondly, Skype has four main features:

1. **Substitution:** Learners use a Skype to meet, communicate, and interact with other learners online (instead of engaging in a face-to-face discussion);
1. **Augmentation:** Learners can join video conferencing, share their screens, and communicate with other learners living abroad;
2. **Modification:** Learners evaluate their thoughts on a specific content of their knowledge;
3. **Redefinition:** Different learners all around the world can be invited to join a discussion and share their expertise [10].

Thirdly, Learning English via Skype requires different programs:

- General English from Skype – language (It enables listening comprehensions, development of verbal skills, reading and writing);
- English – speaking course from Skype – language (It enables to break apart language barrier, to improve conversational English, to stimulate verbal ability, to supplement non – verbal English conversation);
- English by phone from Skype language (It enables to develop skills of communication over phone);
- English speaking club “Speak fluent” from Skype language (It enables to practice speaking, to overcome language barrier, to have group lessons with native speaker, to discuss current new stories, to meet new people);
- Lessons based on films or serials (It enables to improve listening and speaking skills, to expand vocabulary, to pay attention to grammar and pronunciation) [3].

Skype exists to improve English language by:

- 100% personal attention (to take lessons on Skype is excellent way to improve English due to the full attention, a learner gets);
 - Convenient way of getting information (a learner finds suitable time for him to learn English);
 - Native English speaker (he improves pronunciation of a learner during interactive speaking);
 - Fun and interesting way of learning English (It creates friendly and enjoyable settings) [4].
1. A learner can become familiar and relaxed with the technology;
 2. A learner must make sure his room to be well – lit and a learner has all learning resources at hand;
 3. Learning via Skype is not job interview;
 4. Usage of instant messages to give someone information over matters – vocabulary, grammar and so on;
 5. Viewing of previous studied, recorded material to repeat it;
 6. Application of screen – share presentation while speaking to someone via Skype [8].

Learning on Skype affects a learner, because it has its own benefits:

- No need to travel (usage of computer, laptop, mobile phone to connect someone, application of spare time to study);
- Adaptability (spare time to study and interruption of study if something happens unexpectedly);
- Easiness of utilization of this technology (effectiveness of explanation of ideas, opinions, feelings);
- Chatting with native English speakers wherever you are (it doesn't cost money to a learner at all);

- Reference to studied material later – revision of material (previous notes, previous recordings of conversations) [5].

These benefits can be different and have an influence on a learner heavily as well:

1. Flexibility (absence of fixed learners' schedule);
2. Paperless studies (not to use a great deal of paper material for revision later or not to write written information on sheets of papers);
3. Convenience (learning of English on Skype at home or at proper place);
4. Intensity (a learner can increase a number of Skype attendances wherever he wants and whatever he wants) [6].

Selecting Skype over other language learning tools helps a learner have advantages:

- Skype has a massive community (it's a very accessible tool to use for learning a language having a language partner);

- A learner can have group chats (It is ideal possibility of exchanging with friends during Skype session);

- A learner can record Skype calls (Recordings of last calls and listening back to them);

- Free opportunity (Skype is totally free to use) [7].

- Usage of Pals Global community (enables learners to seek other people for quick meetings with each other);

- Application of Sky Office Toolbar (learners share Microsoft Office files);

- Use of Vodburner (learners make use of video recorder to tape digital lectures, field tips, special events, streams to view this electronic information at hand to learn);

- Usage of Google suite (learners take advantage of Google Docs, Maps and other free resources to keep themselves informed) [9].

References

1. Irfan Ullah Khan, Muhammad Ayaz, Saqib khan. (2010). Using Skype to develop English Learners' speaking motivation. University of Science and Technology. Department of Business Administration. – P. 42–43.
2. Elia, A. (2006). Language learning in tandem via Skype. The Reading and Matrix 6(3). – 271 p.
3. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://skype-language.com/en/courses/angliyskiy>
4. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://skypenglish4u.com/>
5. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.spokenenglishpractice.com/learning-english-on-skype/>
6. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <https://englishlanguagetrainers.co.uk/blog/learning-english-on-skype-what-are-the-benefits>

7. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tandem.net/skype-language-exchange>
8. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.londonschool.com/blog/skype-english-lessons-10-tips-for-english-learners/>
9. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.teachthought.com/the-future-of-learning/50-ideas-for-using-skype-in-your-classroom/>
10. Офіційний веб-сайт Офісу із залучення та підтримки інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blogs.umass.edu/onlinetools/community-centered-tools/skype/>

УДК 82(100).09

І.В. Харачко,

студентка навчально-наукового інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
науковий керівник: **Г.Ю. Дучимінська,**
кандидат філологічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ГЕНДЕРНІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту таких літературознавчих категорій як «гендерні літературознавчі дослідження» та «феміністична критика». Проаналізовано підходи різних вчених щодо трактування категорії «феміністична критика» та описано основні напрямки феміністичних літературознавчих досліджень.

Ключові слова: гендерні дослідження, феміністична критика, англо-американська та французька феміністична критика, жінка-автор.

Постановка проблеми. Оскільки гостра зацікавленість дослідників зосередилася на гендерному аспекті літератури лише недавно, то проблеми гендерних літературознавчих досліджень та феміністичної критики є і ще довгий час будуть актуальними.

Стан дослідження. Із швидкими та різкими змінами в соціально-економічному житті суспільства та із початком четвертої хвилі фемінізму активно почали поставати питання щодо гендерної рівності та місця жінки у соціумі. Сучасні науковці відносно нещодавно почали досліджувати роль та вклад жінок у різних царинах науки та культури, зокрема у літературі. Закордонні, особливо англійські та американські дослідники, досягли дещо

більших результатів досліджень, в той час як вітчизняні студії лише розпочинають активну роботу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві все більш актуальною стає проблема гендерної рівності у різних аспектах людської діяльності, зокрема і у літературі. У контексті гендерних досліджень варто розрізняти поняття «гендер» та «стать».

«Гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, [...], ролей та відносин жінок і чоловіків, [...], що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі» [5, с. 16]. Стать – це різниця між чоловіком та жінкою, яка виявляється в різних біологічних функціях та ознаках, так, наприклад, жінки здатні народжувати та годувати дітей в той час як чоловіки ні. Тобто, «гендерні дослідження – напрям наукових досліджень у гуманітарних галузях знань, в основу яких поряд з іншими покладено принцип соціально й культурно обумовлених відмінностей між чоловіком і жінкою» [2].

В останні десятиліття дослідники почали виділяти жіночі дослідження та феміністичну літературну критику як напрями наукової роботи і, водночас, інструменти аналізу творчості жінок-письменниць у літературі. Ці дослідження приділяють значну увагу місцю жінки у суспільстві, її статусу та можливостям реалізувати свій потенціал у всіх сферах життя, починаючи від політичної і закінчуючи науковою. Тут важливо зазначити деяку відмінність між гендерними та жіночими дослідженнями, оскільки перші беруть до уваги і жіночі, і чоловічі погляди на одну і ту ж саму проблему та аналізують їх, в той час як жіночі дослідження концентруються саме на жінці та її значимості. Та не зважаючи на цей факт, багато дослідників нівелюють цю різницю. Саме тому О. Шаф в одній зі своїх статей критикує вітчизняну студію досліджень: «...так, вітчизняна літературна феміністична критика оперує поняттям «гендер», але феміністична й гендерна проблематика фактично не розрізняються, декларується вивчення гендеру, але натомість акцентується факт жіночої депривації, досліджується переважно жіноча проза, тоді як «чоловіча» складова частина літератури не здобуває належної уваги» [9, с. 83].

Луї Тайсон визначає феміністичну літературну критику як один із способів у який література (а також інші види мистецтва) або посилює, або придушує соціальний, економічний чи політичний гніт на жінок [13, с. 83]. Сам фемінізм і досі залишається явищем активним та рухомим, існує безліч течій, та немає цілком одностайної ідеології, яка б задовольнила представників усіх напрямів. Така ж ситуація складається і з феміністичною критикою. В. Лейч виокремлює в ній сім видів: “екзистенціалістську”, “читацької реакції”, “мовленнєвих актів”, “деконструктивістську”,

“юнгіанську міфокритику”, “антиколоніалістську”, “третього світу” та “критику постструктуралістських антифеміністських феміністів” [11, с. 310]. Це свідчить про те, що серед науковців та дослідників існують різні погляди та тривають дебати, що призводить до утворення нових напрямів, створюючи в свою чергу можливості розглянути актуальні проблеми під різним кутом.

Якщо класифікувати феміністичну літературну критику через призму національності, то виділяють два основних напрями: англо-американську та французьку феміністичні критики. Французька феміністична літературна критика тяжіє до постструктуралізму та деконструктивізму, вона тісно пов'язана з марксизмом та неофройдизмом, а також вкорінена у лінгвістику [7, с. 358]. Зв'язок з лінгвістикою можна пояснити тим, що французькі теоретики значно зосереджуються на мові та репрезентації і заглиблюються у філософські проблеми перед тим як почати інтерпретацію та аналіз самого тексту [1, с. 148–149]. Окрім цього, представники французької течії осмислюють “інакшість” жінки та її письма, розмірковують над бісексуальністю та критикують логоцентризм [10]. Основними представницями цього напрямку є Юлія Кристева, Елен Сіксу та Люс Ірігаре.

Якщо ж розглядати англо-американський напрям у феміністичній критиці, то варто поставити питання про те, чи є сенс взагалі вживати таку подвійну назву, адже самі феміністи не розглядають її як окреме відгалуження [1, с. 147–148]. Дослідниця М. Госовська пояснює це тим, що більша частина теоретичних праць феміністичної критики у сімдесятих роках творилася або англійською, або французькою мовами, саме тому не мало сенсу виділення двох окремих напрямів серед англомовних текстів [3, с. 131]. Не зважаючи на це, ці дві течії все ж мають деякі відмінності. Як зазначає Пітер Баррі, англійська феміністична критика більш схильна до «соціалістичного фемінізму» [1, с. 148]. Також наратив англійської феміністичної критики характеризується тим, що він аналізує лінгвістичний аспект жіночого літературного мовлення / висловлення [3, с. 131]. Найбільш відомими представниками англійської феміністичної критики можна назвати Т. Ловелл, К. Белсі, Дж. Свінделлс, Г. Грір та К. Каплан. У свою чергу американська течія тяжіє до емпіризму [10, с. 686], а також американські теоретики детально розглядають образи, мотиви та тематику твору [1, с. 147]. Найвідомішими представниками цього напрямку є Е. Шовалтер, С. Гілберт, С. Губар, П. Стабз.

Докладний аналіз розбіжностей між «англо-американським» та «французьким» фемінізмом подано у книзі «Сексуальна / текстуальна політика» написана норвезько-американською дослідницею Торіл Мой [8].

Якщо брати до уваги аналітичний аспект фемінізму, то Е. Грош виокремлює чотири типи текстів [4, с. 198]:

- жіноча література (увага акцентується на статі автора);

- жіноче читання (акцентується стать читача);
- жіноче письмо (центральне місце посідає стиль тексту);
- жіноча автобіографія (в центрі уваги – зміст тексту) [4, с. 198].

Елейн Шовалтер поділяє феміністичну критику за предметами зацікавлення на ідеологічну та гінокритику [10, с. 525]. Ідеологічний різновид розглядає образи жінок у літературі та стереотипи пов'язані з ними. «Вивчення жінок як письменниць, [...], стилі, теми, жанри і структури жіночого писання; [...], еволюція і закони жіночої літературної традиції. Для такого спеціального критичного дискурсу не існує жодного англійського терміна, і тому я придумала термін “гінокритика”» [10, с. 516]. Тобто, гінокритика розглядає жінок як письменниць та аналізує особливості їхнього письма, в той час як феміністична критика розглядає жінок як читачок чоловічих праць. Як вказує К. Откович у своїй статті, Е. Шовалтер поділяє жіночу літературу на три етапи розвитку: імітація чоловічого письма, протест проти домінування чоловічих стандартів та самопошук [6, с. 111]. К. Откович зазначає, що лише пройшовши два перших етапи розвитку, жінка-автор може виражати своє бачення світу та бути на рівні з чоловіками-авторами, тобто пройшовши стадію самопошуку, жінка-автор досягає своєї творчої реалізації [6, с. 111].

Попри деякі розбіжності у поглядах, усі феміністичні течії мають одну мету – це усунення традиційних маскулінних ідей як центральних та зміцнення статусу жінки, тобто, стосунки переходять із суб'єкт-об'єктних, до суб'єкт-суб'єктних в історичній та культурній площині. Гендерні аспекти значно впливають не лише на соціальну, але й на правову, економічну та політичну сфери, що допомагає переосмислити усталені соціальні конструкції та роль жінки на макро- та мікрорівнях у контексті відносин, тобто на рівні суспільства та сім'ї.

Очевидно, що не можна забувати про значний вплив гендерних та феміністичних досліджень на літературознавство. Гендерний підхід до літературознавства надзвичайно поширений і серед зарубіжних (Дж. Батлер, Р. Брайдотті, Л. Ірігарей, К. Кан, К. Міллетт, Е. Сіксу, Е. Шовалтер), так і серед вітчизняних дослідницьких студій (С. Павличко, Н. Зборовська, В. Агеева, Т. Гундорова І. Жеребкіна, М. Варикаша, Т. Кононенко, Ю. Кушнерюк, Г. Улюра, Г. Якименко та ін.).

Висновки. Отже, на даний момент методологія та термінологія, які використовуються у гендерних та жіночих дослідженнях часто спрямовані на критику маскулінності та логоцентризму і в більшості випадків зосереджені на «пригнобленні» фемінності. Однак, не зважаючи на це, гендерні дослідження все ж мають значний вплив на літературознавство. Завдяки роботі теоретиків фемінізму статус та образ жінки, способи її самовираження та ідеї стали більш впливовими та значущими.

Список використаних джерел

1. Баррі, Пітер. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків. — К.: Смолоскип, 2008. — 360 с. — (Серія «Прологомени»).
2. Гендерні дослідження : веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25556
3. Госовська, М. Проблеми феміністичної літературної критики: одісея сучасних теорій [Текст]: [сучасна феміністична література] / Марта Госовська // *Studia Methodologica*. – 2011. – Вип. 31. – С. 129–133.
4. Жеребкіна И. Субъективность и гендер: гендерная теория субъекта в современной философской антропологии / И. Жеребкіна. – СПб.: Алетейя, 2007. – 312 с. – (Гендерные исследования).
5. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 536 с.
6. Откович К., Формування гендерного дискурсу у світовому та українському культурному просторі, *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2016. Випуск 18. – С. 110–117.
7. Стельмах Х. Теорії жіночого письма та феміністична критика *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Львів, 2012. Випуск 19 – С. 358
8. Торил М. Сексуальна / текстуальна політика. Феминистская литературная теория. — М.: Прогресс-Традиция, 2004. — 240 с.
9. Шаф О. В. Гендерне літературознавство в Україні: теоретико-методологічні зауваги *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. – № 37. том 1. – С. 83.
10. Шовалтер Е. Феміністична критика у пущі / Е. Шовалтер // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття: Слово, Знак, Дискурс / [упоряд. М. Зубрицька]. – Л.: Літопис, 2002. – С. 510–530.
11. Leitch V.B. American literary criticism from the thirties to the eighties / V.B. Leitch. – N. Y.: Columbia University Press, 1988. – 458 p.
12. Patricia Ann Meyer Spacks “The Female Imagination” Avon Books, 1976 435 p.
13. Tyson, Lois, Critical theory today : a user-friendly guide / Lois Tyson. 2nd ed., 1990 – 465 p.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ.
ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Н. Карпюк,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

А. Бурлаченко,

здобувач вищої освіти ступеня молодшого бакалавра,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

науковий керівник: **Т.Л. Надвинична,**

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

**ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Сьогодні, як ніколи раніше, загострилася проблема подружніх конфліктів. Тривала соціальна ізоляція, відсутність звичного ритму життя, порушений графік ділових та дружніх стосунків та багато інших факторів пов'язаних із пандемією, змусив сімейні пари проводити більшу частину свого часу один з одним та дітьми. Така близькість викликала цілу хвилю суперечностей та «гострих кутів», які раніше були або не такими актуальними, або й зовсім непомітними в силу значної зайнятості подружжя і обмеженого терміну спілкування один з одним.

Незважаючи на незвичність ситуації, яка спровокувала загострення зазначеної проблеми, її причини залишаються класичними. Ґрунтовний аналіз цілої низки наукових джерел уможливив виокремлення наступного переліку найбільш розповсюджених причин, які провокують виникнення та розгортання більшості подружніх конфліктів:

- ціннісні протиріччя (подружжя має різні, почасти навіть кардинально протилежні погляди на життя – гроші, виховання дітей, політичні погляди, сімейні пріоритети тощо);

- один з членів сім'ї (в деяких випадках обидва) має шкідливу звичку або залежність (алкоголізм, наркоманія тощо);

- підозра чи викриття чоловіка або дружини в невірності;
- накопичення незадоволених потреб (підтримка, взаєморозуміння, повага тощо);
- матеріальні і житлові проблеми;
- неповажне ставлення до родичів;
- небажання вести спільне господарство, допомагати в домашніх справах;
- відмова від участі в процесі виховання дітей;
- різні духовні, соціальні та релігійні інтереси;
- егоїстичні тенденції в поведінці;
- ревності [1].

Саме останні є чи не найпоширенішою та найскладнішою у вирішенні проблемою, яка стає причиною подружньої незгоди чи навіть руйнування сім'ї. Це пов'язано із цілою низкою соціально-психологічних феноменів, які мають як суспільний так і глибинно-особистісний підтекст. Щодо першого, то серед наших співвітчизників (особливо старшого покоління, яке виховувалося у традиціях тоталітарного режиму) досі побутує думка про те, що ревності – невід'ємні супутники любові і «ревнує, значить любить», а відтак неодмінно потрібно «цінувати» і «терпіти» [1]. Така позиція, безсумнівно, є деструктивною та часто стає причиною виправданого сімейного насилля, через яке страждає не лише подружжя, але й інші члени родини, особливо діти. Звичайно, нині беззаперечною залишається позиція, що ревності тільки отруюють сімейне життя, а якщо вони ще й безпідставні і набувають патологічних рис, то конфлікти стають постійними супутниками сім'ї і можуть слугувати основною причиною її розпаду. Дослідники даної тематики навіть створили «психологічний портрет» типового ревнивця і визначили притаманні йому риси характеру: підозрілість; невпевненість у собі; недовірливість; емоційна невірноваженість. Зазвичай ревності з'являються в тій родині, де подружжя не змогло бути один з одним досить відвертими та щирими, а також пов'язані із низькою самооцінкою когось із подружжя.

Звичайно, для конструктивного вирішення будь-якого сімейного конфлікту, насамперед, потрібно з'ясувати його справжню причину, адже інколи вона вдало «маскується» під виглядом зовсім другорядних речей (наприклад, стійке незадоволення дружини особистісними рисами чоловіка трактується як таке, що має матеріальні причини тощо).

Зважаючи на складність та неоднозначність визначеної проблематики, науковці намагаються виокремити на описати універсальні шляхи вирішення більшості міжособистісних конфліктів, у тому числі і подружніх. Так, наприклад, американський дослідник Д.Г. Скотт виокремлює п'ять основних стилів, які найчастіше застосовує подружжя для розв'язання внутрішньосімейних суперечностей:

1) конкуренція – використовується, коли один з партнерів прагне змусити іншого прийняти саме його рішення, на догоду своїх цілей;

2) ухилення – застосовується при невпевненості в позитивному вирішенні суперечності;

3) пристосування – відбувається тоді, коли один з партнерів домінує, а другий приймає його інтереси без значних особистісних втрат, тим самим приймаючи рішення, яке задовольняє обох;

4) компроміс – обидві сторони йдуть на поступки, коли розуміють що хочуть одного й того ж, але в даній ситуації це неможливо (тимчасове вирішення проблеми)

5) співпраця – характеризується бажанням подружжя усунути розбіжність і прийти до взаємовигідного вирішення за умови рівноправності (альтернативні варіанти) [2].

Із перелічених стилів лише останній є найбільш конструктивною формою вирішення внутрішньосімейних конфліктів, адже передбачає досягнення згоди без зайвих жертв та важких поступків з боку одного із подружжя. Інші ж хоча є прийнятними загалом, все ж передбачають певний утиск інтересів протилежної сторони.

Звичайно, вибір будь-якої стратегії залежить від ступеня складності ситуації. Щоб зрозуміти, як уникнути конфліктів в сім'ї, знайти способи їх вирішення і залагодити розбіжності, насамперед, необхідно ретельно проаналізувати усі явні і приховані причини. Відповідно до цього кожна пара в залежності від своїх особливостей зможе знайти правильний вихід із обставин, що склалися.

Якщо у подружжя не виходить самотійно вирішити проблему, завжди можна звернутися до фахівця. Психотерапевт або психолог зможе створити умови для налагодження конструктивної взаємодії сторін, виявлення першопричини невдоволення собою і іншим і підкаже спосіб усунення роздратування і напруги.

Список використаних джерел

1. Ревнощі та кохання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/revnost_i_lyubov.htm
2. Навички запобігання ескалації та розв'язання конфліктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/22/101>

А.А. Чуєнков,
здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Київського національного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **О.М. Ромашко,**
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

В процесі управління підприємством, керівнику необхідна економічна інформація, яка допоможе йому орієнтуватися у тому, який фінансовий стан підприємства, які існують недоліки та як покращити життєдіяльність його організації.

Керівнику підприємства або особами, які займаються управлінням та прийняттям рішень в організації потрібно джерело, яке і буде відображати необхідну для них інформацію. Цим джерелом являється фінансова звітність.

Фінансова звітність є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання. Метою фінансової звітності є надання інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання, яка є корисною для широкого кола користувачів при прийнятті ними економічних рішень [1].

Фінансова звітність також демонструє результати того, як управлінський персонал суб'єктів господарювання розпоряджається ввіреними йому ресурсами. Для досягнення цієї мети фінансова звітність надає таку інформацію про суб'єкт господарювання:

- а) активи;
- б) зобов'язання;
- в) власний капітал;
- г) дохід та витрати, у тому числі прибутки та збитки;
- г) внески та виплати власникам, які діють згідно з їхніми повноваженнями власників;
- д) грошові потоки [1].

Уся ця інформація, а також інформація, що є не менш важливою, у примітках фінансової звітності, дає змогу проаналізувати та мати представлення про майбутні грошові потоки на підприємстві та їх вірогідність.

Раніше практично усі суб'єкти господарювання України вели фінансову звітність за національними стандартами. Але з часом з'явилася необхідність у розвитку та розширенні суб'єктів господарювання, що передбачає

відкриття нових філій за межами нашої країни, надання послуг та реалізація продукції іноземним постачальникам тощо.

Україна почала більше працювати з Європою та залучати до нашої господарської діяльності міжнародних інвесторів, які будуть сприяти розвитку нашого бізнесу та економіки країни в цілому.

Звітність, складена за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), дає інвесторам та іншим зацікавленим особам надійну й зрозумілу інформацію про компанію, що звітує, а це значно знижує невизначеність і ризики взаємодії з компанією, а отже, робить її привабливою й більш стійкою на ринку товарів і послуг [2].

Міжнародні стандарти фінансової звітності – це сукупність інформації бухгалтерського обліку, яка призначена для представлення підприємствам та особам, які зацікавлені в результатах діяльності та фінансовим станом складової звітності [3, с. 45].

Вони представляють собою ефективний інструмент підвищення прозорості та зрозумілості інформації, яка розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює базу для визначення доходів і витрат. МСФЗ можна розглядати як інструмент глобалізації економіки та світових господарських зв'язків.

МСФЗ, на відміну від деяких національних правил складання звітності, засновані на принципах, а не на правилах, тобто головною є економічна суть процесу. Принципи, закладені в порядок формування звітності згідно з МСФЗ, роблять її здатною відобразити реальний фінансовий стан підприємства, установи, організації [4].

Якщо підприємство співпрацює з зарубіжними країнами, то для цього необхідно складати звітність за міжнародними стандартами, тому що, наприклад, інвестор з Великобританії чи з Франції не зовсім розуміє звітність за національними стандартами.

Ці обставини не дають змогу повністю взаємодіяти українським підприємствам на міжнародному рівні, заважають нормальному виходу на зовнішні ринки капіталу та спільній діяльності з різними країнами світу [6].

Отже, обов'язковість впровадження МСФЗ підприємствами України обумовлена рядом причин:

- вимога іноземних інвесторів;
- доступ до міжнародних банківських ресурсів;
- тримання інформації нового рівня про фінансове положення компанії, яку національна система звітності не дає.

Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності супроводжується виникненням ряду проблем.

Першою проблемою є відсутність вчасного та адекватного перекладу.

На даний момент весь переклад МСФЗ знаходиться на сайті Міністерства Фінансів України. Деякі міжнародні стандарти вже є у перекладі за 2020 рік, але більшість з них ще знаходяться у перекладі за 2018-2019 роки.

Є велика вірогідність того, що за ці один або два роки в оригінальних МСФЗ, вже відбулися зміни, які через несвоєчасний переклад досі не відображені у нових редакціях. Тому інформація являється в деякому сенсі неактуальною. Все це може призвести до допущення помилок, при чому, навіть не усвідомлюючи зі сторони керівництва того підприємства, яке звітується. Та в підсумку привести до непорозуміння з іноземними користувачами, які користуються цією звітністю. Все це змушує, замість того аби користуватися вже готовим перекладом, шукати та перекладати нові зміни на оригіналі, а це в свою чергу забирає багато часу.

По-друге, відсутність повного тлумачення та пояснень стосовно заповнення, а також єдиної форми звітності, яку можуть використовувати всі підприємства.

Перехід на МСФЗ передбачає ведення нової фінансової звітності до якої потрібно привчатися. Фінансова звітність відрізняється від звітності за національними стандартами і нюанс визначається в тому що, порівняно з національними стандартами, на сьогодні відсутній чіткий інструментарій для бухгалтерів щодо практичного застосування вимог МСФЗ для складання фінансової звітності.

Сюди відноситься формат звітності, який необхідно застосовувати, рекомендації з першого застосування МСФЗ, порівняння національних та міжнародних стандартів для кращого розуміння вимог останніх, роз'яснення специфічних норм визначених МСФЗ, термінології, наявність методик трансформації фінансової звітності та методик аудиту звітності складеної за МСФЗ та інші [5].

Третя причина пов'язана з набуттям практичного досвіду спеціалістів, які застосовують МСФЗ.

Перехід на міжнародні стандарти це серйозний крок для підприємства, але якщо працівники, які повинні працювати з цією звітністю не будуть обізнані у тому як правильно її використовувати, вони не зможуть в повній мірі розкрити потенціал всієї корисної інформації, яка надає ця звітність.

Також це може призвести до помилок та непорозумінь з зовнішніми користувачами. Все це буде гальмувати розвиток підприємства, а також позбавить сенсу весь перехід на фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Для вирішення вищеперерахованих проблем можна запропонувати деякі рішення:

1. Розв'язання першої проблеми потребує тісної співпраці Міністерства фінансів та професійних організацій з Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ) та РМСБО, де на сьогодні втілюються проекти з розробки необхідного

інструментарію для достовірного і однозначного перекладу міжнародних стандартів, що базуватиметься на єдиному термінологічному словнику та спеціальному програмному забезпеченню.

2. Для адекватного застосування МСФЗ необхідно розробити нормативне забезпечення з бухгалтерського обліку, що є важливим завданням, яке покладається на Міністерство фінансів України та Національний банк України. Дане завдання також передбачено Меморандумом. Воно передбачає розробку методичних рекомендацій з застосування міжнародних стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку, які в майбутньому допоможуть краще орієнтуватися підприємствам при переході на міжнародні стандарти.

Для цього необхідно залучити фахівців не лише регуляторних органів, а й науковців та практиків, а також членів професійних організацій, які допоможуть правильно скласти всі необхідні інструкції та рекомендації.

3. Щодо знань та досвіду спеціалістів, то слід зазначити, що для того аби на ринку України з'явилися спеціалісти з ведення МСФЗ, потрібно зі сторони держави, а також зі сторони самих підприємств, координовано влаштовувати семінари, курси, спеціальні заходи для навчання цьому виду діяльності та залучати для цього міжнародних спеціалістів. Ще одним важливим напрямком вирішення цієї проблеми є міжнародне співробітництво в межах міжнародних спеціалізованих організацій.

Висновки. Проблеми переходу до МСФЗ стосуються всіх, починаючи з Міністерства фінансів України, і закінчуючи внутрішніми користувачами цією звітністю на кожному українському підприємстві.

Але не зважаючи на це, перехід на МСФЗ, має багато позитивних моментів: звітність, яка складається за МСФЗ, зрозуміла та порівняна в усьому світі; інформація, яка надана в таких звітах, несе значний потенціал для управління та подальшого контролю

Якщо не забезпечити перехід на міжнародні стандарти всіма необхідними інструментами, які будуть допомагати підприємствам плавно переходити на ці стандарти, організації і надалі не будуть бачити сенсу робити це, а якщо будуть то неохоче і тільки у крайньому випадку.

Таке положення речей буде тільки гальмувати розвиток підприємництва та економіки країни в цілому. Якщо застосовати рішення проблем, які були наведені вище, це покращить процес впровадження МСФЗ в Україні і підготує країну до нових змін і подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). Подання фінансової звітності [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text.
2. Каменська Т. (2012). Міжнародні стандарти фінансової звітності в Україні: Сучасний стан, практика і проблеми впровадження.
3. Голов С. Міжнародні стандарти фінансової звітності: удосконалення та застосування: № 11, 2007. С. 43–58.
4. Лучко М. Р. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами: Екон. думка ТНЕУ, 2016. 360 с.
5. Мельничук Б.В. (2012). Проблеми запровадження МСФЗ в Україні: Інституціональний підхід.

А.А. Чуєнков,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Київського національного торговельно-економічного університету
науковий керівник: **І.К. Шушакова,**
старший викладач, кандидат економічних наук,
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО АУТСОРСИНГУ

В процесі ведення господарської діяльності на підприємство як відкриту систему впливають зовнішні та внутрішні чинники, які мають як позитивний, так і негативний вплив. До таких чинників належить, у тому числі, недостатня кваліфікація працівників, конкуренція тощо.

Дієвим інструментом у вирішенні таких питань є залучення фахівців на умовах аутсорсингу. Послуги аутсорсингу в Україні знаходяться на етапі розвитку, проте їх використання вже набуло широкої популярності щодо ведення бізнесу та бухгалтерського обліку.

Тому, якщо є необхідність використання послуг з аутсорсингу треба детально вивчити переваги та недоліки такої форми ведення бухгалтерського обліку, перш ніж довірити інформацію про підприємницьку діяльність третім особам.

Аутсорсинг це – угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбирання персоналу, допоміжні функції [1].

Бухгалтерський аутсорсинг розрізняється за двома видами. Перший вид аутсорсингу використовується для ведення всієї бухгалтерії на підприємстві, другий вид ведення бухгалтерського обліку, за окремими ділянками обліку

та функціями, це може бути облік заробітної плати, податковий облік або набір та управління персоналом.

Найчастіше використання аутсорсингових послуг потрібно для того, щоб організація могла найкращим чином використовувати свої ресурси для отримання конкурентної переваги, а також сприяти досягненню поставлених цілей [2].

Аутсорсинг бухгалтерського обліку підприємств виконує такі завдання:

- аналіз установчих документів та консультування з питань бухгалтерського та податкового обліку;
- розробка та впровадження бухгалтерської облікової політики;
- складання первинної документації;
- ведення реєстрів бухгалтерського обліку;
- діловодство і кадровий облік; нарахування та виплата заробітної плати;
- складання податкової, фінансової та управлінської звітності відповідно до чинного законодавства та організація її подання до відповідних інспекцій;
- представлення інтересів і захист клієнта в контролюючих органах;
- надання консультацій з питань бухгалтерського обліку, оподаткування, а також трудового законодавства;
- перевірка рівня кваліфікації співробітників бухгалтерії [3].

Наведений вище перелік послуг не є вичерпним та може розширюватися індивідуально до кожного підприємства, залежно від його потреб. Тому, перед тим як звертатися до аутсорсингових послуг треба визначити, які конкретно ділянки обліку або функції потрібно буде покласти на спеціаліста з аутсорсингової фірми.

Аутсорсинг має деякі переваги порівняно зі звичайним веденням обліку:

По перше, це зниження витрат на утримання робочого персоналу на підприємстві. Якщо облік веде аутсорсингова компанія, у підприємства немає необхідності платити заробітну плату працівникам, сплачувати єдиний внесок та відпустки, в деяких випадках лікарняні. Все це значно скорочує витрати на підприємстві.

По друге, це зниження витрат на навчання персоналу, його перекваліфікацію та наймання персоналу. При використанні аутсорсингових послуг відпадає необхідність наймати та навчати персонал, вводити його у курс справ. Через це, не потрібно також проводити і витрачати час на випробувальний строк (тому що час є не менш цінним ресурсом ніж гроші), а також подальшу оплату заходів з підвищення кваліфікації.

По третє, це залучення вже готових спеціалістів, які мають достатньо досвіду для ведення певних ділянок обліку. Враховуючи те, що аутсорсингові компанії, надають послуги багатьом компаніям у різних ділянках обліку, у їх штаті є компетентні спеціалісти з питань ведення різних аспектів фінансового, управлінського та податкового обліку. Це дозволяє замовнику

аутсорсингових послуг обирати фахівця з обліку у відповідності до своїх потреб, специфіки діяльності підприємства, особливостей обраної системи оподаткування тощо.

Також аутсорсинг має не менш важливі недоліки, які обов'язково потрібно враховувати:

По перше, це загроза витоку конфіденційної інформації. Коли підприємство передає інформацію, яка необхідна для реалізації послуг аутсорсинговій компанії є ризик її витоку, особливо при передачі інформації для ведення практично всього обліку на підприємстві, а не тільки якоїсь ділянки.

По друге, це відповідальність сторін. Незважаючи на те, що працівники аутсорсингової компанії вважаються досвідченими професіоналами та виконання роботи має гарантію якості, є певні ризики помилки, які можуть призвести до серйозних наслідків і в саме цей момент виникає необхідність визначити, яка сторона несе за це відповідальність. Тому необхідно спочатку на етапі підписання договору передбачити усі істотні умови пов'язані з відповідальністю сторін.

По третє, відсутній контроль за особою, яка виконує аутсорсингові послуги для підприємства. Коли підприємство звертається за послугою аутсорсингу до зовнішніх фахівців, є певні складнощі контролю, який саме спеціаліст веде облік, за винятком, якщо це не послуги аутстафінгу, коли бухгалтер працює в штаті на підприємстві.

Тому для уникнення вказаних вище проблем, потрібно запобігти деяких заходів. Перед зверненням в аутсорсингову компанію, перш за все, доцільно визначити:

- процеси, які доцільно передати на аутсорсинг;
- можливості і спеціалізацію постачальника;
- економічну доцільність використання цієї послуги [4].

Якщо прийнято рішення, вдатися до аутсорсингу, краще передавати на виконання не весь бухгалтерський облік, а якусь окрему ділянку, це буде менш ризиковано, а також співробітники на підприємстві не будуть втрачати навички ведення бухгалтерського обліку.

При виборі аутсорсингової компанії необхідно оцінити досвід роботи у доборі персоналу, популярність і репутацію агентства та визначити ступінь професіоналізму аутсорсера за наступними критеріями.

- надійність виконання певних функцій;
- чіткість та своєчасність реалізації замовлень;
- відповідність аутсорсера вимогам клієнта;
- налагодженість системи комунікацій між агентством і клієнтами;
- наявність взаємодовіри між замовником і виконавцем;
- досвід, професіоналізм та індивідуальні якості аутсорсера;

- співвідношення вартості та якості наданих послуг;
- умови оплати праці та гарантії [4].

Якщо з самого початку ретельно не вибрати аутсорсингову фірму та не проаналізувати якість професійних знань її працівників, наслідки можуть бути критичними. Некваліфіковані кадри або фірма з сумнівною репутацією на ринку може причинити шкоду підприємству, як через некомпетентність, так і через використання конфіденційної інформації підприємства у корисливих цілях.

Для якісного виконання аутсорсингових послуг та зменшення ризиків, підприємству доцільно укладати аутсорсингові угоди що містять:

- чітко визначені функції, передані на аутсорсинг;
- зобов'язання постачальника щодо якісного та своєчасного виконання робіт;
- терміни виконання визначених видів діяльності;
- систему проведення оцінки діяльності аутсорсера;
- умови дострокового розірвання контракту
- відповідальність сторін [4].

Найголовніший момент який повинен бути врахований, це ретельне, прискіпливе складання договору, аутсорсингових послуг із залученням фахової юридичної допомоги.

Отже, для того, аби послуги бухгалтерського аутсорсингу були виконані максимально якісно та принесли бажаний результат, потрібно з самого початку ретельно підібрати аутсорсингову фірму, прописати всі права та обов'язки обох сторін, забезпечити належне постачання необхідних документів аутсорсинговій компанії.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національного класифікатора України, Класифікація видів економічної діяльності від 24.02.2020 [Електронний ресурс]: - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>
2. Корогодова О.О. (2017) Аутсорсинг як інструмент розвитку компаній іт-сектору України в умовах індустрії-4.0.
3. Фурсова Т.І. (2015) Сучасний стан та особливості аутсорсингу бухгалтерських послуг.
4. Геліч Н. В. (2012) Переваги та недоліки використання аутсорсингових послуг.

С.І. Холоднюк,

магістрант кафедри обліку і оподаткування,
Інститут банківських технологій та бізнесу, ДВНЗ «Університет банківської справи»

О.І. Коблянська,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Інститут банківських технологій та бізнесу, ДВНЗ «Університет банківської справи»

НОВІТНІ ВИМОГИ ДО ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ТА ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ

Анотація. В статті розглянуті питання подальшого розвитку організації податкового обліку та податкового адміністрування податку на додану вартість в світі в цілому та в Україні зокрема. Автор робить спробу віднайти новітні засоби ефективізації сплати податку на додану вартість в Україні.

Ключові слова: податок на додану вартість, податковий облік, податкове адміністрування, «податкові скрутки», відшкодування ПДВ, блокування податкових накладних.

Постановка проблеми. Сучасний світ оподаткування стає з одного боку все складнішим, з іншого – держави відшукують механізми спрощення процедур обліку та адміністрування. Можемо констатувати, що ця картина найбільш притаманна податку на додану вартість.

Метою нашої роботи є аналіз сучасного стану вимог до організації податкового обліку та податкового адміністрування податку на додану вартість в світі в цілому та в Україні зокрема.

Схоже, що Україна на цьому тлі серйозно програє, оскільки не використовує своїх можливостей і не враховує наявні ризики.

Як свідчить звіт, оприлюднений Price Waterhouse Coopers «Оподаткування 2020» (дослідження проводилося під егідою Світового банку і Міжнародного валютного фонду), Україна посідає лише 65 місце серед 190 країн світу за станом зручності сплати податків.

На думку світових експертів, Україна дедалі більше програє іншим державам, оскільки ті активно запроваджують новітні технології й скорочують час на адміністрування податків [1].

Виклад основного матеріалу. Податок на додану вартість є одним із найпоширенішим податком в світі, як за кількістю країн (майже $\frac{3}{4}$ країн враховують його в своїх податкових системах), так і за сумами операції, які оподатковуються та стягуються в межах функціонування цього податку.

Для наповнення бюджету і заохочення бізнесу до розвитку провідні країни світу застосовують різні підходи до формування податків і зборів.

Проте українська дійсність протилежна. Протягом року ми втратили 11 позицій у названому рейтингу, суттєво – на 51 позицію – поступаємося Грузії і відстаємо на 3 позиції від Росії.

Новий президент, зміна парламенту, намагання уряду – все разом не призвело до суттєвих змін в законодавчому полі щодо податкового обліку та адмініструванні ПДВ, хоча розмов ведеться багато, готуються проекти та проводяться громадські обговорення.

Особливо проблеми в розвитку системи оподаткування в Україні проявляються саме в організації податкового обліку. Час, який витрачається підприємствами на ведення обліку складає майже 328 годин щороку [1]. До цього часу входить і час ведення первинної податкової документації, формування звітності, подання її, а також відповіді органам податкового контролю на запити та в процесі перевірок. В розвинутих країнах ми можемо бачити скорочення цього часу вдвічі. А в деяких випадках країни оперуються вже трирічними податковими періодами, протягом яких вони все рівно витрачають суттєво менше часу, ніж наші підприємці.

Особливу проблему ми можемо спостерігати саме в обліку ПДВ – 176 місце із 190 [1]. І при цьому за 2019–2020 роки в Україні кілька разів змінювалися керівники податкового відомства, відбувається перманентне реформування фіскальних інституцій, і при цьому ситуації з «податковими скрутками», ручним відшкодуванням ПДВ, блокуванням податкових накладних, непрозорими ланцюгами не полишають і інформаційне поле, і проблематику для бізнесу та фіскалів.

За таких умов постійно піднімається питання про повне скасування ПДВ в Україні, як єдиний спосіб уникнення в майбутньому таких проблем, але це буде вимагати суттєвого переформатування бюджетної політики в Україні та залучення довгострокових компенсаторів бюджетних втрат і центрального бюджету, і місцевих бюджетів, що є в цілому загрозливим для фінансової безпеки країни.

Тож для розробки нових кроків оптимізації системи ПДВ в Україні слід звернутися до досвіду ряду країн.

І хоча ПДВ в США немає, проте почнемо з аналізу кількох положень із системи оподаткування США.

Акцент оподаткування в США перенесений на оподаткування доходів фізичних осіб. Податки на доходи корпорацій, внески на соціальне забезпечення, податки на майно юридичних осіб мають суттєві пільги та спеціальні способи обрахунку, які враховують питання трансфертного ціноутворення та фінансування наукомістких галузей, що дозволяє підприємства мати економічні преференції для розвитку складних виробництв та зменшувати податкове навантаження при розвитку.

Також тут діє розгалужена система податкових кредитів для бізнесу. Серед інших «фішок» американської фіскальної системи назву пільги на інвестування

науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, суттєві (до 50% вартості відповідних видів обладнання) податкові знижки для підприємств за використання альтернативних видів енергії тощо [1].

Іноді українську систему оподаткування намагаються порівнювати із німецькою за переліком податків та тим, що ПДВ займає суттєву долю у формуванні державного бюджету. Проте специфікою податкової системи Німеччини є те, що для фізичних і юридичних осіб діє однаково значний податковий тягар. Також слід враховувати, що система побудована на основі федеративного устрою Німеччини, тому превалююче значення набувають рішення місцевих органів і урядів земель. Взагалі німецький досвід корисний для нас у подальшому розвитку децентралізації. Наповнення бюджетів низових рівнів стає завданням саме фінансово та організаційно незалежних органів місцевого самоврядування [2]. Децентралізація та федеральний устрій в Німеччині дозволяє віднайти місцеві податки, які копіюють федеральні, як-то ПДВ та акцизи, проте процедура їх обліку та адміністрування в багатьох випадках настільки проста та прозора, що не займає значного часу у бізнесу, часто ці процедури відбуваються автоматично на основі даних про облік розрахункових операцій.

Сусідня із Німеччиною Франція не відрізняється простотою нарахування, обліку, сплати та адміністрування податків. Її місце в світовому рейтингу простоти оподаткування є недалеко від України, проте це не заважає бізнесу вести операції доволі відкрито, а економіці в цілому займати висхідні місця у світі.

Соціальне спрямування економіки Франції призвело до трансформації системи оподаткування у бік визначення суб'єктом оподаткування за цілою низкою податків домогосподарств, а не окремих громадян. Це не зачіпає питання сплати ПДВ та акцизів, але схильність податкового законодавства до деталізації процедур призвело до того, що податковий облік ПДВ ведеться за доволі ускладненої процедури в більшості випадків незалежними компаніями, які надають відповідні послуги, але адміністрування зведено до автоматизму, якщо учасники ланцюга відшкодування ПДВ чи податкового кредиту дотримались всіх вимог.

Важливо звернути увагу на досвід Естонії, яка за останні роки вийшла до лідерів податкових спрощень в світі (принагідно відзначити і успіхи в цьому Грузії). Естонія перенесла весь тягар в дилемі «юридичні особи чи фізичні особи» в контексті оподаткування доходу на фізичних осіб, максимально запровадивши системи автоматичної сплати загальнодержавних податків для юридичних осіб.

Запровадивши систему E-Resident – віртуальне громадянство для власників компаній в Естонії, країна підштовхнула громадян інших країн для отримання такого статусу з метою заснування власної компанії, яка буде мати юрисдикцію в Естонії з можливістю отримувати доходи з всього світу.

Для оподаткування операцій таких компаній держава підтримала створення та розповсюдження систем обліку доходів та витрат компаній, які можуть в середині себе вести весь податковий облік та надавати вчасно відповідну звітність.

Фактично E-Resident – це двері до єдиного вікна з обслуговування компанії із всіх питань, які виникають між нею та державою. Естонію можна вважати вказівником для всіх країн в питаннях прозорості й цифровізації в оподаткуванні. Частина податків, особливо ПДВ, будуть обчислені, а іноді (за певних організаційних умов, сплачені автоматично, і власник компаній це може побачити у власній системі обліку самостійно чи за участі спеціалізованого консультанта.

На цьому тлі українські нововведення в сфері ПДВ виглядають занадто примітивними та спрямованими виключно на зручності фіскальних органів, а не прискорення ділової активності:

- встановлюється порядок обліку в контролюючих органах нерезидентів (іноземних компаній, організацій) (взяття їх на облік в контролюючих органах здійснюється після акредитації (реєстрації, легалізації) на території України відокремленого підрозділу, або до придбання нерезидентом нерухомого майна або отримання майнових прав на таке майно в Україні, або до відкриття рахунків в банках України. У разі акредитації (реєстрації, легалізації) на території України відокремленого підрозділу іноземної компанії, організації, у тому числі постійного представництва, одночасно із взяттям на облік нерезидента здійснюється взяття на облік відокремленого підрозділу такого нерезидента);

- вдосконалюється порядок реєстрації платниками податку на додану вартість (спрощення процедури реєстрації для новостворених суб'єктів господарювання, збільшення часу для добровільної реєстрації, проведення деяких процедур перереєстрації без подання заяви платником ПДВ, запровадження автоматичного анулювання реєстрації платників ПДВ на підставі відомостей з Єдиного державного реєстру про припинення або за даними реєстру платників єдиного податку про застосування спрощеної системи оподаткування, що не передбачає сплати ПДВ) [3].

Такі спрощення не призведуть до активізації підприємців, та Україна не зможе уникнути в подальшому проблем з ПДВ, про які писали вище.

Для покращення організації податкового обліку, податкового адміністрування, і взагалі для підвищення ефективності справляння цього податку та впливу його на економіку України слід відшукати новітні засоби, які б дозволили це зробити.

Так, Туреччина скасувала ПДВ на капітальні інвестиції і будівництво, що дозволило компаніями значно скоротити термін окупності значних фінансових проектів, а також не витратити час на очікування повернення ПДВ, сплаченого постачальникам чи на кордоні при розмитненні капіталоемних товарів.

Угорщина автоматизувала систему перевірки первісно поданих та коригувань до декларацій з податків, що прискорило час на обробку звітності платників податків.

У Португалії, Франції, Польщі та Литві податкова звітність подається виключно онлайн, в частині випадків, безпосередньо із власної системи обліку, що дозволяє виключити значний документообіг та подання додаткових роз'яснень та додатків.

Казахстан впроваджує технології blockchain в механізми податкових інформаційних систем країни. З 1 січня 2019 року в Казахстані було запроваджено механізм роздільного обліку руху грошей по операціях за товар і сум ПДВ за допомогою спеціального Контрольного рахунку ПДВ. Контрольний рахунок ПДВ – це окремий банківський рахунок, де ведеться облік руху грошей за сумами ПДВ. До таких банківських рахунків застосовується окремий режим здійснення операцій.

При взаєморозрахунках між покупцями і постачальниками з поставки товарів, а також сплати ПДВ до бюджету суми ПДВ зараховуються на Контрольний рахунок ПДВ контрагента.

Суть проекту – це формування децентралізованої бази даних, що дозволяє миттєво відстежувати ланцюжки фінансових транзакцій платників податків і виробляти їм гарантоване повернення ПДВ. Новий метод забезпечує прискорене повернення перевищення ПДВ, автоматичне формування попередніх декларацій, скорочення кількості перевірок з боку податкових органів. Зростання збирання ПДВ, підвищення прозорості адміністрування, а також неможливість застосування сірих схем також є плюсами використання даного нововведення. Тобто, ніхто не зможе ні додати, ні видалити транзакцію по ПДВ заднім числом. Учасниками системи будуть всі банки і державні органи. Кошти, що надійшли на рахунки ПДВ, можна буде використовувати тільки для оплати ПДВ іншому контрагенту або для перерахування в бюджет [4].

Як бачите, побудова ефективної системи податку на додану вартість вимагає суттєвих трансформацій обліку та адміністрування, а також самої природи оподаткування операцій, які здійснюються. Облік та адміністрування в цьому податку досягли такого рівня, що будь яка незначна зміна не буде призводити до суттєвих змін в ефективності справляння податку, проте може порушити одноманітність здійснення операцій, як зі сторони податкового агента, так і зі сторони податкового органу. Вкрай просто зупинити всю систему ПДВ недолугими та непродуманими змінами.

Саме через це, подальший розвиток обліку та адміністрування ПДВ має йти в бік формування прозорої системи, прибираючи із неї зайві елементи.

Перш за все уряд має розробляти оновлені параметри віднесення суб'єктів господарювання до платників податку на додану вартість. Як за сукупною сумою операцій, так і за видами операцій, дозволяючи суб'єктам самостійно

приймати рішення про добровільну реєстрацію платником податку на додану вартість.

Саме до компетенції уряду може бути віднесено право про звільнення від оподаткування ПДВ тих чи інших видів операцій, що дозволить згармонізувати таку пільгу в оподаткуванні із підтримкою стратегічних галузей економіки.

Висновки. Важливим кроком до спрощення процедури адміністрування цього податку має стати не тільки автоматизація системи відшкодування (яка на сьогодні не є в повній мірі автоматична), а й автоматизація системи визначення підприємств та ланцюгів, які потрапляють згідно критеріїв ризиковості до списку на планові перевірки. Розширення критеріїв з метою більш точної ідентифікації ризикових операцій та суб'єктів зменшить кількість перевірок, проте надасть час податковим органам якісніше проводити роботу дійсно із ризиковими суб'єктами. Також деталізація критеріїв ризику на довгий час виключить із списку на перевірки тих, хто проводить прозорі прості операції із зрозумілим колом контрагентів.

І на часі є дискусія про диференціацію ставок за податком на додану вартість в залежності від виду операцій чи товарів, операції з якими здійснюються. Такий перехід може бути поштовхом для легалізації операцій з ПДВ, які раніше здійснювалися з цими товарами без ПДВ, наприклад, через фізичних осіб, поштові пересилки тощо.

Як висновок, дозволимо собі зафіксувати, що система податку на додану вартість є доволі складною та взаємопов'язаною системою. В цій системі одномоментна зміна вузьких питань організації податкового обліку та податкового адміністрування не можуть призвести до суттєвого зростання ефективності податку на додану вартість в цілому, проте пошук способів оптимізації системи продовжується як в Україні, так і світі.

Список використаних джерел

1. Гмирін А. Зростання податків та 13 днів щороку на їх адміністрування [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/6/665920> (дата звернення 26.10.2020).
2. Кривонос А. Дискусія з питань децентралізації та фінансів місцевих громад за участі Спеціального посланника з питань реформ в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/akryvonos/posts/10208938666102409> (дата звернення 26.10.2020).
3. Мала податкова реформа: що змінилося в обліку платників податків? [Електронний ресурс]. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019365-mala-podatкова-reforma-scho-zminilosya-v-obliku-platnikov-podatktiv> (дата звернення 26.10.2020).
4. Минфин Казахстана запустил технологию блокчейна в налоговом администрировании [Електронний ресурс]. URL: https://baigenews.kz/news/minfin_kazakhstan_zapustil_tekhnologiyu_blokcheyna_v_nalogovom_administrirovanii (дата звернення 26.10.2020).

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

В.С. Брайко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Університету митної справи та фінансів

науковий керівник: **О.О. Крищенко,**

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри публічного управління та митного адміністрування

Університету митної справи та фінансів

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ МИТНИМИ РИЗИКАМИ

Повсякденна практика існування людського суспільства підтверджує, що ніякі успіхи в області науки, медицини, техніки не в змозі усунути фактор ризику. Його не тільки не можна уникнути ні при одному виді ділової активності, але спроби ухилитися від нього здатні зупинити прогрес і розвиток суспільства.

У свою чергу економічні ризики також різноманітні. Серед них зазвичай виділяються: фінансові, валютні, підприємницькі, інвестиційні та інші види ризиків. Однак при всій значущості підходів щодо їх дослідження вони не включають особливу категорію, а саме – ризики, що виникають в процесі митного регулювання зовнішньої торгівлі.

Світовий досвід показує, що успіхи будь-якої держави в чималому ступені визначаються його місцем в міжнародному поділі праці, його адаптацією до економічної інтеграції і глобалізації, тому важко уявити розвиток національної економіки будь-якої країни без її участі в світових господарських зв'язках, значна частина яких реалізується через зовнішню торгівлю.

Однією з форм державного регулювання зовнішньої торгівлі є митна політика, що є сукупністю економічних і правових норм, які встановлюються в законодавчому порядку і реалізуються через тарифні (експортні та імпорتنі мита) і нетарифні (квотування, ліцензування, національні стандарти безпеки, захисту навколишнього середовища тощо) заходи регулювання.

Нині розвиток системи світової торгівлі обумовлений розширенням міжнародних торгових відносин, що пов'язано із загальною тенденцією включення країн в єдиний світовий ринок. Однак відмінність в рівнях

економічного розвитку країн, виникнення торгових конфліктів, збільшення конкурентної боротьби за ринки збуту товарів і інші причини, безсумнівно, будуть сприяти залученню суб'єктів ЗЕД в сферу митних ризиків, дослідження причин виникнення, а також розробка системи регулювання даного типу ризиків об'єктивно виходять на перший план.

Найбільш відомими розробками по процедурі управління ризиками вважаються національні стандарти Австралії та Нової Зеландії (AS / NZS 4360: 1995, друга редакція – AS / NZS 4360: 1999) [2], національні стандарти Канади (CAN / CSA-Q850-97) [3], основи яких використовувалися для створення практичних методів управління ризиками в митних службах ЄС.

До провідних документам цього напрямку можна віднести Кіотську конвенцію [1] і Стандартну структуру з управління ризиками в митних адміністраціях ЄС TAXUD / 629/2000-EN. Цей документ розглядає загальні підходи до управління ризиками, в основі яких лежить дію практичних методів митних адміністрацій ЄС.

Відповідно до TAXUD / 629/2000-EN управління ризиками розглядається як стандартизована структура з управління ризиками в митних адміністраціях Європейського Союзу, всі елементи якої становлять чотирьохетапний комплекс заходів:

I етап – визначення середовища, визначення цілей, завдань, вироблення стратегії по управлінню ризиками для митної адміністрації;

II етап – обробка інформації про ризики, оцінка ризиків;

III етап – дії щодо ризиків (практичне застосування);

IV етап – контроль за виконанням заходів, розгляд результатів.

Зупинимося детальніше на II етапі з оцінки ризиків. Стандартна процедура з управління митними ризиками виділяє два види ризиків: доведені і потенційні.

Наявний ризик визначається доконаним фактом, тобто порушення сталося і організація має звіт про інцидент і супутні факти. Переліки цих ризиків можуть бути проаналізовані по відношенню до поточних даних, щоб побачити, чи існують умови, супутні виникненню ризику в даний час. Якщо виявляється тенденція виникнення ризику, то проводиться оцінка ймовірності і наслідків цього ризику.

Потенційні ризики є ризиками, які ще не проявили себе, проте існує ймовірність їх виникнення. Ці ризики також повинні аналізуватися на основі поточних даних і, якщо умови для ризику існують, то має бути проведена оцінка ймовірності та наслідків.

Оцінка ризиків проводиться з точки зору ймовірності виникнення несприятливих наслідків. Метод передбачає трьохрівневу якісну оцінку ризиків. Високий рівень – виникнення ризиків призводить до серйозних негативних наслідків. Інформація та заходи з управління цим типом ризиків узгоджуються у вигляді планів дій. У разі недосягнення запланованих заходів,

розглядаються причини і результат доводиться до відповідальних осіб. Середній рівень – враховує менший ступінь виникнення ризиків, наслідки від виникнення цих ризиків можуть бути менш серйозними. Для ризиків середнього рівня також рекомендується документувати причини неспрацьовування запланованих заходів. Низький рівень – ризики цього рівня є допустимими ризиками і не мають серйозних наслідків, при яких вживання відповідних заходів не вимагається.

Теоретичні основи ризик-менеджменту і їх реалізація визначають, що управління ризиками є ретельно планованим процесом для будь-якої організації. Причому кожна компанія має свої вподобання щодо вибору підходів з управління ризиками. Це обумовлено тим, що господарюючий суб'єкт має свої цілі і завдання в досягненні кінцевого результату, своє внутрішнє і зовнішнє середовище, тому підходи, що визначають моделі і методи з управління ризиками, як правило, розробляються індивідуально.

Взаємозалежність економік різних країн зумовлює необхідність формування глобальної концепції з управління ризиками на міждержавному рівні. Так, наприклад, застосування Стандартної структури з управління ризиками (TAXUD / 629/2000-EN) в митних організаціях Євросоюзу допомагає здійснювати діяльність по митному регулюванню торговельних відносин не тільки з позицій справляння митних платежів, але і з позицій захисту навколишнього середовища і споживчого ринку (припинення шахрайства та контрабанди).

Дослідження показали, що практичні методи з управління митними ризиками розроблені спеціально для цього виду ризиків, але з застосуванням загальних теоретичних підходів ризик-менеджменту, що включають чотирьохетапні управлінські дії, схожі за своєю сутністю. Разом з тим між теорією з управління ризиками та митною практикою управління ризиками існують деякі відмінності, які, на наш погляд, знижують ефективність управління митними ризиками.

Діюча в даний час система управління митними ризиками по ряду основоположних позицій не узгоджується із загальними принципами теорії управління ризиками (ризик-менеджментом). Так, відповідно до документу TAXUD / 629/2000-EN характеристика ризикової ситуації розходиться з теоретичними основами ризик-менеджменту. На наш погляд, при такому трактуванні неможливо застосовувати загальноприйняті правила математичного аналізу для оцінки ризику.

В практичних методах митних адміністрацій ЄС не конкретизовані саме визначення мети управління ризиками, не виявлені можливі наслідки, що не дозволяє визначати завдання і цілі. Існуюча трирівнева оцінка митних ризиків не дозволяє більш чітко визначити ризикову подія, а відсутність математично обґрунтованої оцінки митних ризиків не дозволяє аналізувати і вимірювати значення ризику і, відповідно, не забезпечує прийняття

доцільного рішення по його мінімізації. Цим, на наш погляд, обумовлена необхідність вдосконалення практичних методів (TAXUD / 629/2000-EN) з управління ризиками в митній практиці.

Список використаних джерел

1. Кіотська конвенція (Міжнародна конвенція по спрощенню і гармонізації митних процедур Всесвітньої митної організації, 1999). [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: http://www.wcoomd.org/ie/EN/Topics_Issues/FacilitationCustomsProcedures/Kyoto_New/Content/content.html
2. Національні стандарти Австралії та Нової Зеландії (AS/NZS 4360:1999) [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.standards.com.au/Catalogue/Script/Details.asp?DocN=stds000023835>
3. Національні стандарти Канади (CAN/CSA-Q850-97). [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.csa-intl.org/onlinestore/GetCatalogItemDetails.asp?mat=2005912-&Parent=354>

УДК 35:352/354+373.3

Л.С. Горбачова,

провідний спеціаліст відділу освіти Кремінської районної ради Луганської області,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка

ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖЕМЕНТ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНИХ ГРОМАД

Анотація. У статті обґрунтовується необхідність переходу на державно-громадську модель управління освітою в умовах децентралізації та створення ОТГ, тлумачиться поняття «державно-громадського управління», переосмислюється освітня управлінська «вертикаль» у напрямку суб'єкт – суб'єктних відносин координації.

Ключові слова. Державно-громадська модель управління освітою, освітній менеджмент, децентралізація, об'єднані територіальні громади, делегування повноважень, координація.

Загальна сутність проблеми. В умовах децентралізації, автономізації, створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [4] реформується й державно-громадська модель управління освітою, яка має відповідати на виклики часу, урахувати регіональні особливості, орієнтуватися на чіткий розподіл повноважень між органами виконавчої влади й місцевим самоврядуванням і забезпечувати автономію закладів освіти. При цьому передбачається й делегування новоствореній громаді певних функцій державного управління, ресурсів і відповідальності.

Тому розбудова Нової української школи, досягнення європейського рівня якості середньої освіти неможлива без переосмислення засад освітнього менеджменту. З огляду на трансформацію сучасного суспільства система управління освітою потребує постійного вдосконалення, реформування та модернізації.

Компетентне управління освітніми системами за умови створення ефективних моделей управління в контексті місії Нової української школи відбувається через дієву співпрацю управлінців, директорів закладів освіти, влади й громади, що забезпечує розвиток демократичного суспільства в Україні, сприяє вихованню молодого покоління особистостей з активною громадською позицією, не байдужих до своєї сім'ї, громади, суспільства.

В умовах децентралізації влади й створення об'єднаних територіальних громад актуальності набуває процес розроблення й упровадження моделі управління системою освіти місцевої громади, яка забезпечує її якісне функціонування й розвиток. Серед завдань реформування освіти провідним є удосконалення роботи опорних освітніх закладів, які не лише забезпечують доступ до якісної освіти дітей із сільської місцевості, а стають освітніми, культурними, громадським центрами об'єднаних територіальних громад.

Необхідність розроблення моделі, насамперед, пов'язана із реформуванням загальної середньої освіти, реалізацією мети й завдань Нової української школи, сутність яких викладено в Законі України «Про освіту» [6], Концепції «Нова українська школа» [7], що поступово перетворюють її на важіль соціальної рівності й згуртованості, сприятимуть економічному розвитку й конкурентоспроможності країни. Оскільки «потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих, саме таких повинна готувати середня школа України».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Однак проблема управління освітою в сучасних умовах децентралізації та створення ОТГ на сьогодні є недостатньо дослідженою, належна увага приділяється їй у працях вітчизняних експертів – доктора педагогічних наук, професорки кафедри державної служби та менеджменту освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України Н. Клокар, кандидата філософських наук, начальника відділу по роботі із закладами післядипломної педагогічної освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Г. Науменка, завідувачки сектору взаємодії з об'єднаними територіальними громадами та опорними школами відділу по роботі із закладами післядипломної педагогічної освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Л. Гунько, дослідників І. Іванюк, Л. Паращенко, В. Мелешко.

Також актуальності набуває вивчення світового досвіду децентралізації, автономізації та управління національною системою освіти низки світових країн, які висвітлено в працях (прізвища подаємо мовою оригіналу)

S. Kataoke, A. Klawenek, J. Herczyński, St. Szelewa, A. Hargreaves, G. Halas, B. Pont, A. Moisio, H. Loikkanen, L. Oulasvirta, M. Ohlin і ґрунтовних дослідженнях М. Гербста (M. Herbst) і Я. Герчинського (J. Herczyński).

У своїх працях науковці розкривають сучасні тенденції розвитку державного управління, досліджують процеси децентралізації, роль і місце громадськості в управлінні, аналізують відносини влади й суспільства, проблеми формування громадянського суспільства, сутність державно-громадського управління освітою, визначають принципи його реалізації, надають рекомендації щодо провідних засад створення органів державно-громадського управління освітою на різних рівнях його реалізації. Н. Протасова, В. Луговий, Ю. Молчанова опікуються теоретичними засадами оновлення системи управління освітніми системами для успішного втілення реформ, Л. Белова, В. Калінін, І. Лопушинський, І. Ковнір, В. Пальчук – формуванням освітнього середовища громад, Л. Гаєвська, В. Мелешко, І. Іванюк, Л. Паращенко – проблемами управління в умовах децентралізації.

Водночас у публікаціях глибоко не досліджуються проблеми оптимізації державних управлінських структур, децентралізації управління; перерозподілу функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та навчальними закладами. Потрібні дослідження змін, що відбуваються в системі фінансування, підзвітності та підпорядкованості освітніх установ на регіональному та місцевому рівнях, слід більш ширше висвітлювати активізацію уваги громадянського суспільства до проблем освітньої галузі нашої держави.

Формулювання мети статті. Тому метою статті стає висвітлення новітніх підходів до освітнього менеджменту в умовах створення об'єднаних територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Державне управління освітою є особливим видом професійної діяльності, яка спрямована на систему освіти з метою забезпечення її життєдіяльності та розвитку у зв'язку із зміною обставин, і є підсистемою соціального управління. Сутність управління освітою – це цілеспрямована діяльність щодо створення соціально-прогностичних, організаційних, правових, кадрових, педагогічних, матеріально-фінансових та інших умов, необхідних для оптимального функціонування й розвитку галузі, реалізації її мети, здійснення переходу в якісно новий стан.

На думку Л. Гаєвської [2], Л. Паращенко [15], система освіти може впорядковуватися через управління (регулювання ззовні) і самоуправління (регулювання зсередини), причому, будучи органічно пов'язаною з управлінням, змінюється зі зміною останнього, і будує сама себе лише через управління.

На рівні місцевого самоврядування реалізацію освітньої політики забезпечують відповідні підрозділи рад та їх виконавчих органів, зокрема відділи (управління, департаменти) освіти міських рад, відділи освіти районних у містах рад, комісії з питань освіти селищних та сільських рад [8].

Розмежування повноважень із питань управління освітою між місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування ґрунтується на законах України «Про місцеве самоврядування» (1997 р.) та «Про місцеві державні адміністрації» (1999 р.) зі змінами. Зазначені органи мають як власні, так і взаємно делеговані повноваження в освіті [8].

Отже, у структурі системи управління освітою відносини між суб'єктом та об'єктом управління можуть бути реалізовані за принципом субординації (вертикальні зв'язки зі слабким зворотним зв'язком) та координації (різноманітні горизонтальні зв'язки) [9, с. 77].

Сьогодні ключовим елементом освітньої «вертикалі» є обласні департаменти освіти і науки, що отримують запити і завдання від галузевого Міністерства та передають їх районним (міським) управлінням освіти. В умовах децентралізації ця «вертикаль» зникне. Замість цього, обласні департаменти освіти і науки стануть підрозділами виконавчих комітетів обласних рад, що утворюватимуться обласними радами та відповідатимуть за впровадження освітньої політики області відповідно до законодавства та згідно з освітніми пріоритетами регіону. Відділи освіти об'єднаних територіальних громад, відповідно, стануть частиною виконавчих комітетів об'єднаних територіальних громад і звітуватимуть перед ними. Ці структури влади стануть незалежними від департаментів освіти і науки областей.

Виконавчі органи об'єднаної громади, у свою чергу, діятимуть відповідно до очікувань місцевих мешканців, які їх обрали, але водночас і відповідно до чинного законодавства. Закони повинні чітко визначають сферу їхньої компетенції, фінансові повноваження та відповідальність. Звичайно, це означає, що освітнє законодавство повинно бути адаптовано до такої нової системи врядування, тобто освітня «вертикаль» буде замінена належним законодавством.

Децентралізація управління освітою в Україні відбувається на основі врахування особливостей регіонів, інтересів територіальних громад, соціальних прошарків під час вибору моделей управління, реформування змісту освіти, способів її організації і фінансового забезпечення.

Дефініцію «децентралізація» тлумачать як систему управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління, розширення прав низових органів самоуправління, послаблення централізації [5, с. 25].

Значення децентралізації як виду управління особливо зростає в період впровадження адміністративно-територіальної реформи. Сутність цього

процесу полягає в делегуванні повноважень і відповідальності за управління освітою та її фінансування демократично обраним органам місцевого самоврядування. До того ж, як зазначає Л. Белова [1], чітке розмежування повноважень щодо управління освітою як між різними органами місцевого самоврядування, так і між органами виконавчої влади за принципом субсидіарності поставить в центр уваги людину, її інтереси та потреби. Нова система місцевого самоврядування повинна забезпечити демократизацію та прозорість процесу державного управління в освіті. Це змінить дискурс від «людина є ресурсом» до «людина є партнером», наприклад, у взаєминах між педагогами та керівниками закладів освіти, між керівниками закладів освіти та керівниками органів місцевого самоврядування. Передбачені чинною управлінською парадигмою відносини «суб'єкт – об'єкт» буде змінено на «суб'єкт – суб'єктні», що передбачають побудову та існування системи партнерських відносин у сфері освіти та спільного сталого впливу на рішення державної влади та органів місцевого самоврядування [1].

До того ж, Кабінет Міністрів України постановою від 20 січня 2016 року №79 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [4] затверджує зміни в порядку створення освітніх округів і визначає умови функціонування загальноосвітніх закладів у межах децентралізації, що дає змогу створити на місцях опорні школи – добре оснащені всім необхідним для сучасного навчального процесу, з обладнаними кабінетами та лабораторіями для фізики, хімії, біології, географії, математики тощо. Організація та оснащення опорних шкіл фінансуватиметься як з державного, так і з місцевих бюджетів, з можливістю залучення грантових коштів, а їхнім розвитком опікується лише місцеве самоврядування.

У рамках реалізації реформи з децентралізації влади об'єднані територіальні громади активізують свою діяльність навколо формування спроможних мереж закладів освіти: створення, об'єднання, реорганізація та перепрофілювання закладів освіти, їхня модернізація тощо. Реформа децентралізації влади передбачає, що відповідальність за розвиток загальної середньої освіти повністю переходить до ОТГ. Планується, що до завершення реформи місцевого самоврядування й територіальної організації влади всі заклади загальної середньої освіти знаходитимуться у власності й повному управлінні громад.

Нині органи місцевого самоврядування отримують можливість самостійно оцінювати та аналізувати спроможність освітньої мережі, що належить до сфери їхнього управління, передбачити необхідні заходи в стратегії розвитку громади. Такі кроки ОТГ здійснюють у рамках реформування у сфері освіти, що полягає не тільки в упровадженні нових методик Нової української школи. Це створення абсолютно нового освітнього середовища для дітей, навчальної інфраструктури, що містить

чотири обов'язкові компоненти: енергоефективність, безбар'єрність, безпека й новий мотивувальний дизайн [3; 9].

Завдання відділів освіти в районах і ОТГ мають кардинально змінюються, оскільки, за висновками С. Дятленка (<http://www.minregion.gov.ua>), експерта з питань освіти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України, насправді їм потрібно не просто організовувати освітній процес, а забезпечувати ефективну взаємодію органів місцевого самоврядування, освітніх закладів і мешканців громади, які працюють на кінцевий результат - надання якісної освіти її здобувачам.

Цілком очевидно, що досягнення бажаного результату можна досягти шляхом переходу від державного до державно-громадського управління освітою, до широкого залучення громадянських структур щодо розв'язання проблем освітньої галузі [9].

Результатом модернізації управління є розробка й упровадження відкритої демократичної моделі управління, яка побудована на основі активної взаємодії із середовищем.

З метою визначення поняття «державно-громадське управління освітою» виокремлюються такі його ознаки:

- наявність державної структури управління освітою, у якій кожний суб'єкт управління наділений конкретними повноваженнями і відповідальністю;

- наявність громадської структури управління освітою, усі суб'єкти якої наділені реальними повноваженнями й відповідною відповідальністю;

- погоджений і взаємно прийнятний розподіл повноважень і відповідальності між державними і громадськими суб'єктами управління на всіх рівнях;

- прийнята органами державного і громадського управління освітою система розв'язання суперечностей і вирішення конфліктів, що можуть виникнути між ними [9].

У науковій літературі існує низка визначень державно-громадського управління освітою, в основу яких покладені дві ознаки – “поєднання” і “взаємодія” двох складових управління – державного і громадського. Якщо розуміти під управлінням цілеспрямовану діяльність суб'єктів усіх рівнів, спрямовану на організацію функціонування й розвитку системи освіти, зазначає В. Бочкар'єв, то під державно-громадським він пропонує розуміти таке управління, у якому поєднується діяльність суб'єктів управління державної й громадської природи, але воно не повинно вбирати в себе або підміняти собою всі структури управління освітою, складати їх арифметичну суму [9, с. 122]. На думку В. Бочкар'єва, державно-громадське управління – це інтеграція трьох напрямів роботи:

- по-перше, демократизації діяльності органів державної влади й управління освітою;

- по-друге, розвитку самоврядних асоціацій учасників освітнього процесу (професійні асоціації педагогів, органів учнівського і батьківського самоврядування усіх рівнів);

- по-третє, організації громадських органів управління освітою, у яких представлені всі верстви населення, що беруть участь в освітній діяльності [9, с. 123].

На думку О. Михайленка, державно-громадське управління освітою – це процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів освітнього процесу, соціуму, влади [9, с. 68].

висновки;

Підсумовуючи розвідку, визначаємо державно-громадське управління освітою як управління, яке ґрунтується на спільній діяльності державних органів і громадськості в галузі освіти, розподілі між суб'єктами повноважень, прав і відповідальності за їх реалізацію для забезпечення функціонування й розвитку системи освіти.

Водночас слід зазначити, що в децентралізованій системі управління освітою можуть виявлятися певні ризики, які зароджуються в середовищі суб'єктивних стосунків, тобто відносна самотійність у вирішенні завдань управління освітою може наражатися на суперечності між централізованим і децентралізованим управлінням.

Очевидним викликом є й зазначена вище інституційна слабкість окремих структур, що пов'язана з тим, що процес створення адміністративних одиниць реалізовується за принципом добровільності, що не враховує процеси спроможності й самодостатності нових утворень. До того ж, органи місцевого самоврядування всіх об'єднаних громадах, разом з отриманням бюджетних преференцій і управлінських повноважень мають нести відповідальність за створення ефективного управління системою освіти у своїх громадах.

Також на певному етапі може проявитися *емерджентність*, тобто поява особливих якостей, не властивих наявним підсистемам, зокрема відособленість частин, що можуть призводити до загострення конфліктів, послаблення контролю, відсутності спільної мотивації до участі в управлінні тощо.

Тому в децентралізованих системах управління освітою у вирішенні завдань пріоритет надається керівникам, виконавцям та учасникам процесу управління, якісними характеристиками яких є досконале володіння компетентностями, від яких залежить результат, що визначається рівнем досягнення мети.

Беззаперечними перевагами децентралізованого управління є те, що завдяки розширенню повноважень забезпечується прискорення процесу ухвалення рішень, їхня реалістичність, скорочення термінів виконання тощо,

при цьому зростає відповідальність виконавців за їхню результативність, а це, у свою чергу, спонукає до постійного удосконалення професійних компетентностей виконавців.

Отже, запровадження децентралізованої системи управління освіти в Україні нині перебуває на етапі розроблення й погодження з громадськістю ефективної української моделі децентралізації освіти та її управління, а після створення мережі територіальних об'єднаних громад її реалізації.

Ураховуючи те, що освіта – це великий сектор публічних послуг, що має багато підсекторів, реформування цієї галузі потребує гармонізації інтересів цих різних зацікавлених груп та інституцій [2]. Тому відбувається постійне відкрите громадське й експертного обговорення всіх пов'язаних з децентралізацією управління освітніми системи проблем.

Список використаних джерел

1. Белова Л. Реформування системи управління освітою за умови децентралізації місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Л. О. Белова // Актуальні проблеми державного управління. – 2014. № 1. С. 109–118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2014_1_16
2. Гаєвська Л. Феномен громадянського суспільства і його вплив на становлення державно-громадського управління освітою (теоретико-методологічний аспект) / Л. Гаєвська. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/20072/txts/07glatma.htm>.
3. Децентралізація в освіті: опорні школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1477>.
4. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року №688-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249350402>
5. Енциклопедичний словник з державного управління / [Ю.Сурмін, В. Бакуменко, А. Михненко та ін.; за ред. Ю. Ковбасюка, В. Трощинського, Ю. Сурміна]. – К.: НАДУ, 2010. 828 с.
6. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/.../4455.pdf.
8. Попова І. М. Освітня реформа в умовах децентралізації влади в Україні / Попова І., Юхоу О. // Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи: збірник матеріалів 7-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції / за наук. ред. проф. Ю. Бардачова, І. Лопушинського, Р. Плюща. – Херсон: ХНТУ, 2016. С. 144–147.
9. Управління освітою та шкільна автономія: погляд зі школи: аналітична доповідь / За заг. ред. Паращенко Л. – К.: «2UP», 2013. 64 с.

Л.С. Мосора,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

На сьогодні особливо актуальними є питання міграції населення, які мають вирішуватись в межах державної міграційної політики. Від ефективного регулювання міграції населення залежать багато процесів, що відбуваються в державі, зокрема: соціально-економічні, освітні, демографічні, політичні та інші.

Перед державною міграційною політикою України постають серйозні проблеми, пов'язані з невідпинним і стрімким зменшенням чисельності населення держави, в значній мірі саме через його зовнішню міграцію. Так, за офіційною статистикою чисельність населення щорічно скорочується, на 01.01.2020 р. в Україні проживало 41902,4 тис. осіб, тоді як на 01.01.1991 р. було 51944,4 тис. осіб. Незважаючи на те, що в Україну прибуває багато іммігрантів, існує проблема еміграції українського населення.

З метою регулювання питання еміграції ухвалено Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» (2015 р.), яким визначено такі напрями реалізації державної міграційної політики, а саме: здійснення ефективного державного регулювання зовнішньої трудової міграції; забезпечення соціального та правового захисту трудових мігрантів і членів їхніх сімей; здійснення заходів із запобігання незаконній зовнішній трудовій міграції; створення умов для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей; сприяння задоволенню національно-культурних, освітніх та мовних потреб трудових мігрантів і членів їхніх сімей [1].

Чому питання еміграції населення можна вважати пріоритетним? По-перше, тому, що значна частина населення виїжджає закордон назавжди, при цьому будь-які відносини з Україною припиняє, а це, своєю чергою, впливає на демографічну ситуацію. По-друге, зменшення населення погіршує економічну ситуацію країни. І без того важкі умови в яких перебуває економіка країни, що пов'язані з підняттям комунальних тарифів та цін на товари й послуги, постійною зміною курсу валют, нестабільністю банків погіршуються через зменшення кількості кваліфікованих кадрів, які замість того, щоб працювати в Україні змушені застосовувати свої знання закордоном. Адже, цілком зрозуміло, що закордон переважно виїжджає дві категорії осіб: молодь, нерідко спочатку на навчання, а потім залишається в іншій країні; молоді люди до 40 років, які шукають кращих фінансових можливостей для свого розвитку. По-

третє, не менш важливим негативним наслідком міграції є руйнування сімей, покинуті діти, що переростає в проблему адаптації таких дітей до суспільства.

Еміграція населення викликає переважно тільки негативні наслідки для держави: втрату країною найбільш конкурентоздатної частини трудових ресурсів через що і знижується показник ВВП; уповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу в зв'язку з чисельною інтелектуальною еміграцією українських вчених закордон; виникнення політичних та економічних претензій до нашої країни через збільшення нелегальної трудової еміграції українців; використання наших громадян за кордоном на низькокваліфікованих, важких роботах зі шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців. Тобто, через еміграцію скорочується чисельність населення держави (погіршується демографічна ситуація); знижуються економічні показники, зокрема ВВП на душу населення, Індекс людського розвитку, глобальний індекс конкурентоспроможності (у зв'язку з «відтоком мізків» із України погіршується науково-дослідний потенціал держави).

Поряд із наведеними проблемами, зазначимо, що для прикордонних областей України, які найбільше потерпають від трудової еміграції, виникає загроза економічної безпеки. В глобалізаційних умовах загрози, які виникають в результаті трудової еміграції, набувають стратегічного значення та є актуальними і першочерговими в питаннях вирішення [2, с. 96].

Зважаючи на вищевикладене, можна ствердно сказати, що трудова еміграції населення тягне за собою багато негативних наслідків. Саме тому, з метою недопущення таких наслідків важливим і першочерговим завданням для України є впровадження відповідної державної міграційної політики, яка б реагувала на ті ризики, що виникають у суспільстві та причини, що породжують потребу виїжджати за межі держави. Вона повинна передбачати шляхи для створення умов повернення українців на Батьківщину, гарантування захисту їх прав, можливості пошуку та влаштування на роботу в Україні та отримання високої заробітної плати. Державна міграційна політика у сфері еміграції населення буде більш ефективною, коли першочергово реагуватиме на причини еміграції населення, попереджатиме їх та ліквідуватиме. Це дозволить більш ефективніше вирішувати питання зовнішньої міграції населення та скоротити негативні, часто незворотні наслідки від такого переміщення населення.

Список використаних джерел

1. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05.11.2015 р. № 761-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-VIII>
2. Васильчак С.В. Вплив трудової еміграції на економічну безпеку прикордонних регіонів України / С.В. Васильчак, О.О. Галаченко, О.А. Данило // Формування ринкових відносин в Україні / Зб. наук. пр. 2020. №2. С. 93–100.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

О.О. Бур'янова,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

науковий керівник: **О.І. Третьяк,**

доктор фізико-математичних наук, професор,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

ОСНОВНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ

На сьогоднішній день все більш важливою функцією адміністрації більшості компаній стає аналіз ефективності та оцінка політики управління запасами.

У будь-якій системі управління запасами рівень останніх змінюється відповідно до циклічної моделі. Процес зниження рівня запасів визначається відповідною моделлю попиту. В деякій точці для поповнення запасу буде зроблено нове замовлення. Після деякого часу, званого часом поставки, замовлення буде отримано, і рівень запасів зростає. Після цього починається новий цикл запасів.

1. Система передумов основної моделі управління запасами

Для спрощення процесу моделювання в модель вводиться ряд передумов:

1. Попит на продукцію є сталим, або приблизно постійним.
2. Передбачається, що час поставки відомо і є постійною величиною.
3. Відсутність запасів є неприпустимим.
4. Протягом кожного циклу запасів робиться замовлення на постійну кількість продукції (q).

Всі цикли запасів є однаковими. Максимальна кількість продукції, яка знаходиться в запасі, збігається з розміром замовлення q .

2. Витрати зберігання запасів

Якщо у зовнішнього постачальника замовляється партія продукції, процеси подачі і постачання замовлення спричиняють за собою певного роду витрати. Необхідно створити відповідні умови по зберіганню і управлінню запасами.

Кожен вид вартості або витрат включає в себе постійну і змінну компоненти. З точки зору аналізу основної моделі управління запасами нас цікавить тільки змінна її частина.

3. Рівняння загальної вартості

Введемо наступну систему позначень:

D – щорічний попит на запас продукції;

C_0 – змінна вартість подачі одного замовлення, ф. ст. / 1 замовлення;

C_h – змінна вартість зберігання одиниці продукції в запасі, ф. ст. на одиницю продукції за рік;

C – ціна покупки одиниці продукції в запасі, ф. ст. за рік;

q – обсяг замовлення, одиниць продукції / замовлення.

Загальна вартість запасів за рік = Загальна вартість подачі замовлення за рік + Загальна вартість зберігання запасів за рік.

Щорічна вартість подачі замовлень = Вартість подачі одного замовлення $\times$ Число замовлень, що подаються щорічно $= C_0 \times (D / q)$ (ф. ст. за рік).

Щорічна вартість зберігання запасів = Вартість зберігання одиниці продукції за рік $\times$ Середній розмір запасу $= C_h \times (q / 2)$ (ф. ст. за рік).

З цього випливає, що загальна вартість запасу одиниці продукції на рік визначається наступним чином:

$$TC = C_0 (D / q) + C_h (q / 2) \text{ (ф. ст. за рік)}.$$

Дане рівняння називається рівнянням загальної вартості основної моделі управління запасами.

ТС приймає мінімальне значення, якщо $q_0 = + \sqrt{2C_0 D / C_h}$.

Отриманий обсяг замовлення називають економічним розміром замовлення (ЕОQ).

4. Рівень і інтервал повторного замовлення

Протягом року буде потрібно D / q замовлень з рівними інтервалами, отже, новий цикл замовлення завжди починається в точці

$$\frac{1 \text{ рік}}{(D / q) \text{ замовлень}} = q / D \text{ років}.$$

Так як всі цикли замовлень однакові, інтервал повторного замовлення також буде дорівнює (q / D) років.

Приклад. Обсяг продажу деякого магазину складає 500 упаковок пакетного супу в рік. Величина попиту рівномірно розподіляється протягом року. Ціна покупки одного пакета дорівнює 2 ф. ст. За одне замовлення власник магазину повинен заплатити 10 ф. ст. Час доставки замовлення від постачальника складає 12 робочих днів (при 6-денному робочому тижні). За оцінками фахівців, витрати зберігання складають 20% середньорічної вартості запасів. Скільки пакетів повинен замовляти власник магазину кожен раз, якщо його мета полягає в мінімізації загальної вартості запасів?

Припустимо, що магазин працює 300 днів у році, визначимо, з якою частотою слід здійснювати подачу замовлень і рівень повторного замовлення.

Рішення.

Економічний розмір замовлення дорівнює:

$$q_9 = \sqrt{2C_0D/C_h},$$

де $D = 500$ пакетів за рік;

$C_0 = 10$ ф. ст. за одне замовлення;

$C_h = 20\%$ в рік від вартості запасу розміром в одну упаковку,

або $0,2 \times 2$ ф. ст. за рік за одну упаковку.

Отже, $q_9 = \sqrt{(2 \times 10 \times 500 / 0,2 \times 2)} = 158,11$.

Кількість замовлених пакетів має бути цілим числом, тому в якості EOQ виберемо значення, рівне 158 пакетів. Надалі ми можемо спробувати визначити розмір замовлення точніше. Мінімальне значення загальної вартості замовлення в рік визначається за такою формулою:

$$TC = C_0D / q_9 + C_h q_9 / 2.$$

отже,

$$TC = 10 \times 500 / 158 + 0,2 \times 2 \times 158 / 2 = 31,6 + 31,6 = 63,2 \text{ ф. ст. за рік.}$$

Загальна вартість куплених власником магазину 500 упаковок пакетного супу за рік становить:

$$\begin{aligned} & \text{Вартість запасів} + \text{Вартість покупки} = \\ & = 63,2 \text{ ф. ст.} + 2 \text{ ф. ст.} \times 500 = 1063,2 \text{ ф. ст. за рік.} \end{aligned}$$

Таким чином, вартість запасів становить 6% загальної вартості покупки за рік. Якби власник магазину подавав замовлення на партії в 150 упаковок, то величина загальної вартості запасів за рік склала б:

$$TC_{150} = 10 \times 500 / 150 + 0,2 \times 2 \times 150 / 2 = 33,33 + 30,0 = 63,33 \text{ ф. ст. за рік.}$$

У порівнянні з вартістю, що відповідає знайденому значенню EOQ, дане збільшення вартості є невеликим і становить 13 пенсів на рік. Подачу нового замовлення власник магазину повинен здійснювати кожен раз після закінчення періоду, рівного $158/500$ років. Оскільки в році 300 робочих днів, інтервал повторного замовлення буде дорівнює $158 \times 300 / 500 = 94,8 \approx$ робочих днів.

Обсяг продажу пакетних супів за 12 днів поставки замовлення складе:

$$(\text{Попит} / \text{Число днів}) \times \text{Час поставки} = (500 / 300) \times 12 = 20 \text{ упаковок.}$$

Отже, рівень повторного замовлення дорівнює 20 упаковок. Таким чином, подача нового замовлення здійснюється в той момент, коли рівень запасів дорівнює 20 пакетам.

Список використаних джерел

1. Эддоус М., Стэнсфилд Р./ Методы принятия решений/— М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. — 590 с.

Н.М. Олійник,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

науковий керівник: **О.І. Третьяк,**

доктор фізико-математичних наук, професор,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

МЕТОД ПОСЛІДОВНИХ НАБЛИЖЕНЬ РОЗВ'ЯЗАННЯ РІВНЯНЬ

Для наближеного рішення рівнянь виду $F(x) = x$ існує метод послідовних наближень. Цей метод полягає в тому, що задається початкове наближення x_0 до шуканого кореня рівняння. Наступні наближення $x_1, x_2, x_3, \dots$ знаходяться за формулою $x_{n+1} = F(x_n)$. При певних умовах послідовність $\{x_n\}$ сходиться до кореня рівняння.

Метод послідовних наближень широко застосовується для вирішення різних видів рівнянь і їх систем: алгебраїчних, диференціальних, інтегральних і т. д.

Розглянемо задачу наближеного рішення рівняння

$$x = F(x), \tag{1}$$

де F – безперервне відображення відрізка $[a, b]$ в себе. Інакше кажучи, це – задача про наближене знаходження нерухомої точки відображення. Можна спробувати вирішити рівняння (1) у такий спосіб. Візьмемо в якості «початкового наближення» до кореня довільне число x_0 з відрізка $[a, b]$ і підставимо його в праву частину рівняння. Отримане значення $x_1 = F(x_0)$ приймемо за друге наближення до кореня. Взагалі, якщо знайдено наближення x_n , то наступне наближення x_{n+1} визначається за формулою $x_{n+1} = F(x_n)$.

Якщо послідовність чисел $\{x_n\}$ (звана ітераційною послідовністю) має границю x_* , то число x_* є (точним) коренем рівняння. Справді, коли n прямує до нескінченності, ліва частина рівності $x_{n+1} = F(x_n)$ прямує до x_* , а права частина, в силу безперервності функції $F(x)$, прямує до $F(x_*)$, і тому $x_* = F(x_*)$.

На практиці процес знаходження ітерацій x_n , звичайно, обривається на деякому кінцевому етапі, а саме тоді, коли з заданим ступенем точності ми отримуємо рівність $x_n \approx x_{n+1}$. Так як $x_{n+1} = F(x_n)$, то це означає, що із заданою точністю виконується рівність $x_n \approx F(x_n)$, тобто x_n

є наближене значення шуканого кореня. Такий спосіб наближеного рішення рівняння називається методом ітерацій або методом послідовних наближень.

Вибір початкового наближення впливає на тривалість процесу наближень. Якщо вибрати початкове наближення невдало, то доведеться довго чекати, поки різниця між x_{n+1} та x_n стане менше, ніж задана точність обчислень. Хороший вибір початкового наближення значно прискорює справу.

Приклад.

Вирішити рівняння

$$10x - 1 - \cos x = 0 \quad (2)$$

з точністю до 0,001.

Рішення. Перепишемо рівняння (2) в наступному вигляді:

$$x = \frac{1 + \cos x}{10} \quad (3)$$

Виберемо деяке початкове наближення, наприклад $x_0 = 0$ і підставимо його в праву частину рівності (3). Отримане значення

$$x_1 = \frac{1 + \cos 0}{10} = 0,2$$

приймемо за друге наближення шуканого кореня. Підставляючи значення x_1 в праву частину рівності, здобудемо третє наближення

$$x_2 = \frac{1 + \cos 0,2}{10} \approx \frac{1 + 0,98}{10} \approx 0,198$$

Далі, знаходимо

$$x_3 = \frac{1 + \cos 0,198}{10} \approx 0,198$$

Ми бачимо, що з точністю до 0,001 виконується рівність $x_2 = x_3$. Так як $x_3 = \frac{1 + \cos x_2}{10}$, то це означає, що з точністю до 0,001 число $x_3 = 0,198$ є коренем рівняння $x = \frac{1 + \cos x}{10}$.

Для того, щоб отримати точне значення кореня рівняння, застосуємо систему комп'ютерної алгебри Maple, яка дає нам рішення $x_* = 0,1980453043$.

Список використаних джерел

1. Виленкин Н.Я. Метод последовательных приближений / Н.Я. Виленкин. – М.: Наука, 1968. – 108 с.
2. Немыцкий В.В. Метод неподвижных точек в анализе. / УМН. – 1936. – № 1. – С. 141–174.

В.Ю. Підволоцька,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **Є.В. Турчин,**

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри диференціальних рівнянь Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОДНА НЕПАРАМЕТРИЧНА ОЦІНКА МЕДІАНИ, ПОБУДОВАНА ЗА ДОПОМОГОЮ БУТСТРЕП

Для медіани розподілу існує багато оцінок – зокрема, вибіркова медіана та оцінка Харрела-Дейвіса (стосовно оцінок квантилей див., наприклад, [1]). Серед статей, присвячених оцінкам медіани варто відзначити роботи [2], [3], [4] та [5]. Проблема побудови добрих (зокрема, досить ефективних) оцінок залишається актуальною, в особливості для асиметричних розподілів із важкими хвостами.

Нами побудовано нову непараметричну оцінку медіани (назвемо її вибірковою *tb*-медіаною) на основі бутстреп (див. [6]).

Нехай $\xi = (\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_n)$ – вибірка з розподілу F , медіану якого ми оцінюємо. *tb*-медіана знаходиться наступним чином.

1. Спочатку наберемо з ξ B бутстреп-вбірок $\xi^j_{(b)}$ ($1 \leq j \leq B$) обсягом n .

2. Для кожної такої бутстреп-вбірки $\xi^j_{(b)}$ підрахуємо вибірку медіану μ^j .

3. Для вектору $\mu = (\mu^1, \mu^2, \dots, \mu^B)$ знайдемо усічене середнє μ_* – це і є вибіркова *tb*-медіана.

Моделювання за допомогою методу Монте-Карло показало, що вибіркова *tb*-медіана є більш ефективною ніж звичайна вибіркова медіана. А саме, нами розглядалося декілька класів розподілів:

1) F -розподіл;
2) обернений гамма-розподіл (inverse gamma distribution) зі щільністю

$$f_G(x) = \frac{\beta^\alpha}{\Gamma(\alpha)} \frac{\exp(-\beta/x)}{x^{\alpha+1}}, x > 0;$$

3) skew *t* розподіл у параметризації Jones та Faddy (див. [7], гл. 17) зі щільністю

$$f_{ST}(x; \mu, \sigma, \nu, \tau) = \frac{1}{c} \left[1 + \frac{z}{(a+b+z^2)^{1/2}} \right]^{a+1/2} \left[1 - \frac{z}{(a+b+z^2)^{1/2}} \right]^{b+1/2},$$

де $c = 2^{a+b-1} \sqrt{a+b} B(a, b)$, $z = (x - \mu)/\sigma$, $\nu = \frac{a-b}{\sqrt{ab(a+b)}}$, $\tau = \frac{2}{a+b}$;

4) розподіл Burr (див. [8]) зі щільністю

$$f_B(x) = \frac{\alpha \gamma (x/\theta)^\gamma}{x (1+(x/\theta)^\gamma)^{\alpha+1}}, x > 0;$$

5) розподіл Dagum (див. [8]) зі щільністю

$$f_D(x) = \frac{\tau \gamma (x/\theta)^{\gamma \tau}}{x (1+(x/\theta)^{\gamma})^{\tau+1}}, x > 0.$$

Для кожного з цих типів розподілів було розглянуто кілька наборів параметрів і для кожного фіксованого набору параметрів було зроблено наступне. Було промодельовано на комп'ютері (використовувалась мова програмування R) $J = 500$ вибірок обсягом $n = 400$ з даного розподілу. Для кожної такої вибірки було набрано $B = 2000$ бутстреп-вибірок і обчислена вибіркова tb -медіана. Повторивши цю процедуру необхідну кількість разів, отримали вектор

$$(s^2_{(tb),1}, s^2_{(tb),2}, \dots, s^2_{(tb),k}, \dots, s^2_{(tb),K})(1)$$

незсунених оцінок дисперсії μ_* .

Було також отримано відповідний вектор

$$(s^2_{(\mu),1}, s^2_{(\mu),2}, \dots, s^2_{(\mu),k}, \dots, s^2_{(\mu),K})(2)$$

незсунених оцінок дисперсії вибіркової медіани μ і перевірено гіпотезу про рівність середніх для розподілів, що відповідають вибіркам (1) і (2).

При цьому для всіх розподілів кожен раз при тестуванні цієї гіпотези нульову гіпотезу відхиляли на користь односторонньої альтернативи “середнє розподілу, що відповідає (1), менше ніж середнє розподілу, що відповідає (2)”.

Таким чином, нова статистика (вибіркова tb -медіана) є доброю оцінкою теоретичної медіани — вона є більш ефективною, ніж вибіркова медіана для декількох сімей розподілів. Крім того, результати моделювання показали, що вибіркова tb -медіана має невеликий зсув відносно теоретичної медіани.

Список використаних джерел

1. David H. Order Statistics / H. David, H. Nagaraja. – Wiley, 2003.
2. Eklom H. A note on nonlinear median estimators // Journal of the American Statistical Association. – 1973. – Vol. 68. – No. 342. – pp. 431-432.
3. Blodgett R. J. The limit of minimizing points as a median estimator // Communications in Statistics – Simulation and Computation. – 1998. – Vol. 27. – No. 3. – pp. 857-869.
4. Doss H. Bayesian nonparametric estimation of the median; Part I: computation of the estimates // The Annals of Statistics. – 1985. – pp. 1432-1444.
5. Doss H. Bayesian nonparametric estimation of the median; Part II: asymptotic properties of the estimates // The Annals of Statistics. – 1985. – pp. 1445-1464.
6. Chernick M. An introduction to bootstrap methods with applications to R / M. Chernick, R. LaBudde. – Wiley, 2011.
7. Probability and Statistical Models with Applications / за ред. C. Charalambides, M. Koutras, N. Balakrishnan. – Chapman & Hall/CRC, 2001.
8. Kleiber C. Statistical Size Distributions in Economics and Actuarial Sciences / C. Kleiber, S. Kotz. – Wiley, 2003.

Ю.В. Порущенко,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

науковий керівник: **О.І. Третяк,**

доктор фізико-математичних наук, професор,

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського

МЕТОДИ ЗБУРЕНЬ АЛГЕБРАЇЧНИХ РІВНЯНЬ

Будемо шукати корені рівняння $(3 + 2\varepsilon)x + 2 + \varepsilon = 0$ (1) при малому ε . В разі $\varepsilon = 0$ маємо рівняння $x^2 - 3x + 2 = (x - 2)(x - 1) = 0$ (2) з коренями $x = 1$ и $x = 2$. Рівняння (1) називається обуреним рівнянням, а (2) — необуреним або виродженим рівнянням. При малому, але кінцевому ε природно очікувати, що корені рівняння (1) будуть лише трохи відрізнятися від значень 1 і 2.

Перший крок: вибір форми розкладання. Припустимо, що шукані корені можна представити у вигляді: $x = x_0 + \varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots$ (3), де три крапки замінює складові зі степенями ε , для яких показник ступеня $n > 3$.

Розглянемо лише кілька перших членів відповідних розкладів. Зазвичай перший член розкладу x_0 називають членом нульового порядку, другий, тобто εx_1 — членом першого порядку тощо. Порядок відповідного члена визначається видом функції порівняння, а не його порядковим номером у асимптотичному розкладанні.

Другий крок: підстановка обраного розкладання (3) у вихідне рівняння (1), що дає $(x_0 + \varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots)^2 - (3 + 2\varepsilon)(x_0 + \varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots) + 2 + \varepsilon = 0$ (4)

Третій крок: виконання елементарних операцій і угруповання коефіцієнтів при однакових степенях ε . Використовуючи для розкладання першого члена біноміальну формулу, отримуємо $(x_0 + \varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots)^2 = x_0^2 + 2x_0(\varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots) + (\varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots)^2 = x_0^2 + 2\varepsilon x_0 x_1 + 2\varepsilon^2 x_0 x_2 + \varepsilon^2 x_1^2 + 2\varepsilon^3 x_1 x_2 + \varepsilon^4 x_2^2 + \dots = x_0^2 + 2\varepsilon x_0 x_1 + \varepsilon^2(2x_0 x_2 + x_1^2)$; (5) тут відповідно до (3) збережені лише члени порядку ε^2 . Якби ми шукали розкладання з точністю до членів порядку ε^n , де $n > 3$, то у виразі (5) слід було б зберегти члени того ж порядку. Виконавши множення у другому члені в (4), знаходимо $(3 + 2\varepsilon)(x_0 + \varepsilon x_1 + \varepsilon^2 x_2 + \dots)^2 = 3x_0^2 + 3\varepsilon x_0 x_1 + 3\varepsilon^2 x_0 x_2 + 2\varepsilon x_0^2 + 2\varepsilon^2 x_0 x_1 + 2\varepsilon^3 x_0 x_2 + \dots = 3x_0^2 + \varepsilon(3x_0 x_1 + 2x_0^2) + \varepsilon^2(3x_0 x_2 + 2x_0 x_1) + \dots$ (6)

Відповідно до обраної формою вихідного розкладання збережені лише члени порядку ε^2 . Підставляючи (5) і (6) в (4) та збираючи коефіцієнти при однакових степенях ε , отримуємо $(x_0^2 - 3x_0^2 + 2) + \varepsilon(2x_0 x_1 - 3x_0 x_1 - 2x_0^2 + 1) + \varepsilon^2(2x_0 x_2 + x_1^2 - 3x_0 x_2 - 2x_0 x_1) + \dots = 0$ (7)

Четвертий крок: прирівнювання нулю коефіцієнтів при послідовних ступенях ε . Спрямуємо ε до нуля в вираженні (7):

$$x_0^2 - 3x_0 + 2 = 0, \quad (8)$$

а (7) набуде вигляду

$$\varepsilon(2x_0x_1 - 3x_1 - 2x_0 + 1) + \varepsilon^2(2x_0x_2 + x_1^2 - 3x_2 - 2x_1) + \dots = 0$$

Розділивши на ε , приходимо до рівності $(2x_0x_1 - 3x_1 - 2x_0 + 1) + \varepsilon(2x_0x_2 + x_1^2 - 3x_2 - 2x_1) + \dots = 0$ (9)

яке при $\varepsilon \rightarrow 0$ дає $2x_0x_1 - 3x_1 - 2x_0 + 1 = 0$ (10)

При цьому (9) переходить в рівність:

$$\varepsilon(2x_0x_2 + x_1^2 - 3x_2 - 2x_1) + \dots = 0$$

або після поділу на ε :

$$2x_0x_2 + x_1^2 - 3x_2 - 2x_1 + 0(\varepsilon) = 0 \quad (11)$$

Спрямувавши в (11) ε до нуля, отримуємо:

$$2x_0x_2 + x_1^2 - 3x_2 - 2x_1 = 0 \quad (12)$$

Відмітимо, що (8), (10) та (12) можна отримати з (7), прирівнюючи нулю коефіцієнти при послідовних ступенях ε .

П'ятий крок: послідовне рішення спрощених рівнянь (8), (10) і (12). Рівняння (8) збігається з виродженим рівнянням (2), і, отже, його рішеннями будуть $x_0 = 1, 2$.

Знаючи x_0 , з рівняння (10) ми можемо знайти x_1 . Відзначимо, що (10) лінійно щодо x_1 . Практично в більшості завдань рівняння кожного наближення також виявляються лінійними, за винятком, можливо, першого. В разі $x_0 = 1$ рівняння (10) дає $x_1 = -1$. Знаючи x_0 та x_1 , можна дозволити рівняння (12) щодо x_2 . При $x_0 = 1$, $x_1 = -1$ з рівняння (12) отримуємо $x_2 = 3$. В разі $x_0 = 2$ з (10) знаходимо $x_1 = 3$, а з (12) $x_2 = -3$.

Останній крок: підстановка x_0 , x_1 і x_2 в вихідне розкладання (3). При $x_0 = 1$, $x_1 = -1$ і $x_2 = 3$ це розкладання набуває вигляду

$$x = 1 - \varepsilon + 3\varepsilon^2 + \dots, \quad (13)$$

а при $x_0 = 2$, $x_1 = 3$ і $x_2 = -3$ розкладання (3) представимо як

$$x = 2 + 3\varepsilon - 3\varepsilon^2 + \dots, \quad (14)$$

Формули (13) і (14) дають нам наближені вирази для обох коренів рівняння (1). Для того щоб з'ясувати, наскільки вдалі ці наближення, порівняємо їх з точним рішенням

$$x = \frac{1}{2} \left[3 + 2\varepsilon \mp \sqrt{(3 + 2\varepsilon)^2 - 4(2 + \varepsilon)} \right],$$

$$x = \frac{1}{2} \left[3 + 2\varepsilon \mp \sqrt{1 + 8\varepsilon + 4\varepsilon^2} \right]. \quad (15)$$

Використовуючи біноміальну формулу, отримуємо

$$(1 + 8\varepsilon + 4\varepsilon^2)^{\frac{1}{2}} = 1 + (8\varepsilon + 4\varepsilon^2) + \frac{\left(\frac{1}{2}\right)\left(-\frac{1}{2}\right)}{2!} (8\varepsilon + 4\varepsilon^2)^2 + \dots =$$

$$= 1 + 4\varepsilon + 2\varepsilon^2 - \frac{1}{8} (64\varepsilon^2 + \dots) = 1 + 4\varepsilon - 6\varepsilon^2 + \dots,$$

що при підстановці в (15) дає

$$x = \begin{cases} \frac{1}{2}(1 + 2\varepsilon + 1 + 4\varepsilon + 6\varepsilon^2 + \dots) \\ \frac{1}{2}(3 + 2\varepsilon - 1 - 4\varepsilon + 6\varepsilon^2 + \dots) \end{cases}, \quad x = \begin{cases} 2 + 3\varepsilon - 3\varepsilon^2 + \dots, \\ 1 - \varepsilon + 3\varepsilon^2 + \dots, \end{cases} \quad (16)$$

в повній згоді з (13) і (14).

Список використаних джерел

1. Джакалья Г. Е. О. Методы теории возмущений для нелинейных систем. – М.: Наука, 1979. – 320 с.
2. Коул Дж. Методы возмущений в прикладной математике. – М.: Мир, 1972. – 276 с.
3. Моисеев Н. Н. Асимптотические методы нелинейной механики. – М.: Наука, 1969. – 380 с.
4. Найфэ А. Х. Введение в методы возмущений. – М.: Мир, 1984. – 535 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Eng. Marcin Izdebski,

Siedlce University of Natural Sciences and Humanities
(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

IT AS A CHANCE FOR COMMERCIAL PROBLEMS IN CONNECTION WITH THE GLOBAL CHANGES OF THE INFORMATION SOCIETY

Introduction.

The modern world is changing as fast as never before. We owe it to innovative technologies that accompany us more and more every day. Observing the market, we notice that the IT industry is currently the fastest growing branch of industry, and the research results announce the continuation of this process. In the following paper, I will discuss the innovative approach of IT industry producers who have achieved enormous commercial success by offering free products, I will present the results of research based on statistics that indicate the further development of the modern technology market, I will give an example of a product that revolutionized the market.

Free Products as a Source of Commercial Success.

From the earliest years of life, we are brought up in the feeling that nothing is for free, we have to work for everything, but the development of the Internet means that we have legal access to many products free of charge. The question is why do manufacturers make their products available?

In a situation where we use the services completely for free, we are often the fee and the value that will bring producers numerous profits over time. An example of a free service that has ensured commercial success is Facebook, the owner of which has become the youngest billionaire in the world (the share price chart of this social network provided by the tradingview.com website is presented on the next page).

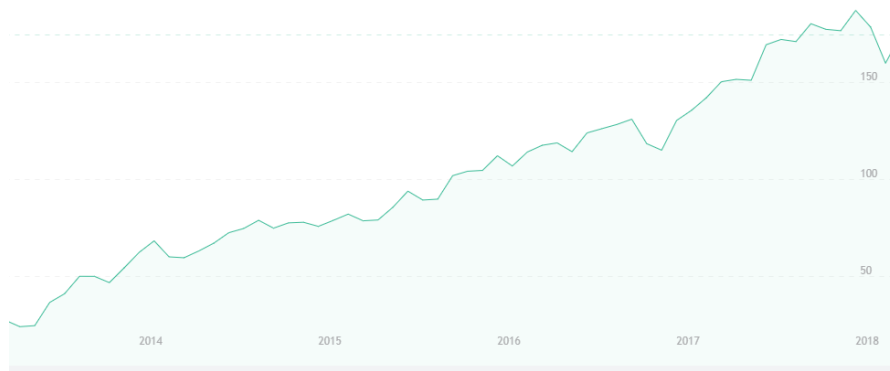

Figure 1. Stock price chart from the last five years of Facebook.

Google can also afford apparent altruism by providing its DNS servers for free, when other companies require fees for it. The reason for this generosity is the willingness to observe the websites we use, so as to match the ads to our type of interests, thus increasing our profits. This company also achieved commercial success, as shown in the following stock chart provided by the bankier.pl website:

Figure 2. The graph shows Google's profits for certain years.

Commercial success of IT people.

On March 6, 2018, Forbes magazine published the ranking of the richest people in the world. The top ten included five people associated with the IT industry, including Jeff Bezos – the founder of Amazon, the world's largest online store with assets estimated at \$ 112 billion in first place. The second was the longtime leader of this ranking Bill Gates – the creator of Microsoft with a net worth of \$ 90 billion. The fifth place was taken by the aforementioned Facebook founder Mark Zuckerberg, whose fortune oscillates around \$ 71 billion. Which shows the domination of this sector of the economy?

Research.

The research shows the continuous development of the market in Poland, according to the Central Statistical Office, the number of companies providing services in the modern technology industry in 2009–2013 increased from 40.2 thousand. to 60.7 thousand, i.e., by over 50%.

The Association of Business Service Leaders, which is an organization associating representatives of companies from the business services sector. He conducted research on the market of modern technologies in Poland. As a result of this research, we learn that in 2013–2015:

90% of companies increased the scope of provided IT services.

95% of companies increased the level of advancement of their IT services (15% – increased slightly, 80% – increased significantly).

93% of companies plan to expand their business.

86% of companies recorded an increase in employment in 2014.

91% of companies forecast that they will increase employment.

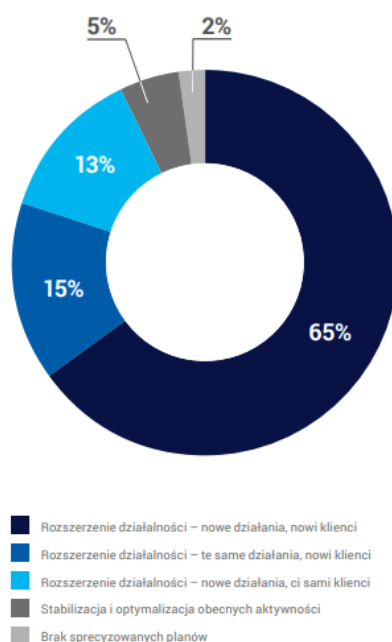

Figure 3. The test results are presented in the following charts.

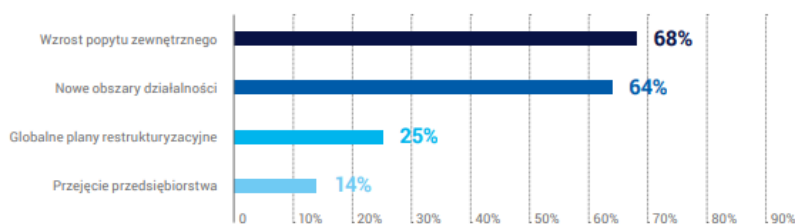

Figure 4. Graph showing the progress of the surveyed companies.

Technologies that have revolutionized the market.

Virtual Private Network is a technology, it has enabled communication between users cooperating with each other over extremely long distances. It is a network on a network. It simulates the operation of a local network, so users of hosts thousands of kilometers away from each other work together as if they were in one room with computers connected to each other by wires, where no one from

the outside has access. This is due to the use of a tunnel through which encrypted information flows that can only be decrypted by the recipient.

Nowadays, VPN technology is used by most corporations and by all companies enabling remote work. It owes its popularity not only to its practical application, but also to the safety it offers. Even the Internet Service Provider cannot access the data that we use when using the described technology, and even the government cannot use the data from VPN servers (the United States is an exception here). This technology has a significant impact on the globalization of local markets.

Implementation of scientific projects.

In few fields of science, we notice such cooperation between universities and companies as in the field of computer science, electronics, mechatronics or robotics. This is because companies are constantly racing each other technologically, each wants to have the most modern product as soon as possible. The approach of scientists and companies for which an important element is the universality of the product is noteworthy here, which consists in enabling communication between systems created by different companies. It is possible thanks to numerous standards such as W3C or Codd's postulates.

Summary.

Innovative Technologies are the future of both the global and local markets. By offering free services to customers while being commercially successful, these manufacturers will always be favored. Also, companies that provide their services for a fee have an upward trend, which is shown by the presented stock price charts, as well as research results. However, not only the dynamism of development proves the future dominance of the market, but also products and technologies that facilitate everyday life, as well as change the economy to a more global one.

References

1. Statistic of the Association of Business Service Leaders in Poland.
2. URL: <http://bankier.pl>
3. URL: <https://www.forbes.pl/rankingi/ranking-najbogatsi-ludzie-swiata-2018-lista-miliarderow/2py8dkq>
4. URL: <https://pl.tradingview.com/symbols/NASDAQ-FB/>
5. URL: <https://stat.gov.pl/>
6. URL: http://absl.pl/wp-content/uploads/2016/10/raport_it_2015_PLv151210.pdf

ANDROID 9.0 PIE – EVERYTHING YOU NEED TO KNOW

Introduction. The latest version of the Google mobile system was announced on March 7 this year. From that day on, everyone interested could download Android P in the Developer Preview version. During the August premiere, we got to know the list of smartphones on which the system can be installed in the first place: Pixel, Pixel XL, Pixel 2, Pixel 2XL, Essential Phone Beta Test Program Smartphones: Nokia 7 Plus, OnePlus 6, Sony Xperia XZ2, Xiaomi Mi Mix 2S.

Gesture navigation. Android Pie allows us to forget about the three symbols of triangle, circle and square that were visible at the bottom of the screen. Now Google focuses on gestures.

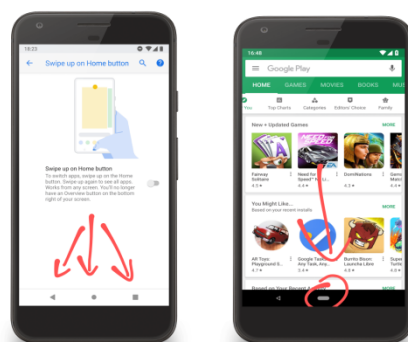

Figure 1. Android Pie – Navigation

Touching the middle button will always return to the main screen. By swiping from the bottom to the top, we open the multitasking menu. The same gesture, but with a longer swipe of the finger, will expand the list of applications. With the multitasking menu open, the middle button can act as a slider to move left and right between open applications.

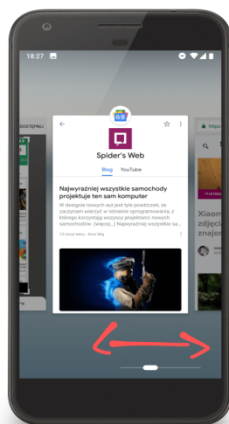

Figure 2. Android Pie – Slider

Strengthened security. In Android Pie, Google restricts access to any sensors, including the microphone or camera, for applications that are not currently in use. Suspicions that Facebook or other applications are listening in on us all the time may come to an end. Importantly, access restriction also applies to applications that we have allowed access to. These will only work properly in the foreground.

Application Actions. A drawer, or Google launcher, previously showed the most used applications at a given time of the day in the first row. Now we get something more. Instead of the second row, there are tiles with a specific action related to the application that we will likely use at this time of day.

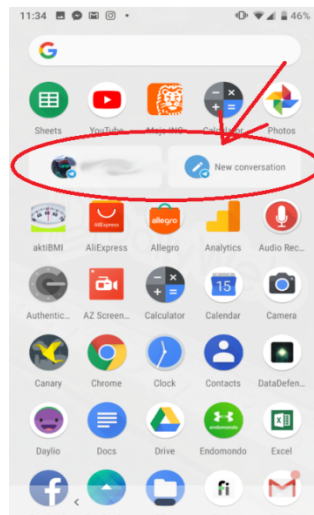

Figure 3. Android Pie – Application actions

Adaptive battery. The system will learn the user's habits, it will know which of the open applications are important to it and which are not. Thanks to this, it will be able to keep open only those applications that are really useful at the moment. The API will be made available to hardware manufacturers, but each of them will decide for themselves whether they want an energy saving system from Google in their smartphones or choose their own solutions.

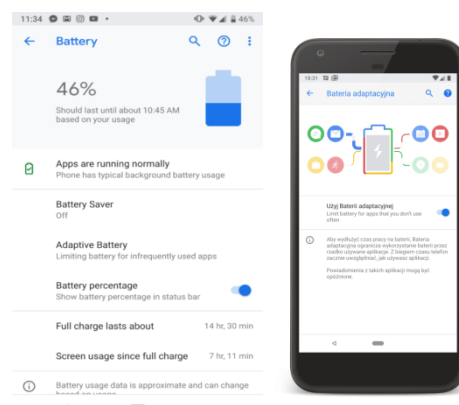

Figure 4. Android Pie – Battery

Digital wellbeing or digital well-being. Digital wellbeing is a set of human behavior and operating system features that are to make us use smartphones more responsibly.

Android 9 will summarize the user's activities and tell him how much time he has spent with specific applications. For each of the applications and games, we can impose a separate time limit, after exceeding which Android Pie will extinguish their icon and will not let us inside.

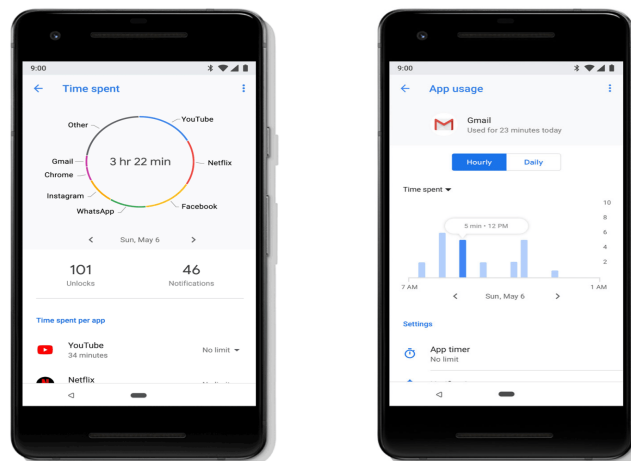

Figure 5. Android Pie – Digital wellbeing

Notifications. We can find out what applications bother us most often, what amounts they send. There is also a clever function that detects that we do not read notifications from a given application but reject them. When we do this several times, the system will ask us if we want to turn them off.

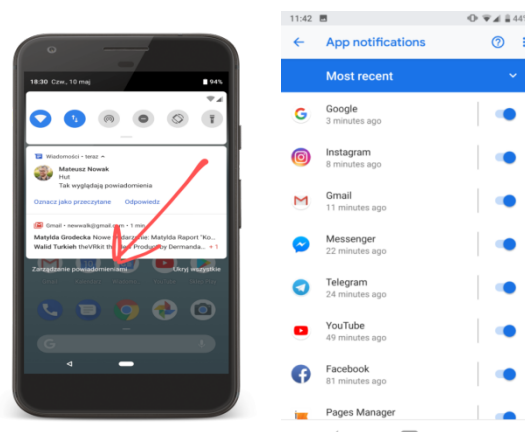

Figure 6. Android Pie – Notification

Select text. A window has appeared with a fragment of the text that we are highlighting in larger size. Possibility to select ANY text, regardless of the application. Ability to do this from the multitasking view.

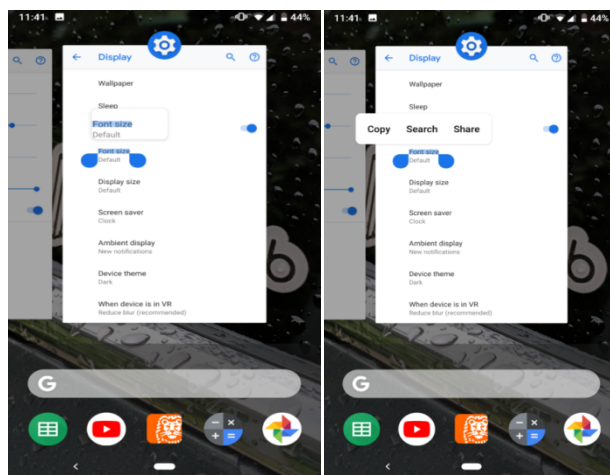

Figure 7. Android Pie – Select text

Lots of smaller changes. The camera will be able to display the image from two or more lenses simultaneously (e.g., front and rear cameras).

The volume change indicator appears closer to the edge of the device and by default the system will change the media volume, not the call ringtone.

There are a lot of new animations that make navigation through the system seem even smoother.

Adaptive Brightness will learn our preferred screen brightness settings, the screen has been rounded in many places, the settings screen has been visually refreshed.

Summary. Android 9.0 Pie introduces a number of changes and announces the next important updates. Android 9.0 Pie has already made it to the lucky ones, but a long time will pass before it appears in smartphones on a massive scale. Will it turn out to be a «great revolution»? It will soon turn out...

References

1. PCWorld 10/2018 – Android 9.0 Pie – wszystko co trzeba wiedzieć.
2. URL: <https://www.spidersweb.pl/2018/05/android-p-beta-pierwsze-wrazenia.html>
3. URL: <https://dailyweb.pl/zakochalem-sie-11-nowych-funkcji-dostepnych-w-android-9-pie/>
4. URL: <https://www.spidersweb.pl/e/android-9-pie-kiedy-aktualizacja>

COMPUTERIZATION OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF DIFFICULTIES IN THE FIELD OF SCIENCE

Evolution of society.

Society is a basic sociological concept, although it is not clearly defined. Intuitively, society refers to a large group of people living in a given territory, sharing a common culture and identity. Over the centuries, mankind has faced completely different challenges, which have resulted in large differences between modern and historical societies. For this reason, the following societies can be distinguished:

- traditional – agricultural, primary, characterized by a high percentage of population living in the countryside, high illiteracy and an economy based on agriculture and crafts, where the basic economic unit is the household;
- industrial – created after the industrial revolution, characterized by a decreasing number of people employed in agriculture, the dominant role of industry and increasing productivity, decreasing importance of family institutions and urbanization;
- post-industrial – characterized by the highest employment in the service sector and a shift from mass production for an anonymous client to production for an individual client. The main source of income for such a society is the production and processing of information.

The post-industrial society is also alternatively called the information society. In such a society, information, treated as a special intangible good, becomes an equivalent or even more valuable commodity than material goods. In such a society services related to the transmission, processing and storage of information are developing. The information society concerns basically all aspects of life - educational, democratic, technical and economic. Focusing on the educational area: the information society is an information and knowledge society where information and education in its processing and application is to be a path to skills, knowledge and power.

Problems of the development of science in the information society.

The information society offers many opportunities for development, but also carries many risks. A few of them can be presented on the example of Polish society.

One of the threats is the low use of information and communication technologies in education. With the development of society, the methods of education should also change and evolve in order for students to bring out of school what is most important – i.e., the ability to learn. The use of interactive

boards, educational platforms and cloud disks engages students, allows them to explore with many senses, which translates into the speed and quality of remembered information.

Another threat is the outflow of the best educated and experienced research staff outside Poland. The decision to change the place of residence is most often dictated by the struggle for the well-being of oneself and of the immediate family. Appropriately qualified scientific staff leads a more convenient life in Western Europe or the United States of America, which is conducive to migrations in these directions. As a result, Poland lacks scientific centers important in the world that could contribute to the development of science. The structure of expenditure on research and development affects the low level of cooperation between academia and enterprises, which in turn translates into low inventiveness.

Another problem is the spread of misinformation and fake news. In the 21st century, every Internet user can post some information on it. It is not difficult to edit the text in such a way that it resembles an article from reliable sources. Younger people, who lack the experience to separate important from unimportant content, or credible from unreliable, and the elderly, who are characterized by credulity, are primarily exposed to the harmful effects of fake news. The more sensational the news, the faster it goes around the world. It is extremely difficult to deny some of the information later on. Scientists may try to reach the widest possible group by using the mass media, but unfortunately the substantive content is more difficult to reach the audience.

Summary. The information society has many benefits to improve the quality of life in society. The right tools in the right hands can go a long way in streamlining administration, broadening access to education in small towns and for people with disabilities, and the possibility of introducing teleworking and e-commerce, which is a tribute to families with young children and people with disabilities. However, it carries with it a number of important risks, also in the field of science, that should be aware of. The lack of appropriate skills in a large group of people means that the public is not interested in using information technology - they simply cannot do it. The lack of funding for research means that scientists cannot explore the world around them and are forced to either leave the country or abandon their research. Thus, it can be concluded that the information society wants to develop scientifically - but it is not always possible.

References

1. A. Kisiel „Społeczeństwo informacyjne – wybrane przykłady szans i zagrożeń” Studia i Materiały Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą, 2011, t. 51, p. 117–127.

ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

УДК 621.3

О.П. Дороніна,

викладач Донбаського державного коледжу технологій та управління

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ

Анотація. У статті доведено необхідність введення стандартів в галузі електротехнологій та їх обов'язкового використання для покращення економічних відносин між країнами. Розглянуто історію створення МЕК та аспекти її роботи в дійсний час.

Ключові слова: комісія, стандартизація, конгрес, електрика, міжнародна електротехнічна комісія

Кінець 19 сторіччя ознаменувався бурхливим розвитком такої надзвичайної науки як електрика. Це був початок нової ери – ери електрики! І людство вже визнавало майбутнє панування електрики в усьому світі. Такі видатні вчені як В. Сименс, Г. Кирхгоф, В. Томсон, Т. Едісон, П. Яблочков, Е. Ленц та багато інших працювали в різних сферах цієї науки. Та поєднувало їх всіх одне – розуміння величі електрики та віра в її дивовижне майбутнє.

Але немає сенсу створювати зразкову модель для індивідуального користування. Необхідні електротехнічні пристрої, якими б могли користуватись і в Європі, і в Америці, і в інших країнах світу. Тому постає необхідності обговорення певних моментів, пов'язаних з однозначністю певних понять, визначень, технічних норм. Вчені всього світу розуміють необхідність введення стандартів щодо параметрів та термінології в галузь електрики.

В наші часи всі системи, що генерують і використовують електрику, пристрої, які використовують електроніку, покладаються в своїй роботі на використання міжнародних стандартів та систем оцінювання на відповідність Міжнародної електротехнічної комісії (МЕК). Але небагато хто з нас знає як створювалась МЕК.

Тому метою даної статті є розгляд в ретроспективі історії розвитку діяльності з міжнародної стандартизації в галузі електрики.

Початком міжнародного співробітництва в галузі електротехніки вважається 1881 рік, восени якого французький уряд організував у місті Парижі Міжнародну виставку електрики. Одночасно з виставкою було розпочато роботу I-го Міжнародного конгресу електриків, який було проведено за ініціативи міністра Пошти та телеграфів Франції А. Кошері.

У своєму докладі президенту Французької республіки А. Кошері писав: «Ця виставка буде вміщувати в собі все те, що відноситься до електрики: на ній будуть демонструватись всілякі апарата та прилади, призначені для отримання, передачі, розподілення та використання електричної енергії. Конгрес, створений французьким урядом, збере в Парижі найбільш видатних вчених-електриків. Представники цієї чудової науки, яка тільки що розкрила перед людством свої величезні ресурси і яка кружить голову своїми невинними ефектами, обговорять всі результати виконаних досліджень та новітні теорії, які створені в цій області; вони згрупуються та погодять свої сили з метою найкращого використання досліджень, що проведені в кожній країні, та взаємної допомоги в їх подальших дослідженнях.

Представники інших країн, запрошених до Франції, будуть раді використати цю нагоду щоб, як би мовити, узаконити науку про електрику та виміряти її глибину» [2]. Вчені всього світу розуміли, що їм потрібні терміни, символи, які б дозволили спиратись на дослідження та сприяли б впровадженню інновацій.

Конгрес було присвячено на честь 50-річчя відкриття Майклом Фарадеєм законів електромагнітної індукції. Під час роботи конгресу було створено три секції для обговорення основних питань, одним з яких було питання «про електричні одиниці». Саме на I-му Міжнародному електротехнічному конгресі в Парижі було прийняте рішення про визначення таких стандартних одиниць як ампер, вольт, ом, кулон.

Отже, в 1881 році в електротехніці вперше офіційно досягнута єдність мір, якої ще не було в інших галузях.

Значущим для електротехніків всього світу став 1904 рік, коли відбувся VII-й Електротехнічний конгрес в американському місті Сент - Луїсі. Даний конгрес також працював одночасно з промисловою електротехнічною виставкою і на ньому було прийняте епохальне рішення – резолюція про створення Міжнародної електротехнічної комісії (МЕК).

Офіційною датою заснування МЕК є червень 1906 року, коли в Лондоні було створене її Центральне бюро. На засіданні, що проходило 25 та 27 червня 1906 року під головуванням Олександра Сименса, були присутні делегати 13 країн світу. Саме на цьому засіданні комісія отримала назву International Electrotechnical Commission (IEC) і її першим президентом став Лорд Кельвін (Lord Kelvin) [3].

IEC була першою міжнародною недержавною організацією яка здійснювала стандартизацію в галузі електрики.

Результатом плідної роботи МЕК було видання у 1938 році першого Міжнародного електротехнічного словника (IEV). В дійсний час цей словник відомий як Electropedia і доступний для всіх бажаючих розширити свої знання.

У 1948 році центральний офіс ІЕС було переведено з Лондону до Женеви, Швейцарія.

В дійсний час МЕК – це міжнародна організація, які тісно співпрацює з ISO. ІЕС разом з ISO є основними розробниками міжнародних стандартів.

Офіційні мови МЕК – англійська, французька та російська.

Цілями МЕК, згідно її Статуту, є здійснення міжнародного співробітництва в рішенні питань стандартизації та суміжних проблем в галузі електротехніки та радіоелектроніки.

Основним завданням комісії є розробка міжнародних стандартів в перелічених галузях.

Вищим керівним органом МЕК є Рада, в якій представлені всі національні комітети країн [1, с. 274].

Міжнародні стандарти МЕК є більш прийнятними для використання в країнах членах без їх переробки.

Стандарти МЕК носять рекомендаційних характер, і країни мають повну незалежність щодо питань їх використання на національному рівні, однак вони набувають обов'язкового характеру у випадку виходу продукції на світовий ринок [1, с. 278].

В дійсний час повноправними членами організації є представники національних органів зі стандартизації з 60 країн. Україна є членом МЕК з 1993 р. Однак основна роль в роботі ІЕС відводиться промислово розвиненим країнам.

МЕК очолює президент, який обирається терміном на три роки. В різні часи ІЕС очолювали такі видатні вчені як Е. Томсон, М. Леблан, Г. Осборн та інші. З 2020 року 36 –м президентом ІЕС є представник Китаю Іньбяо Шу.

МЕК надає широку можливість всім зацікавленим особам знайомитись з її діяльністю. Багато цікавої інформації можна отримати з бюлетенів МЕК, таких як «Electrotechnology. A natural passion», «History of the International Electrotechnical Commission» та інші. На увагу заслуговує електронний журнал «IEC e-tech». МЕК на офіційному сайті постійно інформує про конференції та форуми, що проводяться найближчим часом, їх тематику яка є дуже різноманітною. Якщо на початку своєї діяльності ІЕС займалась в основному стандартизацією, то в дійсний час, окрім стандартів, тематика роботи комісії є найрізноманітнішою. Так протягом 2020 року під егідою МЕК біли проведені конференції та семінарі, присвячені розгляду таких питань як гнучка електроніка, штучний інтелект, екологічні проблеми енергетики, новітні стратегії та рішення для захисту від небезпек ландшафту, що постійно змінюється, наноматеріали, нанофізика та квантові ефекти,

наноелектроніка, аналітичні інтелектуальні мережі, інтелектуальні мережі електропідстанцій, новітні акумуляторні технології [3].

Україна активно співпрацює з ІЕС, що сприяє усуненню технічних бар'єрів в торгівлі товарами та послугами на світовому ринку.

Це надає можливість Україні налагодити відносини з іншими країнами з наукових та технічних питань. Тому що використання міжнародних стандартів сприятиме зниженню часу виходу продукції на ринок, що є вкрай важливим в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Радкевич Я.М., Схиртладзе А.Г., Лактионов Б.И. Метрология, стандартизация и сертификация: учебное пособие. М.: Высшая школа, 2004. 767с.
2. Лапиров-Скобло М.Я. Эдисон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.libfox.ru/269115-mihail-lapirov-skobloedison.html>
3. International Electrotechnical Commission (Міжнародна електротехнічна комісія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iec.ch/>
4. International Organization for Standardization (Міжнародна електротехнічна комісія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/iso/>

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

В.Г. Єфімова,

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЗРОБКА СКЛАДУ КОСМЕТИЧНОГО ЕМУЛЬСІЙНОГО КРЕМУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МАСЛА З КІСТОЧОК ГРАНАТУ

Відомо, що використання натуральних рослинних олій у виробництві косметичних засобів anti-age спрямування є пріоритетним напрямком дослідження емульсійних косметичних продуктів. Вони є універсальними засобами для догляду за шкірою, оскільки проникають у глибинні шари епідермісу та віддаляють початкові процеси старіння. Вони складаються виключно з натуральних компонентів та мінеральних утворень, не містять штучні речовини та барвники.

Одним із шляхів вирішення проблеми появи зморшок і складок шкіри є вплив на неї такими препаратами, які сприяють відновленню деформаційно пружних властивостей колагену і еластину. Відомо, що використання масла гранатових кісточок у складі anti-age косметичних засобів тонізує процеси у глибинних шарах шкіри та сприяє її відновленню. Отже, розробка науково-обґрунтованого підходу до створення рецептур anti-age емульсійних косметичних засобів з маслом гранатових кісточок є актуальною задачею.

Так, клінічні дослідження крему, що містить масло кісточок гранату, показало, що збільшення товщини дерми становить 14,85%, зростання гідратації становить 30,32%, еластичність збільшується на 9,75% у порівнянні з базовим рівнем. Сонцезахисний фактор цього масла становить 25, воно знімає сухість шкіри, особливо у період менопаузи та розбалансування гормонального фону, оскільки пунікова кислота, що входить до складу, є селективним модулятором естрогенових рецепторів. Масло гранатових кісточок збільшує проникність активних речовин у шкіру, а фітостероли, що входять у склад, допомагають розгладити шкіру зі зморшками.

При розробці рецептури косметичного продукту було обрано емульсію 1-го типу. Під час вибору емульгаторів було використано два типи: гідрофільної природи Olivem 2020 (1-го типу) – 70% та ліофільної природи НатурМульс (2-го типу) – 30% від загальної кількості емульгаторів. Сумарна концентрація емульгаторів становила 6%.

У якості фази олії було обрано віск жасмину у кількості 1%, масло зародків пшениці – 3%, яке виконувало ще роль консерванту та олію кісточок гранату у кількості 15%.

Косметичний продукт було отримано з використанням традиційного методу гарячий - гарячий. Згідно з цією методикою було приготовано чотири зразки косметичного засобу за різної частоти обертання пристрою. Загальна тривалість процесу становила 30 хвилин. Фізико-хімічні дослідження проводили через 24 год після повного охолодження та структурування системи.

В результаті проведених досліджень було отримано емульсійний косметичний крем з маслом кісточок гранату. Фізико – хімічні дослідження показали, що даний продукт мають високу колоїдну та термічну стабільність. За умов зберігання протягом 60 діб водневий показник практично не змінюється що свідчить про відсутність окислювальних процесів в емульсії. Отже, використання в рецептурі косметичного крему олії гранатових кісточок у кількості 15 % не знижує його емульсійні властивості.

Список використаних джерел

1. Кутц Г. Косметические кремы и эмульсии: состав, получение, методы испытаний/ Г. Кутц. – М.: Косметика и медицина, 2004. – 267 с.
2. Cattley K. Pre-clinical formulation screening, development and stability of acetyl aspartic acid for cosmetic application/ K. Cattley, L. Duracher, P. Camattari, A. Mavon, S. Grooby// International Journal of Cosmetic Science. – 2015. – Vol. 37. – P. 28–33.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

В.А. Волков,

аспірант, магістр,

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6473-3834>

ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СЕЛЬБИЩНИХ ТЕРИТОРІЙ ВЕЛИКИХ МІСТ

В процесі господарського освоєння сельбищних територій великих міст, останні адаптувалися до конкретних природних умов, формуючи національний культурний ландшафт. Але в той же час, слід зазначити, що великі міста не завжди виникали в сприятливих ландшафтних умовах. Будівництво великих міст в нестійких природних комплексах часто визначається політичними і економічними міркуваннями. У цих випадках підтримання їх сталого розвитку вимагають особливих дій і витрат з боку держави.

В контексті геоекологічного аналізу сельбищних територій великих міст важко переоцінити значення історичного принципу, що орієнтує на визначення спрямованості розвитку як природних, так і соціально-економічних і екологічних процесів. Особливу значущість при цьому мають різні аспекти взаємодії природи і суспільства; вплив природних умов на етногенез; вплив людини на ландшафт в зв'язку з рішенням сучасних геоекологічних проблем.

Найважливішим аспектом геоекологічних досліджень є аналіз еволюції сельбищних територій великих міст. В процесі господарського освоєння населені пункти неодноразово змінювали свої функції [1]. Спочатку багато поселень представляли собою фортеці, городища, тобто укріплені поселення, що розташовувалися на найбільш піднесених місцях, на ерозійних останцях, островах високої заплави. В подальшому вони набували інші функції. В ході історичного розвитку одні населені пункти втрачали своє значення або зникали зовсім, інші навпаки, піднімалися вгору по ієрархічним східцям системи розселення в силу свого найбільш сприятливого економіко-географічного положення, або якихось інших сприятливих факторів.

Особливо значна диференціація сельбищних територій великих міст за характером взаємодії природних, соціальних і виробничих підсистем, які

відбувається в ХХ ст.. З розвитком процесу урбанізації відбувається загострення екологічних проблем як на локальному, так і регіональному та глобальному рівнях [2].

З огляду на відмінності у взаємодії природних, соціальних і виробничих підсистем в сельбищних територіях великих міст їх геоекологічний аналіз повинен передбачати їх періодизацію. Аналіз літератури показує відсутність однозначного тлумачення тимчасових інтервалів, що виділяються, для позначення термінів, які найбільш часто використовуються – «етап», «період», «стадія» і «фаза» в різній співвідпорядкованості. Етапи включають значні інтервали часу розвитку території великих міст, в рамках яких відбувається якісна зміна природного ландшафту антропогенним. Складовою частиною етапу господарського освоєння території є періоди, що відрізняються вираженням перетворенням окремих частин культурного ландшафту або своєрідним збереженням елементів попереднього стану. Характерні трансформації ландшафту в межах етапів мають локальний характер. Історично короточасні зміни природно-соціально-економічних елементів антропогенного (культурного) ландшафту в процесі сельбищного освоєння території виділяються в стадії. Спостережувані геоекологічні ситуації не викликають якісної трансформації культурного ландшафту. Вивчення стадій господарського освоєння ландшафтів особливо актуально при аналізі сучасного періоду. Це визначається необхідністю оцінки стійкості і геоекологічної безпеки функціонування геотехнічних систем у відносно короткі проміжки часу [3].

Основні критерії виділення етапів, періодів і стадій сельбищного освоєння територій великих міст доцільно розкривати через інтенсивність використання і збереження екологічної рівноваги. Зміна періодів, як правило, знаменується якісною зміною ведучого типу господарського освоєння, технологічних процесів, створенням нових типів геотехнічних систем, що визначають трансформацію природно-ресурсного та економічного потенціалу регіону і зміну геоекологічної ситуації в культурному ландшафті.

Найважливішими аспектами геоекологічного аналізу стану культурного ландшафту в різні етапи, періоди і стадії є:

- 1) аналіз властивостей і ступеня різноманітності ландшафтних умов;
- 2) характеристика природних ресурсів;
- 3) визначення рівня і характеру антропогенної трансформації природних комплексів в попередні часові зрізи сельбищного освоєння ландшафтів;
- 4) встановлення причин виникнення несприятливих геоекологічних ситуацій в культурному ландшафті (природно обумовлених і викликаних функціонуванням промислових, транспортних, сельбищних і інших типів геотехнічних систем);

5) визначення часу виникнення конфліктних ситуацій (минулі, успадковані, сучасні) і характеру прояву деструктивних процесів (епізодичні, періодичні, короточасні, тривалі);

6) оцінка інтенсивності розвитку геоекологічних ситуацій;

7) виділення пріоритетних еколого-соціально-економічних проблем планування культурного ландшафту.

Необхідність використання системного принципу при дослідженні сельбищних територій великих міст визначається тим, що основною ознакою будь-якого географічного об'єкта, в тому числі сельбищних територій великих міст, є структура, під якою розуміється стійка впорядкованість властивостей, що зберігається при різних внутрішніх і зовнішніх змінах. При вивченні структурної організації сельбищних територій великих міст доцільно виділяти два аспекти: визначення вертикальних і просторових складових населених пунктів.

Найважливішими геоекологічними параметрами міста є чисельність і щільність населення. Згідно Н.Ф. Реймерс, малими містами вважаються населені пункти з чисельністю в 10-50 тис. жителів, середні міста – це вмістилища 50-100 тис., великі – 100-500 тис. І найбільші – більше 500 тис. чоловік.

Міста в порівнянні з сільськими поселеннями мають значно складнішу структуру. З урахуванням переважного функціонального використання територія міста поділяється на сельбищну, виробничу і ландшафтно-рекреаційну.

Сельбищна територія призначена для розміщення житлового фонду, громадських будівель і споруд, в тому числі науково-дослідних інститутів і їх комплексів, а також окремих комунальних і промислових об'єктів, які не потребують влаштування санітарно-захисних зон; для влаштування шляхів сполучення, вулиць, площ, парків, садів, бульварів та інших місць загального користування.

На території міста враховуючи приналежність зон виділяють окремі об'єкти: комплекси наукових установ, комунально-складські об'єкти, споруди зовнішнього транспорту, шляхи позаміського й приміського сполучень.

У межах зазначених територій виділяються зони різного функціонального призначення: житлові забудови, громадські центри, промислові, наукові та науково-виробничі, комунально-складські; зовнішнього транспорту, масового відпочинку, курортні (в містах і селищах, що мають лікувальні ресурси) ландшафти, що охороняються. У якості інтегральної методологічної основи дослідження екологічної оптимізації сельбищних територій великих міст повинен використовуватися потенціал сучасного ландшафтознавства, в якому виділяються структурно-генетичні,

функціонально-динамічні, геохімічні, геофізичні, історичні, антропогенні, культурологічні, естетичні проблемні напрямки.

На базі ГІС-технологій, що включає формування різних за функціональним призначенням баз даних, показані можливості оцінки функціонально-планувальних особливостей міської території, екологічного стану, рівня розвитку соціальної інфраструктури, природної і культурної спадщини, екологічного каркаса і рекреаційних територій. Дослідження впливу зовнішнього середовища на ландшафтно-планувальні рішення дозволить розробити методику пошуку енергоефективних рішень для ландшафтного планування та малоповерхового будівництва, що включає етапи: енергомодельовання, аналіз життєвого циклу, термічний комфорт, аналіз денного освітлення, модельовання природної вентиляції, термографічний аналіз, комп'ютерне модельовання динамічних потоків, аналіз сонячного затінення, вибір оптимальної орієнтації по відношенню до сторін світу. Класифіковані сучасні енергоефективні підходи до вирішення питань проектування та планування забудови територій різних рівнів.

Список використаних джерел

1. Устинова І.І. Гравітація міст в екологічному просторі. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*: наук.-техн. збірник / відпов. ред. М.М. Дьомін. Київ, КНУБА, 2017. Вип. 48. С. 283–286.
2. Lishchyna V. Stepaniuk D. Vozniuk A., Iliushyk O. Smart cities and their perspectives in the 21st century. The current stage of development of scientific and technological progress' 2019. URL: <https://www.sworld.com.ua/konferger7/28.pdf> (Last accessed: 17.03.2020).
3. Некрилова Г.С. Процес рефункціоналізації як один із шляхів розвитку сучасного міста. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, ХОТБ АБУ, 2017. Т. 88. №2. С. 45–49.

М.В. Назарук,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне)

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ВОКЗАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АРХІТЕКТУРНИЙ ОБ'ЄКТ

Згідно з ГБН В.2.3-37472062-2:2013 «Службово-технічні споруди станційно-вокзальних комплексів та зупинних пунктів залізничного транспорту» до вокзального комплексу входять наступні будівлі та споруди:

- пасажирська будівля (будівля вокзалу) і павільйони;
- пасажирські платформи (з навісами або без них);
- переходи через залізничні колії (вокзальні переходи) в одному або різних рівнях;

- малі архітектурні форми та візуальна інформація, інформація про пересадочний вузол;
- місця короткострокової та довгострокової стоянки автомобілів [1, с. 11].

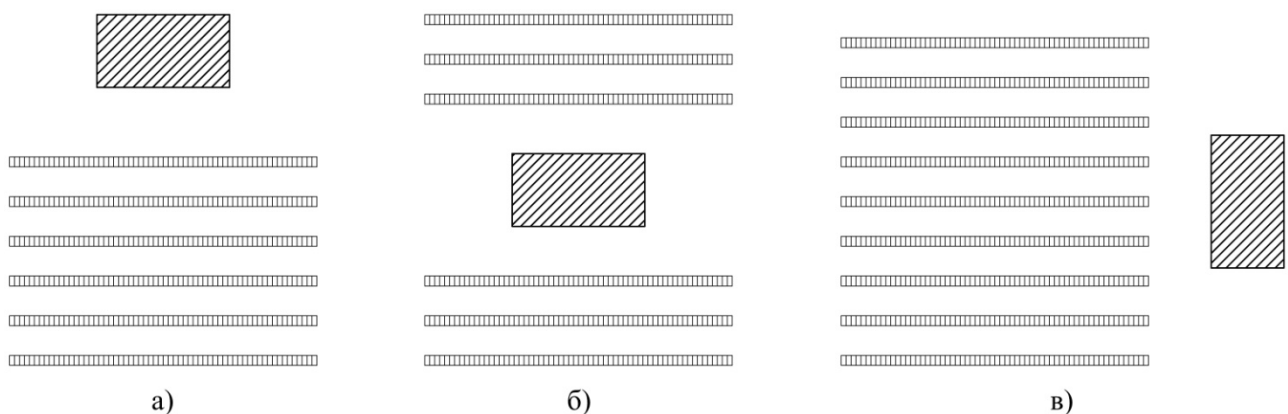
Будівля вокзалу – це зазвичай домінанта архітектурного ансамблю залізничного вокзального комплексу (далі – ЗВК), яка має силует. Даний силует легко впізнати. Він зазвичай асоціюється з населеним пунктом. Водночас ця будівля має бути багатофункціональною та зручною для пасажирів.

Основні функції будівлі залізничного вокзалу: обслуговування пасажирів, забезпечення зручного та безперешкодного шляху від зупинок міського транспорту до перонів та у зворотному напрямку, забезпечення можливості комфортного короткочасного або довготривалого перебування пасажирів, які очікують потяг, інформування пасажирів про розклад руху, прибуття та відправлення потягів, наявність візуального силуету, який асоціюється із населеним пунктом.

Типоутворюючими приміщеннями великого залізничного вокзалу є вестибюль (операційний зал), розподільний зал (конкорс) та зали очікування. У малих вокзалах серед вищеназваних приміщень зазвичай є лише зал очікування. В планувальній структурі вокзалу важливою є організація функціональних зв'язків між основними, допоміжними та службовими приміщеннями.

Є три типи розміщення вокзалу відносно залізничних колій:

- а) берегове (рис. 1 а);
- б) острівне (рис. 1 б);
- в) тупикове (рис. 1 в).

**Рис. 1. Типи розміщення вокзалу відносно залізничних колій:
а) берегове; б) острівне; в) тупикове (опрацювання автора)**

У праці І.Г. Явейна «Архитектура железнодорожных вокзалов» (1938) висвітлено архітектурно-містобудівні принципи проектування ЗВК. Автором даної книги розглянуто містобудівну, функціональну та об'ємно-просторову

структуру ЗВК. В книзі є значна кількість графічного матеріалу (креслень, фото). Дана книга є актуальна і в наш час при проектуванні ЗВК.

Повний перелік приміщень великого залізничного вокзалу за І.Г. Явейном подано у табл. 1., див. стор. 83.

Важливим чинником планувальної структури ЗВК є чіткий функціональний зв'язок між його двома основними елементами: будівлею вокзалу та пероном. Перед великими вокзалами зазвичай розміщується привокзальна площа, поблизу якої знаходяться місця для стоянки транспорту. Поблизу ЗВК зазвичай розміщуються сквери з клумбами.

Висновки. ЗВК – це комплекс будівель та споруд, який має бути функціональним та водночас архітектурно-виразним ансамблем. Будівля вокзалу – це основний архітектурний об'єкт ЗВК, який зазвичай є домінантою в об'ємно-просторовій композиції ЗВК.

Список використаних джерел

1. ГБН В.2.3-37472062-2:2013. Службово-технічні споруди станційно-вокзальних комплексів та зупинних пунктів залізничного транспорту.
2. Явейн И.Г. Архитектура железнодорожных вокзалов. – М. : Издательство Всесоюзной Академии Архитектуры, 1938. – 304 с.

Таблиця 1

Перелік приміщень великого залізничного вокзалу за І.Г. Явейном [2, с. 43–93]

Основні	Допоміжні	Службові
А) Вестибюльна група приміщень: - Вестибюль - Довідкове бюро - Квиткові каси - Багажна стійка - Кіоски - Телефони-автомати - Телеграф - Банківська каса - Приміщення для послуг, пов'язаних із доглядом за зовнішнім виглядом - Вмивальні - Туалети - Приміщення для ремонту костюмів, взуття, валіз і т. д. - Агентства готелів - Конференц-зал Б) Група приміщень розподільного залу (конкорсу): - Розподільний зал (конкорс) - Контроль квитків - Ресторан - Буфет - Приміщення для куріння В) Група приміщень залів очікування: - Зали очікування - Зали для матерів з дітьми - Зал для читання книг і газет - Зал для кореспонденції - Зал для гри в настільні ігри - Зал для лекцій та кіно - Кімнати відпочинку - Ресторан - Буфет - Приміщення для куріння - Чоловічі кімнати - Жіночі кімнати - Душові - Вмивальні - Туалети - Приміщення для послуг, пов'язаних із доглядом за зовнішнім виглядом	А) Група приміщень ресторану та буфетів: - Зал ресторану - Зал ланч-буфету - Буфетні стійки (встановлюються в місцях тривалого перебування пасажирів) - Кухонні приміщення ресторану та буфетів Б) Група приміщень квиткових кас: - Касовий зал - Квитково-багажний зал - Квиткові каси - Багажні каси - Приміщення для зберігання документів та виготовлення звітів - Кімната відпочинку касирів - Санвузол В) Група багажних приміщень: - Приміщення для пасажирів, які здають багаж - Багажна стійка - Багажна каса - Приміщення за багажною стійкою для прийому та видачі багажу - Приміщення для сортування багажу - Приміщення для зберігання багажу, що відправляється - Приміщення для зберігання багажу, що прибув - Камери схову для ручного багажу - Проїзди, містки та тунелі для транспортування багажу Г) Група приміщень кімнат матері та дитини: - Приймальня - Приміщення для медичного огляду дітей - Приміщення для медичного огляду матерів - Медична кімната вокзалу - Бокс - Гардероб - Камера схову ручного багажу - Душові - Спальні - Їдальня - Приміщення для читання для матерів - Приміщення для персоналу - Приміщення для зберігання горщиків та білизни - Тераси - Балкони - Кіоск, де продаються необхідні в дорозі предмети для того, щоб доглядати дитину, рекомендовані іграшки, спеціальна література, дитячі костюмчики і т. д.	А) Група службових приміщень станції: - Приміщення для чергового по руху на станції - Технічна контора - Приміщення для бригад, що працюють на залізниці Б) Група службових приміщень вокзалу: - Приміщення для обслуговування пасажирів і пасажирських операцій

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

УДК 621.886.6

С.Є. Маміна,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
інженерно-технологічного факультету

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

О.В. Толстенко,

кандидат технічних наук, доцент кафедри надійності і ремонту машин
інженерно-технологічного факультету

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОЛІВ ДОПУСКІВ ШПОНКОВОГО З'ЄДНАННЯ ВУЗЛІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

Анотація. В статті наведено стан питання по відмовам шпонкових з'єднань та шляхи підвищення довговічності даного з'єднання. Проведено розрахунок шпонки, граничних відхилень та встановлено оптимальні поля допусків дотримання яких дозволить продовжити термін роботи шпонкового з'єднання.

Ключові слова: шпонкове з'єднання, посадка, допуск, зазор, натяг, знос, граничне відхилення.

Загальна суть проблеми. Машино-тракторний парк який сьогодні працює в сільському господарстві, зношений на 60 % та недоукомплектований [1, 2]. Так згідно даних [1] парк зернозбиральних комбайні укомплектовано лише на 50%. Всі ці показники вказують на збільшене навантаження на машино-тракторний парк, що призводить до його швидкого виходу з ладу.

Всі механізми машини складаються з рухомих та нерухомих з'єднань. Нерухомі з'єднання часто зустрічаються в складальних одиницях і агрегатах сільгосптехніки. Це – з'єднання зубчастих коліс, зірочок, шківів з валами, втулок з корпусами, опор підшипників ковзання із втулками та ін. Найбільшого поширення в механізмах одержали з'єднання зі шпонками.

Шпонкові з'єднання служать для передачі крутного моменту між валом і маточиною насадженої на вал деталі. Шпонка встановлюється в спеціальний паз і виступає в якості допоміжної деталі. Саме вона дозволяє

передавати крутний момент між деталями з'єднання. Зношування й зминання шпонкових пазів, а також зношування самої шпонки є однією з основних причин вибракування валів. З погляду економіки й технологічності доцільніше замінювати зношені шпонки на нові, а зношені вали й втулки – відновлювати.

Саме шпонкові з'єднання одні із самих ненадійних. І вихід з ладу шпонки може призвести до поломки вартісного та складного агрегату [3]. Багато авторів стверджують, що основною причиною виходу з ладу шпонкового з'єднання є неправильний вибір посадок з'єднання [4].

Причини виходу з ладу шпонкових з'єднань розглянуті не достатньо, тому вони потребують ретельного подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню методик нормування номінальних та граничних значень геометричних параметрів деталей машин присвячено роботи В.М. Белова, Ф.Х. Бурмункулова, І.Г. Голубева, П.П. Лезіна, В.М. Михлина, В.І. Черноїванова та інших. В своїх роботах вчені вказують на недоліки проектування та експлуатації шпонкових з'єднань. Наводять шляхи підвищення довговічності шпонкових з'єднань.

Мета роботи. Дослідження граничних відхилень шпонкових з'єднань та встановлення оптимальних полів допусків з'єднання "шпонка-паз вала", «шпонка-паз втулки».

Виклад основного матеріалу. Визначимо основні елементи шпонкового з'єднання з призматичною шпонкою і нормальним з'єднанням.

У з'єднанні з призматичною шпонкою визначаємо ширину, висоту і довжину шпонки, глибину пазів вала і втулки [5]: ширина шпонки $b = 22$ мм; висота шпонки $h = 14$ мм; довжина $l = 150$ мм; глибина паза вала $t_1 = 9$ мм; $d - t_1 = 67$ мм; глибина паза втулки $t_2 = 5,4$ мм; $d + t_2 = 81,4$ мм.

Залежно від виду з'єднання визначаємо поля допусків [5] і граничні відхилення по ширині шпонки, пазів вала і втулки b :

- ширина шпонки $b = 22 \text{H}9 \left(\begin{smallmatrix} 0 \\ -0,052 \end{smallmatrix} \right) \text{ мм};$

- ширина паза вала $b_1 = 22\text{N}9 \left(\begin{smallmatrix} 0 \\ -0,052 \end{smallmatrix} \right) \text{ мм};$

- ширина паза втулки $b_2 = 22\text{Js}9 (\pm 0,026) \text{ мм}.$

Визначаємо граничні розміри ширини шпонки, пазів вала і втулки:

- шпонки

$$b_{\max} = b + es = 22 + 0 = 22 \text{ мм};$$

$$b_{\min} = b + ei = 22 + (-0,052) = 21,948 \text{ мм};$$

- паза вала

$$b_{1\max} = b_1 + es_1 = 22 + 0 = 22 \text{ мм};$$

$$b_{1\min} = b_1 + ei_1 = 22 + (-0,052) = 21,948 \text{ мм};$$

- паза втулки

$$b_{2\max} = b_2 + es_2 = 22 + 0,026 = 22,026 \text{ мм};$$

$$b_{2\min} = b_2 + ei_2 = 22 + (-0,026) = 21,974 \text{ мм.}$$

Визначаємо граничні зазор і натяг для перехідної посадки у з'єднанні «шпонка-паз вала»:

$$S_{1\max} = b_{1\max} - b_{\min} = 22 - 21,948 = 0,052 \text{ мм;}$$

$$N_{1\max} = b_{\max} - b_{1\min} = 22 - 21,948 = 0,052 \text{ мм.}$$

Визначаємо граничні зазор і натяг для перехідної посадки у з'єднанні «шпонка-паз втулки»:

$$S_{2\max} = b_{2\max} - b_{\min} = 22,026 - 21,948 = 0,078 \text{ мм;}$$

$$N_{2\max} = b_{\max} - b_{2\min} = 22 - 21,974 = 0,026 \text{ мм.}$$

Визначаємо поля допусків і граничні відхилення не спряжених розмірів шпонкового з'єднання і наводимо схему полів допусків по ширині шпонки (рис. 1) та ескіз шпонкового з'єднання (рис. 2):

- висота шпонки $h = 14h11 \left(\begin{smallmatrix} 0 \\ -0,11 \end{smallmatrix} \right) \text{ мм;}$

- довжина шпонки $l = 1500h14 \left(\begin{smallmatrix} 0 \\ -0,25 \end{smallmatrix} \right) \text{ мм;}$

- глибина паза вала $t1 = 9 \begin{smallmatrix} +0,2 \\ 0 \end{smallmatrix} \text{ мм або } d - t1 = 67 \begin{smallmatrix} 0 \\ -0,2 \end{smallmatrix} \text{ мм;}$

- глибина паза втулки $t2 = 5,4 \begin{smallmatrix} +0,2 \\ 0 \end{smallmatrix} \text{ мм або } d + t2 = 81,4 \begin{smallmatrix} +0,2 \\ 0 \end{smallmatrix} \text{ мм;}$

- довжина пазів $l = 150H15 \left(\begin{smallmatrix} +1,6 \\ 0 \end{smallmatrix} \right) \text{ мм.}$

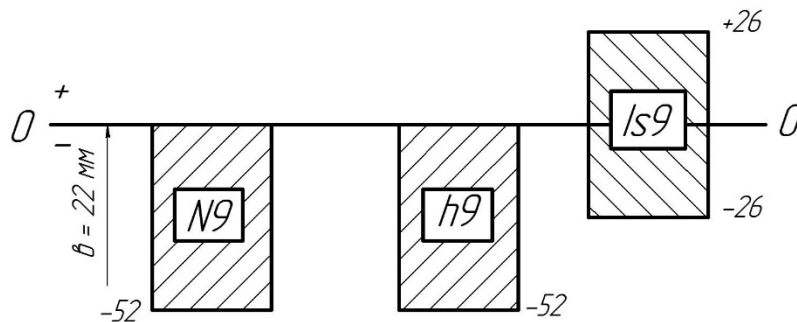

Рис. 1. Схема розташування полів допусків деталей шпонкового з'єднання по ширині b

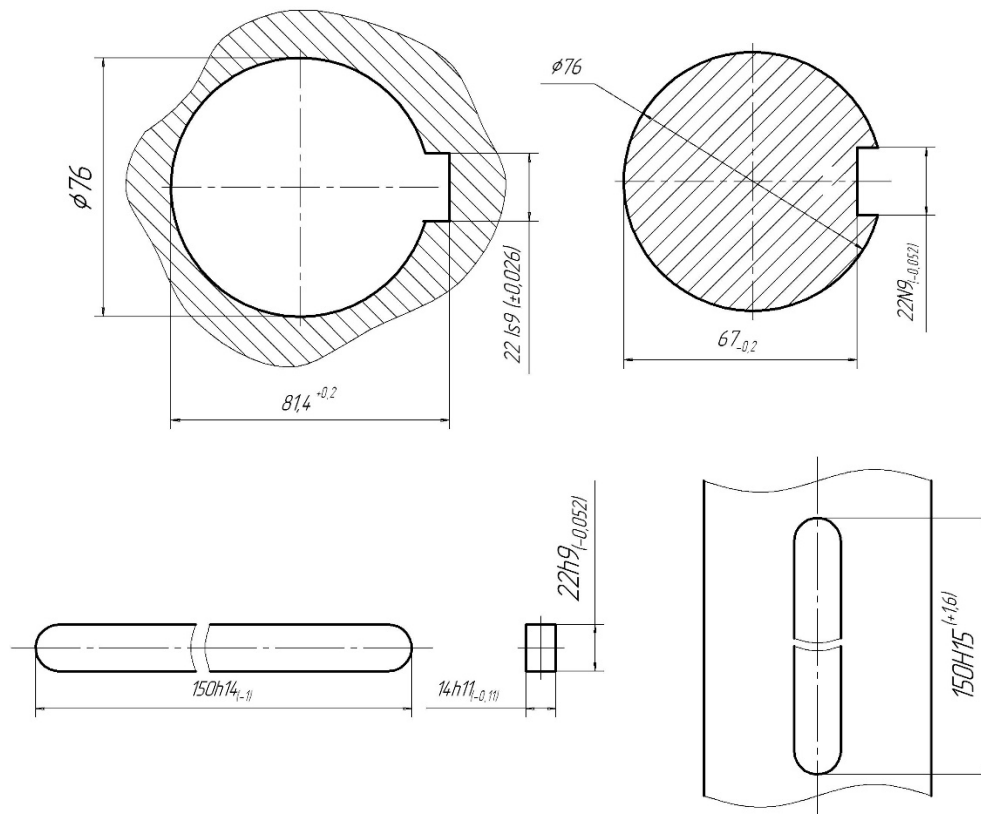

Рис. 2. Ескізи деталей шпонкового з'єднання

Висновки. Встановлено найбільш ненадійне з'єднання, яким є шпонкове з'єднання яке лімітує роботу вузла чи агрегату в цілому.

Розраховано та обґрунтовано оптимальні посадки для призматичної шпонки нормального з'єднання, а саме для ширини шпонки b h9, ширини паза вала b_1 N9; ширини паза втулки b_2 Js9.

Список використаних джерел

1. Дорошенко О.В. Обґрунтування методів та параметрів діагностування паливних систем мобільних сільськогосподарських машин / О.В. Дорошенко, Є.В. Калганков. // Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Nowy sposób rozwoju Inżynieria i Technologia" Sp. z o.o. «Diamond trading tour» Warszawa. – 2017. – S. 44–50.
2. Нижняк Д. В. Визначення показників надійності колінчатих валів автотракторних двигунів / Д. В. Нижняк, Є. В. Калганков, В. І. Дирда. // Zbiór raportów naukowych. „Inżynieria i technologia. 2014. osiągnięć, projekty hipotezę.», Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014.. – 2014. – С. 8–13.
3. Лебедев А. Т. Надежность и эффективность шпоночных соединений / А. Т. Лебедев, Р. Т. Павлюк, Р. А. Магомедов. – Ставрополь: Ставропольский гос. аграрный ун-т., 2015. – 140 с.
4. Голубев И. Г. Обеспечение долговечности восстановленных деталей и соединений сельскохозяйственной техники увеличенными допусками размеров и посадок : дис. докт. / Голубев И. Г. – М, 1997. – 285 с.
5. Допуски и посадки. Справочник. В 2-х ч. / В.Д. Мягков и др. – 6-е изд., перераб. и доп. – Л.: Машиностроение, 1982. – ч.1, 543 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 37.013.42:364-7

В.П. Лютий,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка

Є.А. Захарчук,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ УЧНІВ САНАТОРНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Анотація. У статті розкривається зміст та методи корекційно-реабілітаційної роботи та соціальної підтримки дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, та їхніх сімей, в умовах санаторних шкіл-інтернатів та доводиться необхідність методичної підтримки цієї діяльності. Обґрунтовується методика оцінювання проблем та потреб дитини, яка перебуває в СЖО-вихованця санаторної школи-інтернату, що передбачає визначення індикаторів СЖО, доступних для оцінювання в умовах санаторної школи, комплексне застосування декількох методів оцінювання (тріангуляцію методів), міждисциплінарний підхід та командну роботи вихователів, соціальних педагогів і психологів.

Ключові слова: санаторна школа-інтернат; учні; сім'я, складні життєві обставини; потреби; проблеми; оцінювання потреб; соціальні послуги.

Постановка проблеми. Сучасні економічні перетворення, демографічні проблеми, криза в політиці, культурі – все це відбивається на життєдіяльності сучасної сім'ї. Не всі готові до змін, які відбуваються у суспільстві, відповідно в таких сім'ях переважає нестабільність або деструктивність у поведінці дорослих і все це відображається на дітях. Такі сім'ї потребують соціальної підтримки та захисту з боку держави та її соціальних інституцій.

На державному рівні виникає потреба у тому, щоб посилити увагу до сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, та забезпечити належні умови розвитку дітей в таких сім'ях. Одним із допоміжних інститутів, який має необхідні навчально-виховні і лікувально-реабілітаційні умови, що забезпечують поєднання загальноосвітньої підготовки в обсязі

державних вимог до освіти з тривалим оздоровленням, лікуванням та реабілітацією дітей, виступає санаторна школа-інтернат. Значна частина дітей, що навчаються в таких навчальних закладах, має не лише проблеми зі здоров'ям або особливі освітні потреби, а й зустрічається в своїх сім'ях із комплексом матеріально-побутових та соціально-психологічних труднощів, страждає від нехтування або жорстокого поводження батьків, перебуває у складних життєвих обставинах (СЖО). Далеко не завжди їхні сім'ї опиняються в полі зору установ соціального захисту та фахівців із соціальної роботи. Отже, саме психологічна служба санаторної школи може як виявляти дітей, що перебувають у СЖО, так і проводити первинне оцінювання їхніх потреб та ініціювати надання їм та їхнім сім'ям соціальних послуг.

Стан дослідження. Проблеми соціально-педагогічної роботи в умовах школи-інтернату розглядали в своїх працях В. Буянов, М. Трубавіна, Ю. Якубова, соціальної роботи з дітьми та сім'ями, що опинились у складних життєвих обставинах вивчали Ж. Петрочко, А. Плоткін, О. Афенкіна, сучасні підходи до оцінювання проблем та потреб сімей з дітьми розкриті в працях І. Дацюк, М. Кравченко, С. Кузьменко та інших. Так, Ж. Петрочко із співавторами констатують, що в інтернатних закладах діти стикаються з економічними, соціальними, психологічними проблемами, які безпосередньо впливають на формування їхніх життєвих орієнтирів, деформують соціальні установки, ускладнюють процес пристосування до життя у соціумі, а отже, і процес соціалізації особистості [1]. Натомість на думку О. Рассказової, середовище інтернату в сучасних умовах стає все більш відкритим: батьки дітей з особливостями здоров'я та розвитку все частіше відмовляються від цілодобового перебування дітей та активно долучаються до життя освітнього закладу, крім того, за рахунок технічних засобів розширяються можливості вільної комунікації учнів; у виховний процес впроваджуються «відкриті» форми масової роботи з учнями та їх оточенням [2]. Школи інтернати, зокрема – санаторні, як суб'єкти оцінювання потреб дітей, що перебувають в СЖО, та їхніх сімей, дослідниками не розглядалися. Тим не менше, оскільки санаторні школи-інтернати дотичні до соціального захисту та соціальної підтримки сімей в СЖО і соціальної реабілітації їх дітей, вказане завдання є актуальним.

Мета даної публікації: розкрити умови та обґрунтувати методологію оцінювання проблем і потреб учнів санаторної школи-інтернату.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», складними визначаються такі життєві обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [3]. Закон містить перелік чинників, що можуть спричинити складні життєві обставини, серед яких варто виокремити психічні та поведінкові розлади, малозабезпеченість, поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків,

ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини, жорстоке поводження з дитиною, домашнє насильство, шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. Згідно із порядком організації надання соціальних послуг, затвердженим Постановою КМУ від 1 червня 2020 р. №587, до сімей, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини, віднесено, зокрема, сім'ї, де триває процес розлучення батьків і вирішується спір між матір'ю та батьком щодо визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні; сім'ї, у яких виховуються діти з інвалідністю, та сім'ї з дітьми, у яких батьки мають інвалідність або страждають від захворювання, що перешкоджає їм виконувати батьківські обов'язки; сім'ї з дітьми, де батьки є трудовими мігрантами; малозабезпечені сім'ї з дітьми; сім'ї, діти з яких перебувають у закладах інституційного догляду та виховання; сім'ї, у яких діти систематично самовільно залишають місце проживання або без поважних причин не відвідують заклади освіти [4].

Відповідно до Порядку ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, який було розроблено з метою організації соціального захисту таких дітей та здійснення соціальної роботи з ними, а також їх сім'ями (у разі наявності), підставами для взяття дитини на облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є: проживання в сім'ї, у якій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а саме: коли вони без поважних причин не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає або може вплинути на її фізичний розвиток, не створюють умов для отримання нею освіти; скоєння фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, жорстоке поводження з нею або загроза його вчинення; залучення дитини до найгірших форм дитячої праці; систематичне самовільне залишення дитиною місця постійного проживання; переміщення дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції [5].

Як можна побачити, саме діти, що перебувають у СЖО або виховуються в сім'ях перелічених вище вразливих груп, часто потрапляють до санаторних шкіл-інтернатів, оскільки не отримують належного виховання, розвитку та догляду.

Завдяки існуючій системі, саме санаторні школи-інтернати можуть забезпечити належну соціально-педагогічну роботу з дітьми, що перебувають в СЖО. Згідно з Положенням про санаторну школу, виявлення дітей із соціально-емоційними проблемами має здійснюватися в процесі

вивчення особливостей контингенту учнів навчального закладу, що дало б змогу педагогам забезпечити індивідуальний підхід до дитини в навчально-виховному процесі, а працівники психологічної служби закладу могли б проводити корекційно-реабілітаційну роботу, сприяти розвитку освітніх, інтелектуальних, загальних, спеціальних та соціальних здібностей, допомагати в адаптації до умов навчання й життєдіяльності, а також своєчасно звернутись до установ, що надають соціальні послуги та здійснюють соціальний захист вразливих верств населення [6].

Відповідно до Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, першочерговим напрямом соціально-педагогічної роботи у санаторних школах-інтернатах є вивчення особистості вихованця, з'ясування причин та приводу потрапляння до закладу. Встановлюються наступні відомості: є вихованець сиротою внаслідок смерті (загибелі) біологічних батьків чи сиротою соціальною (батьки живі, але не задовольняють належним чином потреби дитини); склад сім'ї та умови її життя, праці; особливості виховного впливу батьків на формування особистості дитини; стан здоров'я вихованця; недоліки в поведінці. З цією метою організовуються довірливі бесіди з використанням активного слухання, емоційної підтримки. З перших днів перебування дитини у школі-інтернаті соціальний педагог займається збором і веденням документації на кожного підопічного та оформленням особових справ. [7]. Проте наведені методи не дозволяють повною мірою виявити всі ознаки перебування дитини та її сім'ї у складних життєвих обставинах. Необхідне чітке визначення індикаторів СЖО, що можуть бути оцінені в умовах санаторної школи-інтернату, та розробка відповідних методик оцінювання, що можуть бути використані її персоналом, зокрема – працівниками психологічної служби закладу.

З метою вивчення умов та існуючої практики оцінювання проблем та потреб учнів санаторної школи інтернату, які перебувають у складних життєвих обставинах, нами було проведено експертне опитування працівників однієї із санаторних шкіл м. Києва. Анкета опитування включала в себе 15 питань, що стосувалися проблем та потреб учнів санаторної школи-інтернату, індикаторів СЖО, у яких можуть перебувати сім'ї учнів закладу, методів, що використовують педагоги та працівники психологічної служби школи-інтернату для виявлення дітей із сімей, що перебувають в СЖО, та оцінювання їх проблем, способів реагування працівників закладу на складні життєві обставини вихованців. Опитувались працівники психологічної служби школи та вчителі. Вибірка експертного опитування – цілеспрямована. Критерієм добору до вибірки була посада та досвід роботи за спеціальністю. В ході дослідження в якості експертів було опитано 12 вчителів молодших та середніх класів санаторної школи-інтернату,

2 соціальні педагоги, психолог та заступник директора із соціально-виховної роботи.

Дослідження показало, що працівники школи-інтернату працюють з такими групами дітей, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти з інвалідністю; внутрішньо-переміщені особи; діти з сімей, що постраждали від стихійного лиха або військового конфлікту; діти із сімей, що перебувають за межею бідності; бездоглядні діти; діти, чиї батьки ухиляються від виконання батьківських обов'язків або не мають можливості виховувати дитину; діти, що перебувають у конфлікті зі законом. Вивчення випадків таких дітей здійснюють як працівники психологічної служби (практичний психолог, соціальні педагоги), так і вчителі молодшої та середньої школи, класні керівники, представники адміністрації. Методами оцінювання, що вони використовують є: бесіда з дитиною; бесіда з батьками/опікунами/членами родини; збір додаткової інформації практичним психологом та соціальним педагогом у лікувальних та освітніх закладах, де раніше перебували діти; спостереження за дитиною під час освітнього процесу; вивчення документів (довідок, характеристик, особових справ тощо); стандартизовані методи психологічної та педагогічної діагностики.

Серед ознак того, що дитина або її сім'я перебувають у складних життєвих обставинах, працівники санаторної школи-інтернату доступними їм методами виявляють такі:

- дитина проживає в неповній або багатодітній сім'ї, виховується родичами або опікунами;
- сім'я дитини проживає в необлаштованому, непристосованому для життя приміщенні, не має необхідних для проживання речей;
- сім'я фінансово неспроможна, не має належних джерел для існування;
- в сім'ї дитини напружена емоційна атмосфера, постійні конфлікти, прояви агресії, психічні розлади або тривалі соматичні захворювання одного з членів сім'ї;
- зловживання алкоголем або наркотиками, залежна або протиправна поведінка когось із членів сім'ї;
- дитина зазнає психічного, фізичного, економічного або сексуального насильства в сім'ї;
- дитина страждає від насильства з боку однолітків, булінгу;
- дитина постраждала від торгівлі людьми, трудової або сексуальної експлуатації;
- проблеми дитини з мовою, помітна затримка її психічного розвитку, інтелектуальна недостатність, психічні розлади;

– девіантна поведінка дитини, систематичне порушення соціальних норм, вживання психоактивних речовин, агресивна поведінка, поведінкові розлади.

Експерти відмічають потреби вихованців санаторної школи-інтернату, котрі перебувають в СЖО, в поліпшенні харчування, в належному житлі, одязі; в спілкуванні з однолітками; в психологічній підтримці; в засобах компенсації особливих освітніх потреб (в слуховому апараті, окулярах тощо); в постійному контролі ситуації в родині. При цьому, на їхній погляд, такі діти зустрічаються з проблемами зі здоров'ям (часті ГРВІ, застудні захворювання, травми тощо), конфліктами (з однолітками, членами сім'ї, педагогами тощо), з труднощами у навчанні; з нестачею коштів на повсякденні нужди; з надмірним навантаженням через роботу або навчання; з самотністю, відсутністю кола спілкування; проблемою таких дітей часто є особистісна або професійна невизначеність, відсутність життєвих планів та перспектив.

Експертне опитування показало, що у разі виявлення учнів, які самі або чий сім'ї перебувають в СЖО, працівники санаторної школи-інтернату прагнуть вирішити проблему самостійно, проводять педагогічну роботу з дитиною та її сім'єю, перевіряють інформацію та звертаються в соціальні служби, до правоохоронних органів; звертаються за допомогою до недержавних, громадських або благодійних організацій.

Таким чином, дослідження довело, що діти, котрі перебувають у складних життєвих обставинах або виховуються в сім'ях, що зазнають на собі негативного тиску проблем, дійсно навчаються в санаторних школах інтернатах та перебувають в центрі уваги педагогів, адміністрації і працівників психологічної служби закладів. З іншого боку, в ході дослідження вдалося виявити необхідність поліпшення системності такої роботи та налагодження належної взаємодії її суб'єктів. Так, про проведення роботи із дітьми із незаможних сімей, з тими, хто страждає від бездоглядності, перебуває у конфлікті із законом або чий батьки мають проблеми із законом, вказали лише окремі експерти; вчителі і вихователі значно рідше за працівників психологічної служби школи були обізнаними щодо проблем і потреб та звертали уваги на ознаки того, що дитина перебуває у СЖО. При оцінці потреб та виявленні проблем більшість працівників санаторних шкіл спирається переважно на інформацію, отриману в ході бесід із дітьми та їхніми батьками та за допомогою спостереження під час навчально-виховного процесу, з документами щодо дітей працюють здебільшого працівники психологічної служби, стандартизовані діагностичні методики при оцінці проблем і потреб дітей застосовують лише окремі працівники.

Отже, дослідження показало необхідність розробки методики оцінювання проблем і потреб дітей – вихованців санаторної школи-інтернату, котрі перебувають у складних життєвих обставинах. Ця методика має бути доступною для застосування як педагогами, так і працівниками

психологічної служби закладів, спиратися на чіткі індикатори СЖО, котрі доступні для оцінювання в умовах санаторної школи, передбачати комплексне застосування декількох методів оцінювання (тріангуляцію методів), міждисциплінарний підхід та командну роботи вихователів, соціальних педагогів і психологів.

В якості індикаторів оцінювання проблем і потреб можуть бути: інформація щодо соціального статусу дитини, її сім'ї та окремих членів сім'ї, умов життєдіяльності та економічного рівня сім'ї, зайнятості батьків, отримана за допомогою інтерв'ю з дитиною, її батьками або офіційними представниками, та на основі документів і безпосереднього спостереження під час візитів у сім'ю; дані щодо психологічного клімату в сім'ї та взаємовідносин між її членами, поведінки та способу життя дитини та членів її сім'ї, отримана як в ході інтерв'ю, так і за допомогою спостереження, стандартизованих психодіагностичних методик та аналізу незалежних характеристик; дані щодо окремих проблем, пережитого несприятливого досвіду, отримані із незалежних джерел, в ході інтерв'ю та аналізу документів; дані щодо стану здоров'я, психічного і фізичного стану, особливостей розвитку дитини, надані експертами. Висновки щодо наявності проблем та потреб варто робити на основі співставлення фактів щодо умов життєдіяльності, взаємовідносин та поведінки із особливостями розвитку дитини. Інструментарій оцінювання може включати гайди інтерв'ю та форми фіксації їх результатів, орієнтовані на застосування вихователями, психологом та соціальним педагогом; карти спостережень, контент-аналізу документів; анкети експертного оцінювання; пакет психодіагностичних методик. Збір та аналіз даних щодо окремих випадків мають проводити декілька членів міждисциплінарної команди на основі узгодженого плану та розподілу ролей, обміну та сумісного обговорення результатів. Результати оцінювання можуть бути використані при розробці плану індивідуальної роботи з дитиною, соціально-педагогічному супроводі її сім'ї, наданні соціальних послуг безпосередньо психологічною службою закладу та у співпраці із фахівцями з соціальної роботи та працівниками соціальних служб за місцем проживання сім'ї.

Висновки. В ході проведеного дослідження було встановлено, що санаторна школа-інтернат є не лише спеціалізованим закладом освіти, але й установою, на базі якої здійснюється корекційно-реабілітаційна робота та соціальна підтримка дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, та їхніх сімей. Робота з дітьми, що перебувають в СЖО, дійсно є важливим компонентом щоденної практики як педагогів, так і працівників психологічної служби даного типу закладів освіти. Серед дітей, що отримують підтримку в санаторних школах –інтернатах, є діти, позбавлені батьківського піклування, ті, що виховуються в малозабезпечених сім'ях, сім'ях внутрішньо переміщених осіб, сім'ях з випадками домашнього насилля

та девіантної поведінки, діти з інвалідністю, поведінковими порушеннями тощо; працівники закладів здійснюють вивчення їхніх випадків, консультують дітей та батьків, співпрацюють з установами соціального захисту та соціальних служб. Проте ця діяльність потребує систематизації та методичної підтримки. За результатами проведеного дослідження було розроблено концепцію оцінювання проблем та потреб дитини, яка перебуває в СЖО-вихованця санаторної школи-інтернату, що передбачає визначення індикаторів СЖО, доступних для оцінювання в умовах санаторної школи, комплексне застосування декількох методів оцінювання (триангуляцію методів), міждисциплінарний підхід та командну роботи вихователів, соціальних педагогів і психологів.

Перспективою подальшого дослідження проблеми є апробація методики оцінювання проблем та потреб учнів санаторних шкіл-інтернатів та їхніх сімей, в умовах санаторної школи-інтернату, і розробка та впровадження програми підготовки працівників шкіл до її застосування.

Список використаних джерел

1. Петрович Ж.В., Денисюк О.М., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х., Вчимося жити самостійно: навч.-метод. посіб. Київ: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. 203 с.. с. 3.
2. Рассказова О. Історичні витоки та сучасний стан проблеми розвитку соціальності учнів з інвалідністю у системі освіти / О. Рассказова // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини. – 2013. – Вип. 3. – С. 15-18.
3. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № № 18, ст.73 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
4. Постанова від 1 червня 2020 р. № 587 Київ «Про організацію надання соціальних послуг» [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
5. Наказ Мінсоцполітики України «Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 4 лютого 2014 р. за № 216/24993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.
6. Положення про санаторну школу від 21 листопада 2018 р. № 1026 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1026-2018>.
7. Наказ МОНмолодьспорту та Мінсоцполітики України «Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 10.09.2012 за № 995/557 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.

А.Р. Огороднік,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Анотація. В статті розглядається поняття «внутрішньо переміщених осіб», основні причини масового переселення населення зі східних регіонів України, проаналізовано напрямки дослідження потреб та проблем внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: Соціальна адаптація, внутрішньо переміщені особи, недержавні організації, переселенці.

Постановка проблеми. Зброєний конфлікт на Сході України, анексія Криму, агресія Російської Федерації зумовили в країні появу нової соціальної категорії «внутрішньо переміщені особи», до роботи з якої фахівці соціальних служб не були підготовлені, адже не мали необхідного методологічного інструментарію. Масові переміщення людей із сходу країни та Кримського півострова до безпечних куточків України вимагали від соціальної політики швидких дій, запозичення закордонного досвіду та розробку методологічного інструментарію для роботи з даною групою отримувачів соціальних послуг. Поки соціальні служби визначали правовий статус внутрішньо переміщених осіб, надавали притулок, матеріальну допомогу, недержавні благодійні організації надавали соціально-психологічні послуги.

Проте досвід діяльності в Україні недержавних організацій, спрямованої на соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб, проблеми, що виникали в рамках такої діяльності, та шляхи їх вирішення наразі розкриті недостатньо, тому сучасна наука та практика потребує додаткових напрацювань у цьому напрямку.

Стан дослідження. Дослідження соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб на сьогодні дуже актуальна серед вітчизняних науковців.

Вагомий вклад у вивчення проблем і потреб внутрішньо переміщених осіб зробила І.М. Трубавіна, вона запропонувала поділити проблеми ВПО на ті, які задовольняють базові потреби родини і вирішуються наданням адміністративних послуг, та ті які задовільняють духовні та соціальні потреби людини й потребують комплекс соціальних послуг, які включатимуть в себе соціалізацію та адаптацію. На думку вченої, найкращим методом роботи із внутрішньо переміщеними особами є ведення випадку [7].

М. Дем'яненко вивчаючи «Актуальні проблеми переселенців» зазначив, що головною перешкодою на шляху до успішної адаптації ВПО є відсутність

єдиної національної програми щодо внутрішньо переміщених осіб і органу, який би безпосередньо займався переселенцями [2].

Досліджуючи процеси адаптації переселенців О. Балуєва і Н. Никифорова запропонували розділити її на зовнішню та внутрішню. Індикаторами зовнішньої адаптації виступають рівень добробуту на новому місці, статус зайнятості та ставлення до переселенців представників приймаючих громад. Індикаторами внутрішньої адаптації виступають стан рівноваги, відчуття задоволеності новим становищем, життям в цілому, ідентифікація себе з приймаючою громадою [5].

О. Риндзак вивчаючи соціально-економічну адаптацію переселенців у приймаючих громадах запропонувала власне більш широке тлумачення поняття адаптації. На думку автора, адаптація внутрішньо переміщених осіб – багатосторонній процес взаємного пристосування, суб'єктами якого виступають мігранти та члени приймаючої спільноти, а також відповідні соціальні інститути. Дослідниця також запропонувала таблицю моделей адаптації іммігрантів до приймаючого суспільства, яка включає в себе модель інтеграції, асиміляції, сепарації та маргіналізації, основана дана таблиця на роботі Дж. Беррі [8].

В.М. Рибалко досліджуючи шляхи соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців зазначив, що надання ефективної допомоги можливе лише за умови об'єднання зусиль різних сторін соціального діалогу та психологізації методів роботи [10].

У своїй роботі «Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб» колектив авторів Т. Семигіна, Н. Гусак та С. Трухан розглянувши вітчизняний досвід роботи з переселенцями дійшли висновку, що соціальна підтримка переміщених людей повинна спрямовуватися на подолання залежності від гуманітарної допомоги, відновлення трудового потенціалу, відновлення соціально-культурних та суспільних зв'язків, ефективного самоменеджменту, тобто активізації та надання повноважень (імпаурменту) [9].

Отже, наданий момент в науковій літературі наявний ґрунтовний теоретичний аналіз потреб і проблем, чинники і індикатори соціальної адаптації переселенців, проте досвід діяльності в Україні недержавних організацій, спрямованої на соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб, проблеми, що виникали в рамках такої діяльності, та шляхи їх вирішення наразі розкриті недостатньо.

Мета статті – визначити проблеми та потреби внутрішньо переміщених осіб-отримувачів соціальних послуг недержавної організації та їх взаємозв'язок із процесом соціальної адаптації в умовах вимушеного переселення.

Завдання – здійснити теоретичний аналіз потреб і проблем переселенців; визначити та охарактеризувати проблеми та потреби

внутрішньо переміщених осіб-клієнтів недержавних організацій, охарактеризувати процес соціальної адаптації переміщених осіб.

Методологія дослідження. Теоретичний аналіз здійснювався на основі наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань потреб і проблем переселенців, чинників та індикаторів соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Для пошуку інформації використовувались різні науково-метричні бази, такі як Google Scholar, електронна база національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

Дослідження проводилось на базі благодійної організації «Благодійний фонд «Карітас Краматорск»», м. Краматорськ, Донецької області. Вибірку склали внутрішньо переміщені особи, які звернулись за допомогою, до благодійної організації «Благодійний фонд «Карітас Краматорск»». Метою дослідження є визначення проблем та потреб внутрішньо переміщених осіб, що впливають на їх соціальну адаптацію. Для досягнення мети дослідження використовувалась авторська анкета, яка спрямована на визначення потреб, проблеми внутрішньо переміщених осіб, а також їх емоційний стан.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі налічується декілька синонімічних понять, які застосовуються для позначення даної досліджуваної категорії осіб: «переселенець», «переміщена особа», «внутрішньо переміщена особа». В міжнародній спільноті загальновизнаним терміном, який застосовується для даної категорії є внутрішньо переміщені особи.

Згідно з Статтею 1, Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою вважається: «громадянин України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [6].

Проведений аналіз сучасної наукової літератури дозволяє виокремити найпоширеніше проблеми з якими зіштовхуються внутрішньо переміщені особи: труднощі соціального, побутового, економічного, організаційного та психологічного характеру. Особливої уваги потребує саме соціально-психологічна адаптація, адже кардинальна зміна оточення та новий спосіб життя ускладнюють ситуацію переселенця. На жаль, наша країна не надто уважно ставиться до соціально-психологічної адаптації переміщених осіб.

Проблема адаптації почала цікавити соціологів з кінця XIX – початку XX ст., найбільший інтерес дослідників викликає соціальна адаптація. Соціальна адаптація в сучасній соціології розуміється як «процес пристосування особисті чи групи до нових для неї соціальних умов чи соціального середовища» [4].

В. Євтух досліджуючи поняття соціальної адаптації, розглядав її як «процес пристосування вихідців з інших етнічних спільнот, зазвичай новоприбулих, до соціальних умов існування в новому середовищі; передбачає соціальне включення, передусім, іммігрантів у суспільство проживання, їх соціальну мобільність» [3].

Соціальна адаптація розглядається, як процес активного пристосування до нових вимог середовища. Даний процес відбувається завдяки поєднанню неусвідомлюваного і свідомого моделювання індивідуальної стратегії поведінки та ситуативної тактики для досягнення бажаного результату, на формування якого впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори.

До зовнішніх соціальних регуляторів належать правила, норми поведінки, вимоги, побажання та очікування певної поведінки. До внутрішніх соціальних регуляторів відносять інтереси, потреби, ціннісні орієнтації. Завдяки внутрішнім соціальним регуляторам визначаються життєві цілі, форми соціальної адаптації, власне критерії соціальної адаптації.

Загалом, процес соціальної адаптації складається з послідовних психологічних реакцій на певну ситуацію. Реакції проявляються у поведінці, яка спрямована на вирішення специфічних завдань.

З метою визначення процесу соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, їх потреби і проблеми, а також дієвості методів роботи недержавних організацій з даною категорією отримувачів соціальних послуг нами було проведено анкетування внутрішньо переміщених осіб, які звернулись за допомогою, до благодійної організації «Благодійний фонд «Карітас Краматорськ»», м. Краматорськ, Донецької області. Обсяг вибірки складав 26 осіб, віком від 18 до 60 років.

Для дослідження використовувалась авторська анкета, питання якої розподілені за групами і надають можливість оцінити потреби і проблеми внутрішньо переміщених осіб, а також їх емоційний стан.

Згідно проведеного дослідження встановлено, що в середньому для адаптації на новому місті необхідно від 6-ти місяців до двох років (Рис. 1).

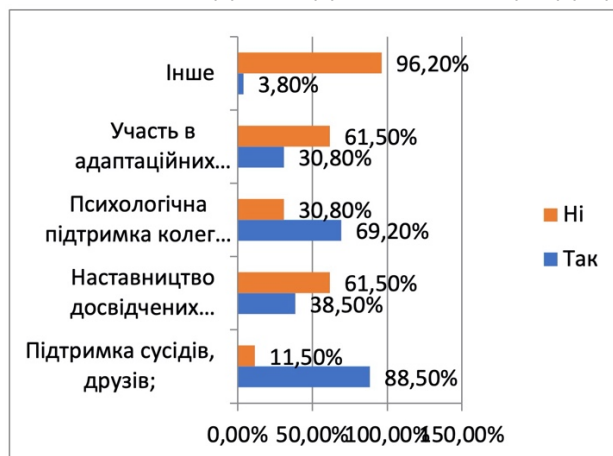

Рис 1. Розподіл респондентів за часом адаптування на новому місті, %

Вважаємо, за потрібне звернути увагу на те, що процес адаптації є тривалим і складним, тому на деяких стадіях він може призупинятись.

Проведене дослідження дозволило виявити чинники, які допомагають адаптуватись особистості після переміщення, на думку опитаних найважливішим чинником успішної адаптації є підтримка друзів – 88,5% та психологічна підтримка колег по роботі, знайомих, представників різних благодійних організацій 69,2% (Рис. 2).

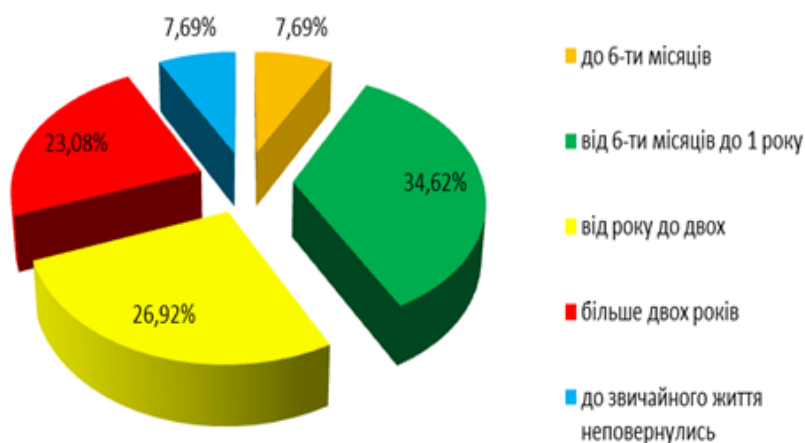

Рис. 2. Розподіл респондентів за чинниками, які допомогли в адаптації

З відповідей респондентів можемо зазначити, що найчастішими потребами внутрішньо переміщених осіб є підвищення матеріального стану, поліпшення побутових умов, юридичні та психологічні консультації спеціалістів (Рис. 3). Незадоволення потреб може призвести до стресу, а це означає, що швидкість адаптаційних процесів буде зниженою.

Для задоволення потреб внутрішньо переміщені особи вдаються до ризикованих способів виживання, а саме брати гроші в кредит, економити на їжі, обмежувати вживання їжі, купувати одяг на «секондхенді». Під час опитування було виявлено, що описані вище стратегії були поширені серед більшості переселенців протягом першого року переміщення. Натомість, протягом останнього року переміщення бачимо тенденцію до зменшення ризикованих стратегій поведінки (Рис. 4).

Згідно отриманих відповідей частка респондентів, які протягом першого року переміщення відчували емоційні порушення складає 38%, протягом останнього року переміщення ця частка складає – 23%, на часту зміну настроя в перший рік переселення відчувало – 35%, кількість осіб за останній рік складає 31%, після зміни місця проживання 38% зазначили, що їх емоційний стан стабільний, проте за останній рік лише 27% внутрішньо переміщених осіб вказали, що є емоційно стабільними, а це означає, що інші 73% вимушених переселенців потребують психологічної допомоги.

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «Чого із наведеного Ви потребуєте?»

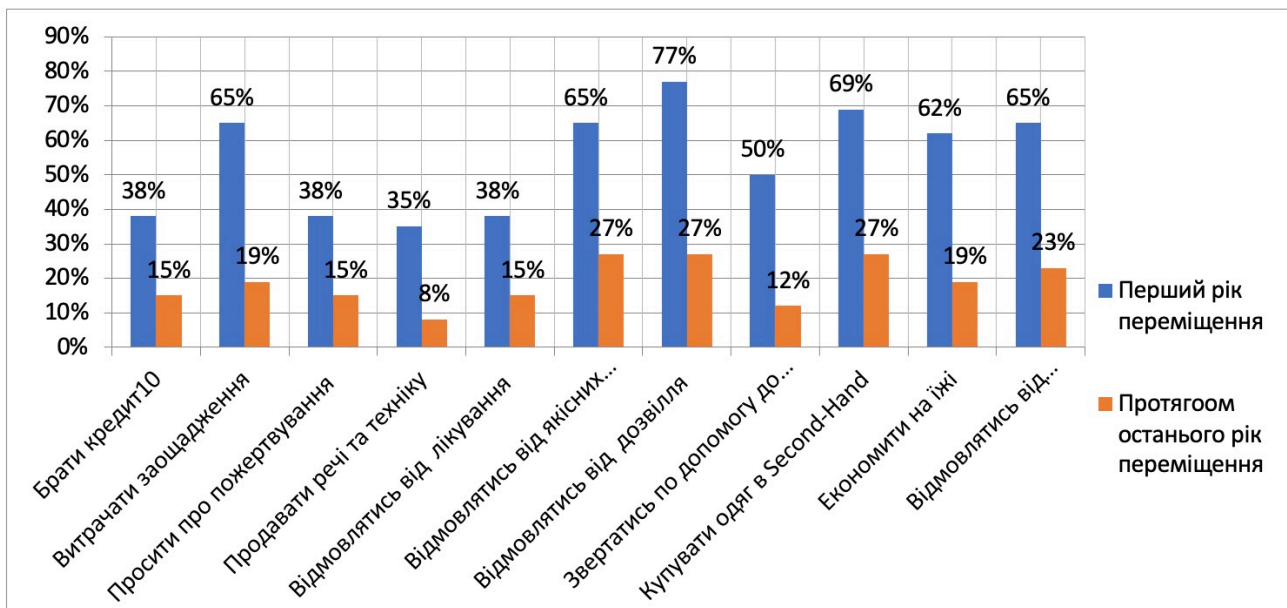

Рис. 4. Стратегії ризикованої поведінки ВПО задля задоволення потреб, %

Висновки. Отже, на сьогодні спектр проблем і потреб вимушено переміщених осіб є досить широким, проте проведений теоретичний аналіз надав можливість узагальнити їх основні проблеми, які мають вплив на соціальну адаптацію в умовах внутрішнього переселення.

За результатами проведеного дослідження основними потребами вимушених переселенців є підвищення матеріального стану, поліпшення побутових умов, юридичні та психологічні консультації спеціалістів; значна

кількість респондентів прагнуть до спілкування із людьми, які так само пережили вимушену міграцію. Згідно отриманих результатів, можемо стверджувати, що підвищенню ефективності соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб сприяє підтримка друзів та психологічна підтримка колег по роботі, знайомих, представників різних благодійних організацій.

Перспективою подальшого розвитку є аналіз сучасних методів роботи недержавних організацій із внутрішньо переміщеними особами, а також підтвердження ефективності тренінгових програм, які надаються недержавними організаціями.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення 15.09.2020 р.)
2. Дем'яненко М. Актуальні проблеми переселенців в Україні / Центр досліджень соціальних комунікацій НУБВ. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2006:aktualni-problemi-pereselentsiv-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350
3. Євтух В.Б. Етнічність: Глосарій. Київ.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. С. 18. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/731/3/evtuh-enc-slov.pdf>
4. Кульчицький Т.Р. Особливості правового змісту поняття «Внутрішньо переміщені особи»: Справедливість у юриспруденції: теорія та практика : матеріали юр. наук.-практ. ін-т конф., 23 лютого 2017 р. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1458%3A220217-09&catid=174%3A3-0217&Itemid=217&lang=ru
5. Можливості застосування соціологічних показників в оцінці ефективності державного регулювання процесів адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні / О.В. Балуська, Н.О. Никифорова // Менеджер. – 2016. – № 3. – С. 5–15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_3_3
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 28.12.2014 р. №1708-VII. Дата оновлення 27.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
7. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа соціально-педагогічної роботи з ними [Електронний ресурс] / І.М. Трубавіна // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 8. – С. 434–446. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_8_53
8. Риндзак О.Т. Соціально-економічна адаптація внутрішньо-переміщених громадян у приймаючому соціумі (на прикладі м. Харкова) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-3_0-pages-275_280.pdf
9. Семігіна Т.В. Соціальна підтримка внутрішніх переміщених осіб / Т.В. Семігіна, Н.Є. Гусак, С.О. Трухан // Український соціум. – 2015. – №2 (53). – С. 65–72. Режим доступу: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Semigina_2015_1.pdf
10. Шляхи соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців до умов регіонального ринку праці (досвід Донецької обласної служби зайнятості) / В.М. Рибалко // Ринок праці та зайнятість населення. – 2015. – № 3. – С. 71–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_3_19

Г.І. Червінська,
здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка
О.В. Швед,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту людини Київського університету ім. Б. Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА ОЦІНКА ЇХ ЯКОСТІ

Анотація. Розглянуто питання змісту основних проблем та потреб з якими звертаються учні середньої школи, їх батьки та вчителі (класні керівники/класоводи) до фахівців психологічної служби. Проведено якісний аналіз напрямів та методів роботи соціального педагога та практичного психолога щодо вирішення основних проблем отримувачів послуг. Сформульовано загальні висновки та обґрунтовано необхідність подальшого дослідження із застосуванням непередбачених до цього методів.

Ключові слова: психологічна служба, соціальний педагог, практичний психолог, оцінка, проблеми та потреби, фокусоване інтерв'ю, якісний аналіз, експертна оцінка.

Актуальність та доцільність дослідження. В сучасній системі освіти важливим є створення умов для виконання виховних та освітніх завдань закладів освіти. Тому, задля виконання цих конкретних завдань діє психологічна служба, головна місія якої полягає в сприянні надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки учасникам освітнього процесу. Важливо виявити, з якими актуальними та важливими запитамі звертаються учні, батьки та вчителі школи до практичного психолога та соціального педагога, та як фахівці зі свого боку вирішують їх проблеми. У зв'язку з цим актуальним є проведення дослідження щодо оцінки проблем та потреб отримувачів послуг психологічної служби закладу загальної середньої освіти.

Формулювання цілей статті. Цілями дослідження є визначення основних проблем та потреб отримувачів послуг психологічної служби закладу загальної середньої освіти та відповідно до цього – ефективних форм роботи з учнями, батьками та вчителями щодо вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний педагог та психолог повинні усвідомлювати важливість своєї професійної діяльності. На них покладена непроста місія створення сприятливого освітнього середовища в школі. Огляд розвитку професійної діяльності фахівців психологічної служби описано в кількох наукових роботах, таких, де описана робота психологічної служби (О.В. Стояновська [6], В. Панок [5]) та технологій соціальної профілактики (О. Безпалько [2], Р. Вайнола [1], В.

Лютий [4], В. Шахрай [7]) та інші. У період впровадження інновацій у систему освіти психологічна служба покликана здійснювати підтримку та сприяти покращенню умов для розвитку кожної дитини. Важливо, також, вчасно звернути увагу на проблеми дітей. Потрібно проводити профілактику проявів негативних явищ серед дітей, що є досить актуальним на сьогоднішній час. У науці відомі погляди щодо соціальної профілактики «Кожна соціальна проблема чи проблема особистості викликана унікальним перебігом природних, соціальних і психологічних чинників і розвивається в специфічних умовах. Соціальні умови не дозволяють, заважають індивіду задовольнити свої потреби, а індивід через власні якості нездатний задовольнити свої потреби в конкретних умовах свого існування чи змінити ці умови. Профілактика будь-якої соціальної проблеми повинна бути спрямована як на соціальне середовище, в якому вона виникає, так і на особистість, яка від цієї проблеми страждає, має вплинути на соціальні і особистісні чинники проблеми» (В. Лютий).

Для організації належного психологічного, соціально - педагогічного супроводу учасників освітнього процесу необхідно вжити заходів:

- забезпечення закладу освіти професійними кадрами: методистами, соціальними педагогами та психологами;
- покращення методичного забезпечення діяльності працівників психологічної служби;
- надання допомоги постраждалим внутрішньо переміщеним учням, їх батькам та членам родини в адаптації до нових умов проживання і навчання, дітям і сім'ям учасників АТО;
- психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, консультативна і просвітницька робота з батьками;
- забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного середовища (запобігання насильству в учнівському колективі та домашньому насильству);
- підвищення фахової компетентності педагогічних працівників;
- налагодження співпраці з громадськими організаціями [3].

Отже, найголовнішим завданням у діяльності фахівців психологічної служби є створення сприятливого психологічного клімату в педагогічному та учнівському колективі. Кожен спеціаліст у своїй роботі повинен дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність інших, будувати свою роботу на основі доброзичливості, довіри, співпрацювати з усіма учасниками освітнього процесу та захищати учнів, батьків та педагогічних працівників від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Важливо розуміти, які проблеми вирішують соціальний педагог та практичний психолог у своїй діяльності, тому цьому важливому питанню було присвячено емпіричне дослідження.

Дослідження було проведено з метою здійснення оцінки основних проблем та потреб отримувачів послуг психологічної служби закладу загальної середньої освіти.

Дані зібрані за допомогою методу фокусованого інтерв'ю. Важливим було провести експертне оцінювання, яке передбачало аналіз професійного досвіду фахівців психологічної служби, збір їх думок щодо можливих наявних проблем отримувачів послуг та способів вирішення цих проблем, оцінка ситуації в цілому.

У цьому дослідженні насамперед необхідно було виявити, з якими проблемами та потребами звертаються учні, їх батьки та вчителі до спеціалістів психологічної служби, та яким чином вирішуються їх проблеми, і чи вирішуються вони взагалі. Актуальним, також, є порівняння форм та методів роботи практичного психолога і соціального педагога у вирішенні проблем учнів, батьків та вчителів школи.

Під час опитування експертів важливим було зрозуміти, який зміст кожен з них вкладає в ті чи інші поняття (наприклад, про особливості роботи з учнями та їх батьками, вчителями-предметниками та класними керівниками), тому їх просили по змозі наводити більше ситуацій з досвіду роботи в школі.

Аналіз відповідей експертів дав можливість дізнатись якомога більше про напрями та особливості роботи соціального педагога та практичного психолога в школі, а також, проаналізувати можливий взаємозв'язок між напрями діяльності спеціалістів психологічної служби та їх відмінності у роботі.

Фахівці психологічної служби мають наступні думки щодо звернень до них учнів школи: «Є дітки над якими насміхаються однолітки. Тому, важливо вчасно прийти їм на допомогу», «Є різного роду насміхання чи глузування. Коли дитину не приймають в коло спілкування та постійно «задирають», то тут не що інше як булінг» (практичний психолог); «Дуже часто діти потерпають від насміхання однокласників через «немодний» одяг, які носять деякі діти або через застарілі гаджети» (соціальний педагог). Щодо проблем, з якими звертаються батьки: «Батьки звертаються найчастіше з проблемами щодо психологічного клімату в учнівському колективі та вирішення міжособистісних конфліктів між учнями» (соціальний педагог); «Найчастіше батьки звертаються з питаннями щодо подолання труднощів у спілкуванні їх дітей з однолітками», «Були випадки шкільного цькування деяких учнів їх однокласниками, тому разом з батьками ми намагались швидко вирішувати ці питання» (практичний психолог). Основні висловлювання щодо актуальних звернень вчителів школи: «Найчастіше вчителі звертаються за допомогою у вирішенні конфліктних ситуацій між учнями, учнями та їх батьками» (практичний психолог); «Є звернення щодо неналежної поведінки деяких учнів. Це проявляється у вигляді насміхань когось з учнів над іншими

дітьми або ж створенні маленьких підгруп дітей-однодумців. В цих підгрупах є неформальний лідер, який і провокує інших дітей до можливих конфліктів з однокласниками» (соціальний педагог).

Отже, проаналізувавши всі відповіді соціальних педагогів та практичних психологів, були виокремлені найбільш актуальні проблеми в ході проведення інтерв'ю. Під час інтерв'ювання було звернено увагу, на що фахівці у своїй роботі роблять основний акцент, які теми для них є актуальними. За цими темами можна порівняти їх спільні та відмінні погляди. Здійснення цього етапу роботи потребувало детального аналізу висловлювань за кожною темою та групування їх за смисловою схожістю у ключові ідеї.

Наступним важливим кроком якісного аналізу є порівняння ключових тем у роботі соціального педагога та практичного психолога, виявлення спільних та відмінних поглядів на різні проблеми, встановлення причинно-наслідкових зв'язків або суперечностей.

Обробка результатів проведених інтерв'ю показала, що до соціального педагога та практичного психолога досить часто звертаються за допомогою у вирішенні наявних проблем учні школи, їх батьки та вчителі. Зі свого боку психологічна служба надає своїм клієнтам психологічну та соціально-педагогічну допомогу, створює умови захисту та запобігає виникненню складних ситуацій.

Серед актуальних проблем, з якими звертаються діти до фахівців психологічної служби є:

- проблеми у міжособистісних стосунках з однокласниками/однолітками;
- труднощі у спілкуванні з батьками та вчителями школи;
- явище шкільного булінгу серед учнів середнього шкільного віку.

Соціальні педагоги та практичні психологи проводять з дітьми різного роду бесіди, тренінгові заняття, консультації з вирішення актуальних питань. Багато роботи направлено на профілактику такого негативного явища як булінг у шкільному середовищі. Цьому питанню приділяють багато уваги. Для дітей намагаються створити комфортні та безпечні умови для навчання та розвитку.

Актуальні проблеми, з якими звертаються батьки до психологічної служби школи:

- проблеми міжособистісних взаємин між їх дітьми та однолітками в школі;
- проблеми взаємин між батьками та їх дітьми.

Для ефективної роботи в школі психологічна служба повинна тісно взаємодіяти з батьками. Саме налагоджений контакт з батьками є важливим у вирішенні проблем дітей. Всі свої переживання та негаразди дитина з сім'ї приносить до школи. Тому, головне завдання психологічної служби вчасно

побачити перші ознаки наявних дитячих проблем, продіагностувати їх, знайти першоджерело цих негараздів і разом з батьками допомогти дитині подолати перешкоди. Не всі батьки, як виявилось, готові до співпраці, тому слід детальніше проаналізувати труднощі у спілкуванні з ними і створити більш міцні та довірливі відносини.

До проблем з якими звертаються вчителі до соціального педагога та практичного психолога, які працюють в школі, можна віднести:

- проблеми непорозумінь та конфліктів серед учнів школи, особливо середнього шкільного віку;
- проблеми низької самооцінки дітей;
- прояви шкільного булінгу серед дітей середньої школи.

Багато інформації щодо успішності в навчанні, поведінки, можливих труднощів у спілкуванні між дітьми у класі можна дізнатись саме від вчителів або класних керівників/класоводів. Дуже важливо підтримувати зв'язок із ними. Соціальний педагог зазначила, що немає труднощів у спілкуванні з педагогічним колективом школи, а практичний психолог нарікала, що «нерідко трапляються випадки непорозумінь та недовіри». Важливо, щоб спеціалісти психологічної служби створили сприятливу атмосферу, і вчителі могли без труднощів довіряти та звертатись за допомогою у разі потреби.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти [5]. Застосовуючи свої специфічні методи і прийоми, працівники служби забезпечують підвищення якості викладання навчальних дисциплін учителем, підвищення ефективності виховної роботи вчителів та батьків, покращання учбової діяльності учнів.

Таким чином, проаналізувавши проблеми та потреби отримувачів послуг психологічної служби школи можна зробити висновок, що найголовнішим та найактуальнішим запитом, з яким звертаються учні, батьки та вчителі, є проблема конфліктів серед учнів, непорозумінь та явних проявів шкільного булінгу. Ця проблема зосереджена, в основному, на учнях середнього шкільного віку. Саме цей віковий період – підлітковий є дуже складним.

Спеціалісти психологічної служби зробили великий акцент на цій проблемі, але нічого не було сказано про можливу проблему домашнього насильства. Адже булінг тісно переплітається з насильством вдома. Дитина, яка є жертвою домашнього насильства, дуже часто потерпає від знущань інших через низьку самооцінку або ж навпаки стає агресором (булером). Можна припустити, що явищу домашнього насильства приділяють зовсім мало уваги або ж взагалі ігнорують цю проблему.

Отже, необхідно провести подальше дослідження з акцентом на проблему домашнього насильства щодо дітей. Важливо провести анкетування учнів, їх батьків та класних керівників/вчителів щодо їх обізнаності у проявах домашнього насильства. На основі результатів анкетувань можна буде зробити висновки щодо реальної наявності чи відсутності проблеми домашнього насильства. А звернення уваги на проблему домашнього насильства та профілактична робота в цьому напрямку, в свою чергу, може вплинути на булінг та зменшення цього явища, яке, як показало дане дослідження, є серйозною проблемою в дитячому середовищі. Подальше дослідження надасть можливість розробити рекомендації для фахівців психологічної служби для покращення їх роботи та якості надання послуг.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика : навч. посіб. / Р.Х. Вайнола // за ред. С.О. Сисоевої. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 134 с
2. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності / Т.В. Журавель // Соціальна педагогіка : навч. посібник / За заг. ред. О.В. Безпалько; Авт.-кол. О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, Т.Г. Веретенко та ін.: – К.: Академвидав, 2013. – 312 с.; С. 85–101.
3. Лист МОН від 18.07.2019 № 1/9-462 “Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.”
4. Лютий В.П. Технологія соціальної роботи : конспект лекцій / В.П. Лютий. – Розділ 1. – Загальні технології соціальної роботи. – К. : Академія праці і соціальних відносин, 2003. – 75 с.
5. Підруч. / [В.Г. Панок (наук. ред.), А.Г. Обухівська, В.Д. Острова та ін.]. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
6. Положення про психологічну службу у системі освіти України [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>
7. Стояновська О.В. Психологічна служба в системі освіти: практикум з навчального курсу для практичних психологів: навч.-метод.посібник/ В.О. Стояновська. – Київ: Каравелла, 2020. – 176 с.
8. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Розділ 13

ТРАНСПОРТ

УДК 620.1.631.372

Б.П. Дикий,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТУРБОКОМПРЕСОРІВ ДВИГУНІВ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Анотація. Проведено аналітичне дослідження надійності турбокомпресорів ТКР 11 автомобільних двигунів та визначено шляхи подальшого підвищення показників їх надійності. За результатами зібраної статистичної інформації про відмови деталей турбокомпресора, проведено статистичну обробку та визначено найбільш ненадійні деталі. Також запропоновано шляхи підвищення надійності турбокомпресорів дизельних двигунів.

Ключові слова; турбокомпресор, підшипниковий вузол, крильчатка, вал турбокомпресора, знос.

Загальна суть проблеми. Турбокомпресор або турбонагнітач - пристрій, призначене для нагнітання повітря у двигун за допомогою енергії вихлопних газів. Основні частини турбокомпресора – турбіна й відцентровий насос, які зв'язує між собою загальна тверда вісь. Ці елементи обертаються зі швидкістю – близько 100000 об/хв, приводячи в дію компресор.

Моделі турбокомпресорів, застосовувані на двигунах ЯМЗ 238Ф (МАЗ) застосовують одноступінчасті турбокомпресори ТКР 100, ТКР 11 або К-36-87, що складаються із відцентрового компресора й радіальної відцентрової турбіни. Тому що робота двигуна й турбокомпресора погоджена, то можна встановлювати певний тип турбокомпресора тільки на той двигун, для якого він призначений.

Турбокомпресори ТКР 11 встановлювались на ранніх моделях двигунів, з 1992 року встановлюються ТКР 100 виробником даних турбін є Україна, Білорусь та Росія. Турбокомпресори К-36-87 – компресори виробництва Чехії які є повним аналогом ТКР 11. Тому конструктивної різниці між цими

турбокомпресорами не має, різниця тільки у якості виготовлення та у маркуванні.

Популярність турбокомпресорів пов'язана з можливістю підвищення потужності двигуна до 30 % [1] і те, що майже 70 % двигунів сьогодні оснащено турбокомпресорами [2].

Сучасні турбокомпресори по своїй конструкції лише частково задовольняють висунуті до них суперечливі вимоги. У список цих вимог входить наявність високої експлуатаційної надійності при різних навантажувальних режимах двигуна і турбокомпресора. Різкі зміни температури й тиску вихлопних газів перед турбіною, часті пуски й зупинки двигуна, високі аеродинамічні й теплові навантаження негативно впливають на експлуатаційну надійність ТКР [3]. Тому підвищення надійності турбокомпресорів є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню забезпечення та підвищення надійності машин та агрегатів присвячено багато робіт таких вчених як: І.Е. Ульмана, Ю.М. Ломоносова, І.В. Крагельського, А.І. Мішина, А.С. Пронников, В.М. Михлина та інших. Дослідниками було намічено шляхи до підвищення надійності автомобілів, тракторів та їх агрегатів в цілому і окремих агрегатів. Стосовно турбокомпресорів інформація суперечлива і дещо застаріла тому визначення надійності та пошук шляхів її підвищення стає одним із важливих заходів.

Мета роботи. Дослідження надійності турбокомпресорів автотракторних двигунів, визначення найбільш вагомих відмов та пошук шляхів її підвищення.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалось вище є багато типів та видів турбокомпресорів, а також багато різних виробників тому наша робота присвячена турбокомпресору ТКР 11. Технічна характеристика турбокомпресора ТКР 11 наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Технічна характеристика турбокомпресора ТКР 11 [4]

Показник	Значення показника
Двигун	ЯМЗ-238НД2/Л/Н
Марка машини	Трактори К-700А, автомобілі КрАЗ, МАЗ, КаМАЗ 5310 та інші
Вага, кг	25,7
Діаметр колеса турбіни, мм	110/88
Діаметр колеса компресора, мм	110/70
Частота обертання валу ротора, об/хв	45000
Продуктивність, м ³ /год	0,25
Ефективний ККД турбіни	0,68

Спочатку встановимо долю відмов турбокомпресора в відмовах двигуна. За результатами спостережень доля відмов турбокомпресора становить 26%.

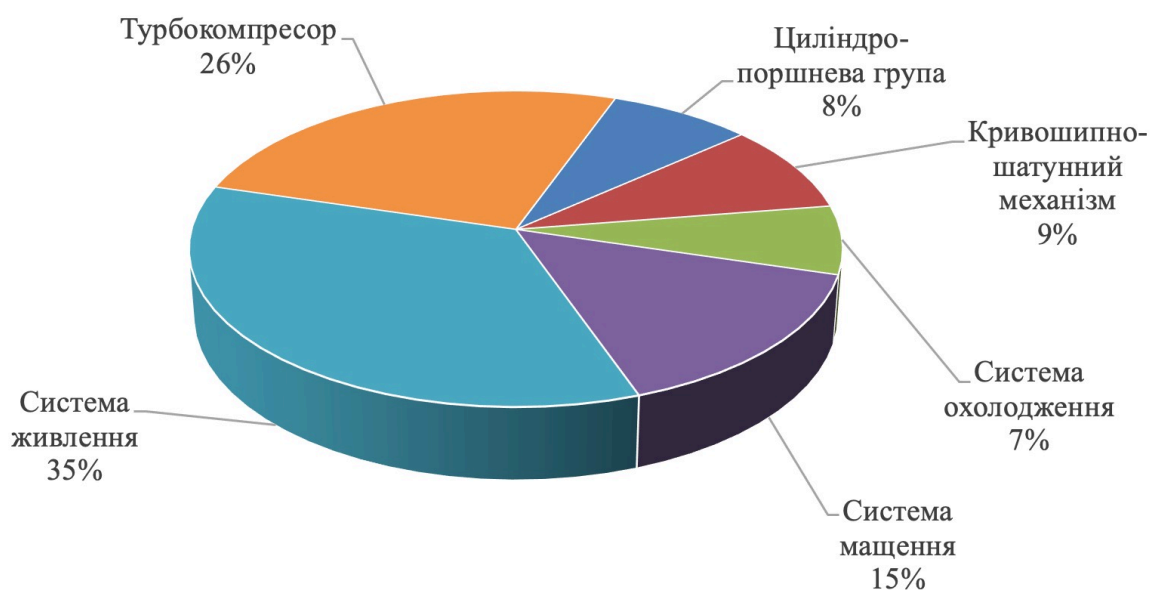

Рис. 1. Відмови двигуна ЯМЗ 238

Дані дослідження не суперечать дослідженням різних авторів [5] відмови турбокомпресора коливаються в межах від 7 до 35% від загальної кількості відмов двигуна. В залежності від режиму роботи турбокомпресора відмови розподілились наступним чином (Рис. 2).

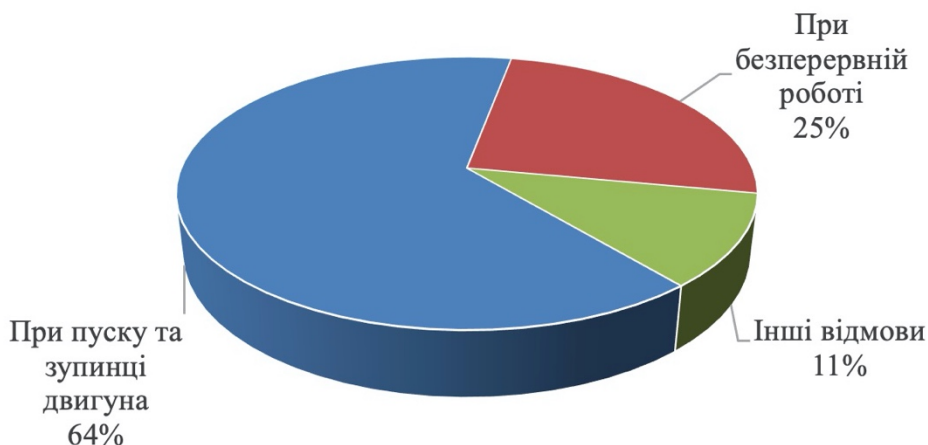

Рис. 2. Відмови турбокомпресора в залежності від режиму роботи

Як видно з діаграми найбільш руйнівними для турбокомпресора є перехідні та пускові режими. На Рис. 3. наведено детальний розподіл відмов вузлів турбокомпресора ТКР 11.

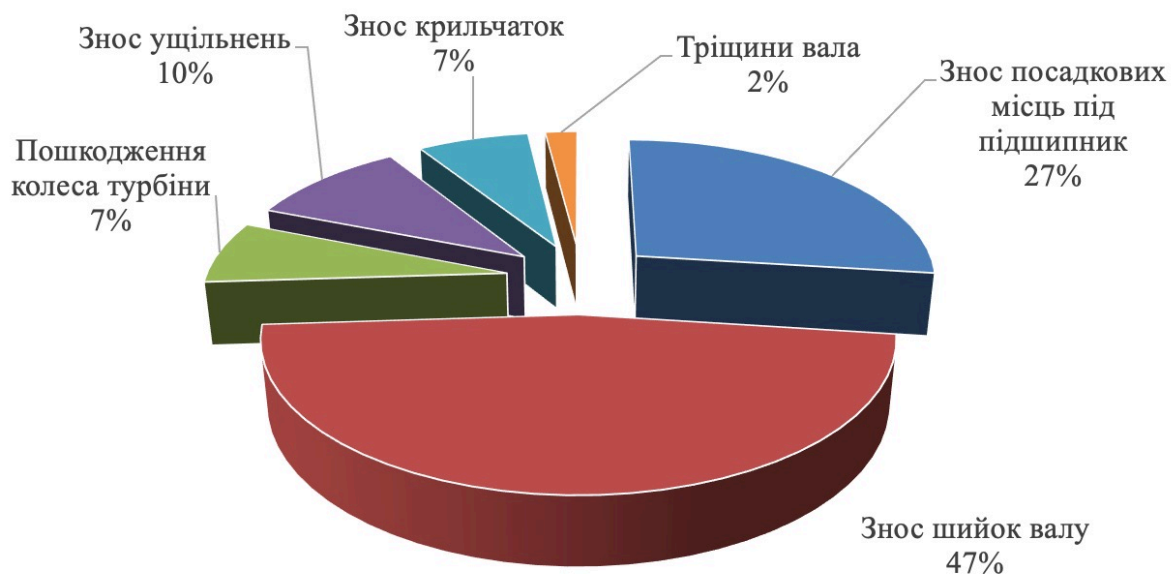

Рис. 3. Розподіл відмов турбокомпресора ТКР 11

Як видно з діаграми лівова доля відмов припадає на підшипниковий вузол в якому зношуються шийки валу та втулки. В основному це гідроабразивний знос та температурні пошкодження, а їх ремонт поглинає майже 60-65 % всіх витрат на ремонт тому дослідження надійності цих вузлів та пошук шляхів її підвищення є актуальним питанням.

Для підвищення надійності турбокомпресорів можливі наступні шляхи Рис. 4.

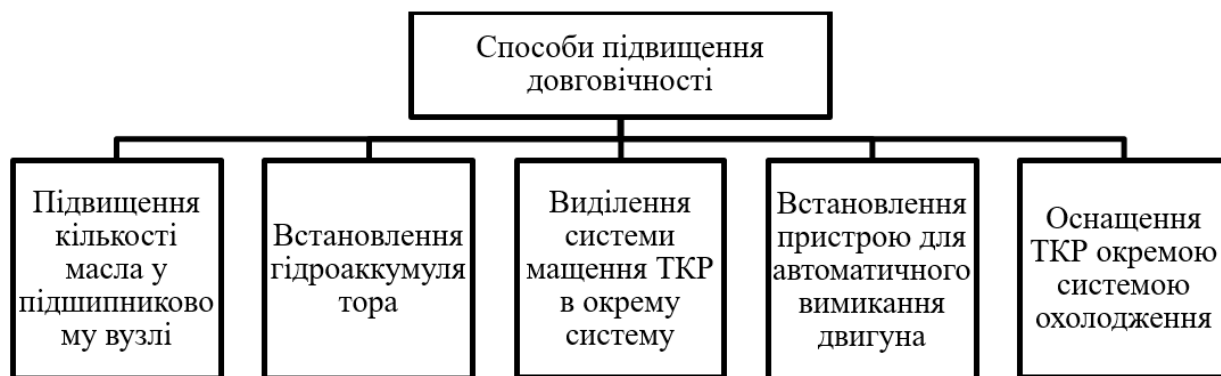

Рис. 4. Способи підвищення надійності турбокомпресорів автотракторних двигунів

Із всіх перерахованих варіантів найбільш простим у виконанні є спосіб встановлення гідроаккумулятора в систему масло подачі турбокомпресора.

Висновки. Для підвищення надійності турбокомпресорів необхідно в першу чергу дотримуватись правил експлуатації та вчасно я в повному обсязі виконувати технічні обслуговування.

Список використаних джерел

1. Афанасьев И. А. Шляхи підвищення післяремонтної надійності турбокомпресорів автотракторних двигунів / І. А. Афанасьєв, Є. В. Калганков // Zbior artykułow naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej. – Warszawa – 2016. – С. 6–11.
2. Плаксин А. М. Продление срока службы турбокомпрессоров автотракторной техники применением гидроаккумулятора в системе смазки / Плаксин А.М., Гриценко А.В., Бурцев А.Ю., Глемба К.В., Лукомский К.И. // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 6–4. – С. 728–732;
3. Бурцев А. Ю. Повышение эксплуатационной надежности турбоком- прессоров двигателей внутреннего сгорания // Материалы ІІІ междунар. науч.-техн. конф. «Достижения науки – агропромышленному производству» / под ред. д. т. н. Н. С. Сергеева. Челябинск, 2013. С. 28–34.
4. Турбокомпрессор ТКР-11-238НБ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kompressor.org.ua/turbokompressory/105-tkr-11-238nb.html>.
5. Ханин Н.С. Автомобильные двигатели с турбонаддувом / Ханин Н.С., Аболтин Э.В., Лямцев Б.Ф. – М.: Машиностроение, 1991. – 336 с.

УДК 620.1.631.372

С.В. Лех,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

О.В. Толстенко,

кандидат технічних наук, доцент кафедри надійності і ремонту машин
інженерно-технологічного факультету
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕМОНТНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. В статті розглянуто стан та проблеми машино-тракторного парку України. Наведено взаємозв'язок між якістю продукції сервісних послуг (ремонтно-обслуговуючих робіт) та метрологічним забезпеченням. Розглянуто задачі метрологічного забезпечення підприємств технічного сервісу та шляхи підвищення точності засобів вимірювання.

Ключові слова; метрологія, метрологічне забезпечення, технічний сервіс, сервісне обслуговування.

Загальна суть проблеми. На полях України сьогодні працює безліч різноманітної техніки, починаючи від найпростішої виробленої багато десяти років тому до найсучаснішої високотехнологічної яка керується штучним інтелектом. І дійсно на полі можуть поряд працювати комбайн НИВА СК-5 70х років випуску і найкращий комбайн Claas LEXION 8900 [1], а ще на полях працює відновлена техніка яка була придбана за кордоном у

віці 5-7 років і зараз їх вік становить 12-15 років і вони потребують частих ремонтів [2]. Також згідно досліджень [3] машини старіють, зношуються та ламаються і на їх ремонт витрачається близько 9 млрд. грн., що робить технічний сервіс техніки дуже значущим. Також встановлено, що 40-45 % деталей можна відновити і використовувати повторно, 30-35 % деталей можуть використовуватись повторно без ремонту але тут на передній план виходить дефектація деталей та її метрологічне забезпечення. Саме від якісно проведених дефектувальних робіт буде встановлено до якої групи потрапить та чи інша деталь. В зв'язку з цим якісне метрологічне забезпечення та точність вимірювань буде впливати на вартість сервісних робіт. Тому розширення метрологічного забезпечення та точність вимірювань є однією з найважливіших напрямків метрології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні визначення та терміни метрології наведено в Законі України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [4]. Саме цей закон починає регламентувати діяльність повірочних метрологічних станцій та пов'язує випробувальні лабораторії споживача та виробника але робота сервісних підприємств щодо метрологічного забезпечення цим законом не регламентується, що робить дотримання метрологічних правил керівниками сервісних підприємств не обов'язковим і як правило носить добровільний характер.

Автори роботи [5] пов'язують якість продукції (послуги сервісу в нашому випадку) з метрологічним забезпеченням та наводять фактори, що на неї впливають (рис. 1).

Рис. 1. Фактори, що впливають на якість продукції

Як видно методи та засоби вимірювань та кадри займають провідні місця бо спираючись саме на результати вимірювання будуть прийматись рішення.

На сьогодні метрологічна система сервісних підприємств перебуває в стадії реформування тому потребує удосконалення.

Мета роботи. Удосконалення метрологічного забезпечення підприємств технічного сервісу та підвищення точності вимірювань.

Виклад основного матеріалу. Метрологічне забезпечення сервісних підприємств має такі задачі:

- одержання достовірної вимірювальної інформації при виконанні робіт з технічного сервісу;
- підтримка та контроль вимірювальних засобів у робото здатному стані;
- підготовка кадрів.

Сервісна служба агропромислового комплексу має декілька рівнів і звісно метрологічне забезпечення цих підприємств має бути різним, але показники вимірювань не повинні різнитись. Тому необхідні загальні методики вибору вимірювальних засобів, методики проведення вимірювань, методики проведення діагностичних робіт та післяремонтного контролю. Для цього потрібні зв'язки виробництва зі споживачем продукції і звісно зв'язок з фаховими вищими навчальними закладами та науковими центрами.

Служба технічного сервісу може бути у господарстві і у великого дилера, звісно програми ремонтно-обслуговуючих робіт таких підприємств буде різний і тому для господарства доцільно використовувати для вимірювань універсальні засоби вимірювання, для серійних виробництв (дилерські майстерні) доцільне використання спеціальних вимірювальних засобів, які пришвидшать процес контролю та вимірювань бо на таких підприємствах як правило вимірюються однотипні деталі.

Для прикладу розглянемо вибір засобів вимірювання для звичайного

з'єднання «отвір-вал» для посадки з'єднання $\varnothing 68 \frac{N7}{h6}$

Вибираємо універсальні засоби вимірювання отвору і вала вибраної посадки за умовою:

$$\Delta_{\text{lim}} \leq \delta.$$

де Δ_{lim} – гранична похибка засобу вимірювання, мкм [6];

δ – допустима похибка вимірювання, мкм [6].

Для отвору $\varnothing 68 \frac{N(-0.009)}{-0.039}$ з допуском $T_D = 30$ мкм і допустимою похибкою вимірювання $\delta = 9$ мкм вибирається індикаторний нутромір з вимірювальною головкою з ціною поділки 0,001 при роботі у межах ділянки 0,1 мм, у якого $\Delta_{\text{lim}} = 6,5$ мкм.

Для вала $\varnothing 68 h(-0.019)$ з допуском $T_d = 0.019$ мкм і допустимою похибкою $\delta = 5$ мкм, вибирається мікрометр важільний типу МР та МРІ з ціною поділки 0,002 мм, що настроєний по кінцевим мірам другого класу, у якого $\Delta_{\text{lim}} = 5$ мкм.

Якщо на спеціалізованих сервісних підприємствах більш-менш дотримуються правильності вибору вимірювальних засобів то в майстернях господарств вимірювання проводяться мікрометрометром і нутроміром оснащеним індикаторною головкою з ціною поділки 0.01 мм. Використання таких вимірювальних засобів знижує якість ремонтних робіт, а також підвищує вартість ремонту.

Висновки. Метрологічне забезпечення підприємств технічного сервісу має велике значення і суттєво впливає на якість та вартість кінцевої продукції. Необхідно на законодавчому рівні створювати умови для співпраці виробництва з метрологічними центрами та науковими центрами вишів.

Список використаних джерел

1. Топ-5 лучших зерноуборочных комбайнов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://aggeek.net/ru-blog/top-5-luchshih-zernouborochnyh-kombajnov>.
2. Волошин Р.В. Обґрунтування ефективних методів діагностування агрегатів мобільних сільськогосподарських машин / Р.В. Волошин, Є.В. Калганков. // Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти». – 2018. – С. 200–205.
3. Войтюк В. Забезпечення працездатності техніки [Електронний ресурс] / В. Войтюк, А. Демко, С. Войтюк // Пропозиція. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <https://propozitsiya.com/ua/zabezpechennya-pracezdatnosti-tehniki>.
4. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» 2119-VIII від 22.06.2017. – Чинний від 2010-09-01. – К.: Мінрегіонбуд України. – 85 с.
5. Кряжков В.М. Надежность и качество сельскохозяйственной техники / В.М. Кряжков. – М: Машиностроение, 1989. – 335 с.
6. Допуски и посадки. Справочник. В 2-х ч. / В.Д. Мягков и др. – 6-е изд., перераб. и доп. – Л.: Машиностроение, 1982. – ч.1, 543 с.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.І. Верітов, ПІДПРИЄМНИЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 017 «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ».....	3
В.В. Воронецька, В.А. Фрицюк, РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ «СПІРАЛЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНЯ»	6
К.Ю. Гуріна, ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СТАРШІЙ ШКОЛІ	8
Н.П. Прокопенко, ПРАКТИЧНИЙ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ, ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	12

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Н.І. Басараб, Г.Ю. Дучимінська, АНТИУТОПІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ У СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	15
---	----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.В. Вірич, ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЇ ТА ДИСГАРМОНІЇ МІЖ СУТНІСТЮ ТА ІСНУВАННЯМ ЛЮДИНИ (на матеріалі новели М. Матіос «Юр'яна і Довгопол»)	19
S.V. Efremov, IMPACT OF SKYPE ON ENGLISH LEARNING	23
І.В. Харачко, Г.Ю. Дучимінська, ГЕНДЕРНІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФЕМІНІСТИЧНА КРИТИКА	26

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Н. Карпюк, А. Бурлаченко, Т.Л. Надвинична,</i> ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	31
<i>А.А. Чуєнков, О.М. Ромашко,</i> ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ.....	34
<i>А.А. Чуєнков, І.К. Шушакова,</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО АУТСОРСИНГУ.....	38
<i>С.І. Холоднюк, О.І. Коблянська,</i> НОВІТНІ ВИМОГИ ДО ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ТА ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ	42

Розділ 5
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>В.С. Брайко, О.О. Критенко,</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ МИТНИМИ РИЗИКАМИ	48
<i>Л.С. Горбачова,</i> ОСВІТНІЙ МЕНЕДЖЕМЕНТ В УМОВАХ СТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНИХ ГРОМАД.....	51
<i>Л.С. Мосора,</i> ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА.....	59

Розділ 6
МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>О.О. Бур'янова, О.І. Третьяк,</i> ОСНОВНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ	61
<i>Н.М. Олійник, О.І. Третьяк,</i> МЕТОД ПОСЛІДОВНИХ НАБЛИЖЕНЬ РОЗВ'ЯЗАННЯ РІВНЯНЬ	64
<i>В.Ю. Підволоцька, Є.В. Турчин,</i> ОДНА НЕПАРАМЕТРИЧНА ОЦІНКА МЕДІАНИ, ПОБУДОВАНА ЗА ДОПОМОГОЮ БУТСТРЕП	66

Ю.В. Порущенко, О.І. Третьяк, МЕТОДИ ЗБУРЕНЬ АЛГЕБРАЇЧНИХ РІВНЯНЬ	68
---	----

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Eng. Marcin Izdebski, IT AS A CHANCE FOR COMMERCIAL PROBLEMS IN CONNECTION WITH THE GLOBAL CHANGES OF THE INFORMATION SOCIETY	71
Eng. Artur Księżopolski, ANDROID 9.0 PIE – EVERYTHING YOU NEED TO KNOW.....	75
Adam Miros, COMPUTERIZATION OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF DIFFICULTIES IN THE FIELD OF SCIENCE	79

Розділ 8 ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

О.П. Дороніна, МІЖНАРОДНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ	81
---	----

Розділ 9 ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

В.Г. Єфімова, РОЗРОБКА СКЛАДУ КОСМЕТИЧНОГО ЕМУЛЬСІЙНОГО КРЕМУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МАСЛА З КІСТОЧОК ГРАНАТУ.....	85
---	----

Розділ 10 АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

В.А. Волков, ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СЕЛЬБИЩНИХ ТЕРИТОРІЙ ВЕЛИКИХ МІСТ	87
М.В. Назарук, ЗАЛІЗНИЧНИЙ ВОКЗАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АРХІТЕКТУРНИЙ ОБ'ЄКТ	90

Розділ 11

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

<i>С.Є. Маміна, О.В. Толстенко,</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ПОЛІВ ДОПУСКІВ ШПОНКОВОГО З'ЄДНАННЯ ВУЗЛІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ	94
--	----

Розділ 12

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>В.П. Лютий, Є.А. Захарчук,</i> ОЦІНЮВАННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПОТРЕБ УЧНІВ САНАТОРНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ	98
---	----

<i>А.Р. Огороднік,</i> СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	106
--	-----

<i>Г.І. Червінська, О.В. Швед,</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА ОЦІНКА ЇХ ЯКОСТІ.....	113
---	-----

Розділ 13

ТРАНСПОРТ

<i>Б.П. Дикий,</i> ДОСЛІДЖЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТУРБОКОМПРЕСОРІВ ДВИГУНІВ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ	119
--	-----

<i>С.В. Лех, О.В. Толстенко,</i> МЕТРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕМОНТНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	123
---	-----